

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Kateřina Jočová (roz. Bešíková)

Každodennost renesančního aristokrata pohledem Václava Budovce z Budova

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Ostré dne 28. dubna 2019

Kateřina Jochová

Bibliografická citace

Každodennost renesančního aristokrata pohledem Václava Budovce z Budova: bakalářská práce / Kateřina Jochová; vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc. -- Praha, 2019. -- 95 s.

Anotace

Práce si klade za cíl přiblížit každodennost aristokrata v raném novověku, na příkladu osudů Václava Budovce z Budova. Zároveň chce uceleně pojednat o jeho životě a přinést o něm dosud neznámá fakta. Nejprve budou krátce nastíněny základní biografické údaje. Následně se hlouběji zaměřím na jednotlivé aspekty každodenního života aristokrata jako je výchova, vzdělání, kavalírské cesty, svatba a manželství, kariéra, majetek a úvěrové podnikání, pojetí volného času a v neposlední řadě vnímání smrti.

Klíčová slova

Václav Budovec z Budova, raný novověk, každodennost, aristokracie, úvěrové podnikání, kariéra, kavalírské cesty, manželství

Abstract

The aim of the bachelor thesis is to describe the everyday life of an aristocrat in the early modern period, focusing on the fate of Václav Budovec of Budov as an example. It intends to explore his life and reveal any yet unknown facts about him. Firstly, the basic biografic information will be shortly outlined. Deeper attention to each one of the aspects of aristocrat life is going to be brought in the main part of the thesis with protruding concentration on his education, grand tours, wedding and marriage, career, property and credit business, conception of leisure and lastly perception of death.

Keywords

Václav Budovec of Budov, early modern period, everyday life, aristocracy, credit business, career, grand tours, marriage

Počet znaků (včetně mezer): 190 181

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce panu prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a konzultace. Dále také za ochotu a poskytnutí mnoha studijní materiálů v digitální podobě. Moje poděkování také patří manželovi za neustálou podporu, trpělivost a zpětnou vazbu k práci.

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Prameny a literatura.....	8
Literatura a edice pramenů.....	8
Prameny.....	9
3 Nástin životopisu Václava Budovce z Budova.....	11
4 Výchova, vzdělání a kavalírské cesty.....	12
Výchova.....	12
Vzdělání.....	13
Kavalírské cesty.....	15
5 Svatba a manželství.....	19
Manželství.....	19
Manželství Václava Budovce z Budova.....	22
Svatba.....	22
Svatby v Budovcově rodině.....	24
6 Kariéra.....	26
Zemské úřady.....	27
Dvorské úřady.....	27
Vojenská kariéra.....	28
Diplomacie.....	29
Církevní kariéra.....	29
Kariéra Václava Budovce z Budova.....	30
7 Majetek a úvěrové podnikání.....	38
Majetkové zázemí a úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova.....	38
8 Pojetí volného času.....	61
Volný čas Václava Budovce z Budova.....	62
9 Smrt a její prožívání.....	71
Smrt v raném novověku a vztah k ní.....	71
Smrt v životě Václava Budovce z Budova.....	76
10 Závěr.....	80
11 Seznam použitých zkratk.....	82
12 Seznam pramenů a literatury.....	83
13 Přílohy.....	87

1 Úvod

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl nebýt biografií českého evangelického aristokrata Václava Budovce z Budova, ale spíše mikrohistorickou sondou do jeho každodenního života. Při výzkumu použijeme historicko-antropologický přístup, který se zaměřuje na studium životních cyklů jedince a přechodových rituálů. Vzhledem k rozsahu práce byl vybrán jeden šlechtic, kterého budeme sledovat pomocí dochovaných pramenů v jednotlivých etapách života. Tím, že se jedná o jednu osobu, jsme ale do značné míry limitováni množstvím pramenů. Vzhledem k tomu, že k životnímu cyklu narození nemáme téměř žádné prameny, tento vynecháme. Sledovat ale budeme přechodový rituál sňatku a smrti. Abychom využili co nejvíce dochovaných pramenů a poskytli co nejširší pohled na každodennost aristokrata v raném novověku, zařadíme i cyklus dospívání a s ním spojené vzdělání, výchovu a kavalírské cesty. Největší část práce se pak bude věnovat prameny nejlépe podchyceným aspektům života, a to kariéře, pozemkovému vlastnictví a úvěrovému podnikání. Naproti „pracovním povinnostem“ a každodenní rutině, bude zmíněno i trávení volného času. U Václava Budovce z Budova, je pro nás velmi zajímavé to, že nejprve byl příslušníkem nižší šlechty, ale roku 1607 byl povýšen do panského stavu. Můžeme tak v průřezu celé práce sledovat změny v myšlení, sebeprezentaci a růstu prestiže zmíněného jedince. K výzkumu budou použity jak dokumenty právní povahy, tak také osobní korespondence.

V první kapitole práce, představíme základní použitou literaturu, edice pramenů a primární archivní prameny. Dále bude uvedený nástin životopisu Václava Budovce z Budova, který slouží pro lepší orientaci čtenáře v jednotlivých životních cyklech a každodennosti tohoto aristokrata. Výchova, vzdělání a kavalírské cesty tvoří nadpis další části. Zde budeme používat hojně literatury ale také korespondence. Protože v korespondenci je často zmiňován i syn Václava Budovce z Budova Adam, budou v některých kapitolách použity i jeho osudy. Poskytne nám to náhled na výchovu v Budovcově rodině a částečně podhalí vztah otce a syna. Ze stejného důvodu bude Adam Budovec zmíněn i v další kapitole, Svatba a manželství. Také tady nám bude hlavním pramenem jazyk korespondence. Nejrozsáhlejšími kapitolami bude Kariéra a Majetek a úvěrové podnikání. Kromě korespondence budeme čerpat i z dokumentů právní povahy. Mezi nimi je nejvíce dlužních úpisů. Nepůjde nám o to, abychom nějak

analyzovali jednotlivé dluhy a jejich splácení, ale spíše o poznání úlohy dluhů v životě aristokrata, interakci mezi věřitelem a dlužníkem a jejich společenský rozměr. V posledních dvou částech se zaměříme na pojetí volného času a smrti. K volnému času existuje pochopitelně velmi málo pramenů. Proto se zaměříme jen na ty aspekty, ke kterým máme alespoň nějaké doklady. Pokusíme se zrekonstruovat obsah knihovny, abychom si udělali přehled o tom, co asi Václav Budovec z Budova rád četl a dále na základě korespondence najdeme jeho nejbližší přátele. O smrti tohoto šlechtice se obecně ví hodně, ale my zde přineseme pohled i na smrt dětí v Budovcově rodině.

2 Prameny a literatura

Literatura a edice pramenů

Jedinou biografií věnovanou Václavovi Budovcovi z Budova napsala Noemi Rejchrtová¹. Autorka je ale církevní historičkou specializující se na bratrské a utrakvistické náboženství. I její dílo tomuto zaměření odpovídá. Pracovala s díly Václava Budovce z Budova, především s jeho Antialkoránem a dále hodně využívala edic Julia Glücklicha. Přináší mnoho zajímavých informací a poznatků k životu Václava Budovce. Nevýhodou je chybějící poznámkový aparát a kompletní seznam pramenů a literatury. Dílo historika Julia Glücklicha bohužel zůstalo z velké části nedokončené. Také měl v úmyslu napsat Budovcovi biografii, ale nakonec jí nenapsal. Velký obdiv mu patří za jeho dvě edice korespondence. Objížděl a obesílal archivy a knihovny po celé Evropě a sháněl dopisy psané buď přímo Budovcovi, anebo Budovcem někomu jinému. Prohlídkou některých archivů pověřil dokonce své kolegy, pokud tam měli studijní cestu. Edice na jednom místě shromažďují velké množství dopisů rozptýlených v archivech napříč Evropou. Nevýhodou edic je, že jsou už velmi staré a špatně přístupné. Chybí tam také překlady dopisů, jsou pouze přepsány v původním jazyce. Opětovné vydání edic i s překlady by bylo jistě velkým přínosem.² Dále autor edičně zpracoval i Budovcovy literární počiny.³ Dílčí údaje, hlavně o majetku, mnichovohradištském panství a rodu Budovců z Budova se dozvídáme z díla Josefa Vítězslava Šimáka.⁴ O konci jeho života na staroměstském popravišti a událostech, kterému bezprostředně předcházely, pojednává ve své Staroměstské exekuci Josef Petráň.⁵ Z novějších prací, ze kterých lze čerpat, můžeme jmenovat práci Jaroslava Čechury o Budovcově angažmá při tzv. „dlouhém sněmu“.⁶ Postava Václava Budovce

---

1 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, Praha: Melantrich, 1984

2 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha: Česká akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908 a GLÜCKLICH, Julius. *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, Praha: Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912

3 GLÜCKLICH, Julius. *O historických dílech Václava Budovce z Budova z let 1608-1610 a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova*, Praha: České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911

4 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, Mnichovo Hradiště: Okresní výbor Mnichovo Hradiště, 1917

5 PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, Praha: Mladá fronta, 1971

6 ČECHURA, Jaroslav. *5. 5. 1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin, Generální zkouška stavovského povstání*, Praha: Havran, 2009

je zde vykreslena na pozadí sněmu a téměř den po dni mapuje jednotlivá jednání, která vedla k vydání tzv. Rudolfova majestátu. Týž autor se věnoval ve svém článku historii dluhu po Václavovi Budovcovi z Budova. Jednalo se o dluh vůči jeho snaze Markétě Budovcové rozené z Hodějova. Mapuje snahu jejich potomků o vrácení půjčky, která byla pojištěna na zkonfiskovaném majetku.⁷ Týž tématem se ostatně již dříve, ale v kratším rozsahu zabýval Julius Glücklich.⁸

K tématu každodennosti v raném novověku a obecně české aristokracie existuje obrovské množství literatury. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce, bylo možno použít jen vybranou část. Jmenovat můžeme například dílo Richarda van Dülmena.⁹ Z české literatury jsou to k tématu každodennosti a aristokracie autoři Václav Bůžek, Pavel Král, Martin Holý, Marie Koldinská a Petr Maťa¹⁰. Dílo posledně jmenovaného je velice obsáhlé a bylo velkou inspirací pro tuto práci. Tématu úvěrového podnikání se věnovaly práce Václava Bůžka a Václava Ledvinky.

Prameny

K životu Václava Budovce z Budova, se dochovalo docela slušné množství pramenů osobní povahy. Jsou to již zmíněné edice dopisů Julia Glücklicha nebo edice korespondence jiných šlechticů, jako jsou Karel starší ze Žerotína a Albrecht Pětipeský z Chyš a Egrberka. Avšak v nich najdeme jen několik kusů. K úvěrovému podnikání je možné použít záznamy v Národním archivu ve fondu Nejvyšší purkrabství tzv. knihy půhonné. Jedná se o záznamy zvláštního purkrabského soudu, který příslušel k úřadu Nejvyššího purkrabího Království českého. U něj se projednávaly zejména spory dlužní, o rukojemství, záležitosti židovské a tzv. škody listovní. Židé nesměli pohánět šlechtice pro dluhy jinde než u tohoto soudu. Ve fondu se dochovalo 135 knih.¹¹ Dále lze užít fondu Staré manipulace. Jedná se o jeden z nejvýznamnějších fondů Národního archivu. Vznikl věcným roztríděním části spisů ze tří úřadů někdejšího Českého království:

---

7 ČECHURA, Jaroslav. Václav Budovec z Budova, Friedrich Ludvík Budovec z Budova, klášter Sedlec a mnoho korunovaných hlav, *Sedlec, historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, mezinárodní symposium v Kutné Hoře 18. - 20. září 2008, Praha 2009, s. 165-184

8 GLÜCKLICH, Julius. Osud rodiny Václava Budovce z Budova, *Od Ještědu k Troskám*, č. IV, 1926, s. 203-207

9 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*, díl I.,II.,III. Praha: Argo, 1999 a 2006

10 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004

11 CULKOVÁ, Dagmar. *Nejvyšší purkrabství v Praze 16. stol. - 1871*, Praha, 1964, s. 2-9

české kanceláře, českého místodržitelství a české komory. Z působení těchto úřadů se během let nahromadily spousty spisů, ve kterých byl ne vždy pořádek.¹² Četné dokumenty nalezneme také ve Státním oblastním archivu v Třeboni ve fondu Cizí rody. Vznikl z tzv. rožmberského archivu. Jedná se o jeden z nejcennějších a nejucelenějších šlechtických archivů v Evropě. Základ archivu byl položen již roku 1418, kdy byly do Českého Krumlova svezeny písemnosti z ostatních míst, aby nebyly zničeny husity. Organizaci archivu započal, ale až v první polovině 16. století kancléř Václav Albín z Helfenburka. Soustředil se pouze na dokumenty právní povahy a korespondence zůstala bez povšimnutí. Konečná podoba a systematizace je zásluhou Václava Březana, který se stal archivářem v roce 1596 a během krátké doby uspořádal všechny písemnosti. Roku 1602 přesídlil Petr Vok z Rožmberka do Třeboně a s ním i celý archiv. V roce 1660 se Třeboň stala součástí schwarzenberského panství a rožmberský rodinný archiv se stal součástí schwarzenberského archivu fondu „Cizí rody“.

---

12 BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. *Stará manipulace 14. stol. - 1905*, Praha, 1973, s. 1-8

3 Nástin životopisu Václava Budovce z Budova

Václav Budovec z Budova pocházel ze starobylého rytířského rodu, který měl kořeny na tvrzi a vsi Budově u Žlutic a Doupově v loketském kraji. V erbu měli tři červené ležaté pruhy na stříbrném poli a klenot tvořila dvě stříbrná pera.¹³ Narodil se 28. srpna 1551 o 10. hodině na tvrzi Janovičky na Čáslavsku rodičům Adamovi Budovcovi z Budova a Johance rozené z Chlumu. V roce 1566 byl zapsán na univerzitě ve Vídni a 1568 vyrazil se svým dědem na kavalírskou cestu. Od následujícího roku je už zapsán na univerzitě ve Wittenbergu. Po návratu z kavalírské cesty 1577 se stal členem poselstva k sultánovi do Cařihradu. Do českých zemí se vrátil roku 1584, stal se radou při apelačním soudu a oženil se s Annou Zákupskou rozenou z Vartenberka. Funkci vykonával až do roku 1602. V letech 1586-1619 se opakovaně stával relátorem usnesení zemských a generálních sněmů. Mezi roky 1593-1597 byl dokonce nejvyšším berníkem. Výsady povýšení do panského stavu, se mu dostalo v roce 1607 a 1609 se politicky angažoval na českém sněmu a zasloužil se o vydání tzv. Rudolfova majestátu. V této době byl také jmenován jedním z defensorů. Ti měli za úkol hlídat dodržování majestátu a řešit případné spory, nebo porušení tohoto dokumentu. Mezi lety 1611-1620 působil jako přísedící dvorského a komorního soudu. Účastnil se pražské defenestrace 1618, ale do děje aktivně nezasáhl. V době stavovského povstání byl členem direktoria a prezidentem Apelačního soudu za krále Fridricha Falckého. Po bělohorské bitvě doprovodil svou rodinu do bezpečí exilu a sám se vrátil, aby střežil české korunovační klenoty a převzal zodpovědnost za své působení ve stavovském povstání. Za účast na něm byl zatčen, dlouho a opakovaně vyslýchán a dne 21. června 1621 popraven na Staroměstském náměstí. Jeho majetek byl zkonfiskován a uťatá hlava a ruka byly vystaveny na staroměstské mostecké věži spolu s hlavami dalších rebelů. Slavnostně sejmuta byla s ostatními až roku 1630. Následoval pohřební obřad v Týnském chrámu a od té doby je uložena na neznámém místě.

---

¹³ *Ottův slovník naučný*, díl IV., Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1891, s. 852

4 Výchova, vzdělání a kavalírské cesty

Výchova

Jakmile dítě začínalo mluvit a chodit, muselo se postupně podřizovat řádu celé domácnosti a bylo postupně zapojováno do domácích prací. Výchova se doporučovala přísná za použití násilí. „Bez výprasků nebyla výchova myslitelná.“¹⁴ Například v příručce o výchově synů pro rodiče, sepsané kolem roku 1500, nazvané *Naučení Ludvíka z Pernštýna rodičům*, se dozvídáme, že v případě potřeby má být potomek potrestán metlou.¹⁵ Ačkoliv se dle zmíněné příručky mladému šlechtici stačilo naučit číst a psát dvěma jazyky (latinou a němčinou) pod vedením domácího preceptora, v pozdějších letech už to nebylo dostatečné. Byly kladeny čím dál větší nároky na vzdělání, ale i na získání zkušeností v rámci kavalírských cest. Výše uvedené se ovšem netýká dívek, které byly obvykle vzdělávány v ženské části šlechtické domácnosti a důraz byl v této době kladen pouze na základní gramotnost, ruční práce a vedení domácnosti.

Jak probíhala výchova v rodině Václava Budovce z Budova se z jeho dopisů nedozvíme. Můžeme jen tušit, že byl autoritativní hlavou rodiny a od syna očekával absolutní poslušnost, což občas náznakem vyplývá z dopisů. Zároveň byl na syna velmi hrdý a chlubil se jeho úspěchy svým přátelům. Například vyzdvihoval jeho úspěchy při studiích v Basileji a dne 16. září 1607 posílá Theobaldovi Hockovi exemplář synovi disertace.¹⁶ Často o Adamovi píše i v souvislosti s obavami o jeho zdraví nebo mravní výchovu. Možná byl až příliš úzkostným otcem, ale není se čemu divit, když to byl jediný syn a zároveň jedináček. Sám Adam v jednom ze svých dopisů píše, že byl od mládí veden k teologickému studiu a otec neschvaloval čtení pohanských spisovatelů.¹⁷ O přísnosti výchovy také svědčí to, že otec zakázal synovi cestu do Itálie s přítelem Jaroslavem Smiřickým, po které tolik toužil. Později žádal alespoň o cestu do Francie. Ale ani zde přísný otec nevyhověl a píše Janu Grynaeovi: „*Pan Jaroslav Smiřický se zdržuje v Blois ve Francií. Můj syn Tebe i pana Amanda co nejuctivěji pozdravuje. Držím ho doma, protože mám jen jeho, s přáním, aby při službě venkovu a přemýšlení o*

14 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*, *Dům a jeho lidé I.*, Praha: Argo, 1999, s. 104

15 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl: Paseka, 2001, s. 46

16 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 49

17 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 27

nebeských věcech na venkově mu Bůh jako kdysi Izákovi poslal do cesty Rebeku, což aby se stalo, i Ty spoj své zbožné prosby s našimi.“. Takže místo cesty do Francie Adama čekala svatba.¹⁸

Vzdělání

Jak už jsme zmínili, v období raného novověku postupně docházelo ke změnám ve vzdělávání šlechticů. Ze středověkého ideálu rytířství a rytířské cti, se začínalo objevovat humanistické pojetí člověka. Aristokrat měl být všestranně vzdělaný, kromě šermu, jízdy na koni a fyzické zdatnosti, měl být i umělcem a vzdělavcem. Měl umět několik živých jazyků. Základem byla němčina a latina, ale ty se postupem času rozšířily o další jazyky. Ve druhé polovině 16. století už ovládala řada českých aristokratů španělštinu a italštinu. Španělština byla důležitá hlavně pro dvorské úředníky. Mluvílo se s ní na místodržitelstvích dvorech v Bruselu, Miláně a Neapoli, navíc jí ovládali i císaři například Maxmilán II. nebo Rudolf II. Italština se hodila bez ohledu na konfesijní příslušnost. Do této země se totiž toužil podívat skoro každý aristokrat. Navíc byla tato řeč později považována za nejušlechtlejší dorozumivací prostředek, jak na císařském dvoře, tak mimo něj.¹⁹ S novým způsobem myšlení, šla ruku v ruce i, změna školského systému. Přibývaly instituce, které mohly nabídnout odpovídající vzdělání. Školy byly přístupné všem, kteří si to mohli finančně dovořit. Nebyly stavovsky rozdělené, takže studovali pospolu, jak příslušníci panského a rytířského stavu, tak i měšťané. Potřeba kvalitnějšího vzdělání rostla zároveň s rozvíjejícím se byrokratickým aparátem. Pro získání dvorského, městského nebo stavovského úřadu, bylo potřeba mít odpovídající vzdělání a společenské vazby.²⁰

Běžným způsobem vzdělávání aristokratických synků bylo najmutí domácího preceptora. Kromě toho se ale začaly objevovat možnosti, studia na různých typech škol jak v zemích Koruny české, tak i v zahraničí. Vzdělání poskytovaly městské partikulární školy, latinské školy, gymnázia a i tzv. „zámecké školy“.²¹ Populární bylo Gymnázium ve Zhořelci, které se stalo v podstatě rodinou školou Smiřických. V Břehu

18 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 28

19 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*, s. 309-310

20 BEŠÍKOVÁ, Kateřina. *Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova* (Bakalářská práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy), s. 11

21 Historiky uměle vytvořený název. Jedná se o skupinové vzdělávání několika šlechticů (vzájemně příbuzných nebo spřátelených rodů) pod vedením jednoho preceptora na šlechtickém sídle. Jmenovat můžeme například Košumberk, Český Krumlov, Hasištejn.

zase studoval Zdeněk Brtnický z Valdštejna a Gymnázium v Goldbergu se zase proslavilo díky studentu Albrechtovi z Valdštejna. Velký rozmach zažilo organizované jezuitské školství. Jezuité dokázali pojmout velké množství studentů a nabízeli úplný vzdělávací model od latinské gramatiky až po doktorát z teologie. Výhodou bylo, že student mohl začít studovat v kterémkoliv roce a kdykoliv zase vystoupit. Nevýhodou bylo přísně vyhraněné konfesijní zaměření, takže evangelíky mezi studenty nenajdeme. Pro ně zase byly k dispozici četné bratrské školy, především na Moravě.²² Volba školy tedy logicky závisela na konfesijní příslušnosti, společenské prestiži, rodinné tradici, vazbách na jednotlivé profesory, ale i na momentální módě. Pokračovat ve vzdělání mohli šlechtici na univerzitách a akademiích. Nicméně získání univerzitního gradu nebylo prioritou. Důvodem zapsání na univerzitu během kavalírské cesty, byla většinou ochrana studenta a i rodová tradice a móda. Pokud se totiž aristokrat dopustil nějakého přestupku v cizí zemi, nebyl trestán podle městského práva, ale podle jurisdikce univerzity, a ta byla většinou mnohem mírnější.²³ Nekatoličtí šlechtici se často zapisovali na univerzity v Ženevě, Basileji a Heidelbergu, zatímco katolíci zase na jezuitská učení v Ingolstadt, Dillingen nebo Štýrském Hradci. Dále mířili na starobylé italské univerzity v Padově, Boloni, Sieně a Perugii. Francouzský Oreleáns zase navštěvovali příslušníci různých konfesí.²⁴

Václav Budovec z Budova je příkladem humanisticky vzdělaného urozence. Získal velký rozhled a naučil se latinsky, německy, základy řečtiny a při pobytu v Cařihradě i základy turečtiny a arabštiny. Nejprve byl pravděpodobně vzděláván doma preceptorem, ale již k roku 1566 máme jeho zápis na vídeňskou univerzitu.²⁵ V roce 1568 je doloženo, že bydlel v Karlově koleji pod vedením proslulého lékaře Dr. Adama Hubera z Rysenpachu (1546-1613).²⁶ Profesori pražské utrakvistické univerzity žili v celibátu až do let 1609/1610. Většinou bydleli a stravovali se v budovách univerzity v tzv. mistrovských kolejích. V kolejních bytech pak někteří profesori nabízeli ubytování, stravu a výuku nejen aristokratům, ale všem, kteří měli zájem a mohli si to finančně dovolit. Sami se starali o běžný provoz spolu se svými famuly (jejich studenty z

22 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 304-305

23 HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2010, s. 100-102

24 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 308

25 SCHWABIKOVÁ, Kateřina. Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři, imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska), *Historia Universitatis Carolinae pragensis, Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*, Praha 2008, Tomus XLVI, fasc. 1-2, s. 93-102

26 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 218

univerzity) a personálem (kuchař).²⁷ V podobném zařízení se tedy s největší pravděpodobností vzdělával i Václav Budovec u Dr. Hubera. Bohužel Budovcův otec zůstal profesorovi dlužen 19 kop grošů míšeňských²⁸ a zklamaný Václav se musel vrátit domů.²⁹ Nicméně téhož roku vyrazil na svou kavalírskou cestu.

Syn Adam pravděpodobně studoval na privátní partikulární škole (Schola declamatoria), kterou založil doktor medicíny Adam Huber, bývalý učitel jeho otce.³⁰ Na Huberově škole vyučoval dokonce i lékař Caspar Dornavius (1577-1631), který patřil do okruhu známých jeho otce, se kterými si dopisoval.

Kavalírské cesty

Kavalírská cesta sloužila vlastně jako završení vzdělání, po kterém většinou následovalo převzetí rodového majetku a uzavření manželství. Teprve při dlouhých a dalekých cestách se totiž mladík proměňoval ve skutečného kavalíra. Účelem cesty bylo osvojení si šlechtických hodnot a dovedností. Učil se jezdit na koni, šermovat, tančit, hrát na hudební nástroje popř. kreslit.³¹ Cesta byla nezbytná i pro navázání kontaktů a přátelství, jak s cizinci, tak se spolužáky z českých zemí. „*Na velkou cestu odjížděl šlechtický výrostek a vracel se kavalír, pro něhož byly kavalírské ctnosti samozřejmou mentální výbavou.*“³² Byl vzdělán v jazycích a právech, způsobilý reprezentovat svůj stav při různých příležitostech. Často byl i obohacen o první sexuální zkušenosti a překračoval tím hranice dospělosti.³³ Kavalírská cesta také podporovala a rozvíjela konfesijní příslušnost. Na univerzitách se často vyučovala teologie, základní principy víry a myšlení zaznívaly na jednotlivých přednáškách. Autorita profesora a jeho názory často aristokrata ovlivnily na celý život, což se stalo i v případě Václava Budovce z Budova.

Nejprve byl zapsán na univerzitě ve Vídni s Priamusem Kapounem ze Svojkova a Albertem Leskovcem z Leskovce v roce 1566.³⁴ Na kavalírskou cestu do Itálie vyrazil

---

27 HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 100-102

28 Dále v textu zkratkou kgm.

29 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 11

30 HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 150

31 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 309

32 Tamtéž, s. 317

33 Tamtéž, s. 317

34 SCHWABIKOVÁ, Kateřina. *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku*, s. 93-102

Budovec roku 1568 se svým dědem Šraňkem Bohdáneckým z Hodkova. Ve svých 17 letech poznal Řím, kde ještě dozníval zvuk Michelangelova dláta a kladiva (4 roky od jeho smrti) a kultura renesance dosáhla svého vrcholu. Poznával antické památky, ale přesto se mu Řím nelíbil. Vadila mu volná morálka Vlachů, která nekorespondovala s jeho přísnou bratrskou výchovou.³⁵ Vzpomínky na město i po několika letech vyvolávaly velmi silné a negativní emoce: „*Nevěstka babylonská je Řím. Babylon, který dozajista padne. V Itálii je, jak mohu dosvědčit já, který jsem to zkusil v mládí, mnoho přemlouvání a konfliktů s tělem a krví, plných nebezpečí, z nich ne všichni, ba málokterí vyjdou vítězně.*“³⁶ Zřejmě i tento zážitek z mládí, stál za zákazem cesty do Itálie jeho syna Adama. Roku 1569 je už zapsán spolu s Michalem Slavatou z Chlumu a na Stráňově, Karlem a Jindřichem z Valdštejna na univerzitě ve Wittenbergu. Byla to univerzita oblíbená bratrskou aristokracií, ale zároveň proslavená zvučnými jmény profesorů, kteří na ní vyučovali. Nejvíce si Budovec vážil a obdivoval Paula Ebera. Tento wittenberský profesor byl v letech 1542-1550 děkanem a od roku 1551 rektorem univerzity.³⁷ Bohužel Eber umírá ještě během prvního roku Budovcova studia. Před jeho smrtí od něj ještě dostal darem exemplář *Calendaria historica*, do kterého si Budovec zapsal latinskou vzpomínku na svého oblíbeného profesora. Od roku 1574 pobýval ve Francii, kde velmi obdivoval hugenoty a jejich boj na život a na smrt, který vedli za pravou víru. O mnoho let později se písemně seznámil s hugenotem Filipem Mornayem du Plessis, který byl francouzským diplomatem. Ve svých dopisech vzpomíná na léta strávená ve Francii a je poctěn tím, že si může dopisovat s tak významným mužem. Filip se přátelil i s dalšími českými aristokraty. Můžeme jmenovat například Karla staršího ze Žerotína nebo roku 1607 ho na jeho dvoře v Saumuru na Loiře navštívil Jaroslav II. Smiřický s Casparem Dornaviem.³⁸ Bezpečně víme, že roku 1577 Budovec pobýval v Anglii a Skotsku, protože téhož roku zmiňuje návštěvu Londýna ve svém Krátkém spisu o zlatém věku. Pokračoval přes Nizozemí, Dánsko do Německa a zpět do Čech. Při této cestě zřejmě navštívil Ženevu a seznámil se tam s hlavou tehdejší kalvínské církve Theodorem Bezou (1519-1605). S ním si pak dopisoval až do jeho smrti a stal se mu autoritou ve věcech víry.³⁹ Kolik času Budovec v Ženevě strávil, není

35 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 218

36 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 11

37 Tamtéž, s. 12

38 HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, s. 366-368

39 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 219

jasné, nezapsal se totiž ani na ženevskou univerzitu. O jeho pobytu se dozvídáme z jednoho dopisu, který mu zaslal Beza. Zmiňuje, že Ženeva je mnohem rušnější od doby Budovcova pobytu v ní, datován je květnem 1584. Jak bylo u evangelických profesorů té doby obvyklé, byl Beza ženatý a ve svém domě poskytoval ubytování a stravu svým studentům. V jeho domě bydleli například Karel st. ze Žerotína nebo Václav ml. Morkovský ze Zástřizl. Udržoval písemné styky nejen s Budovcem, ale i s dalšími představiteli české a moravské šlechty. Měl tak spolu se vzdělanci, jako byl Philipp Melanchthon, Justus Lipsius nebo Jan Gryneaus vliv na vývoj politického a konfesijního myšlení vůdčích osobností nekatolických stavů. Po Bezově smrti skončila část jeho knihovny v rukou Jiřího Zikmunda ze Zástřizl, který jí získal díky kontaktům z doby svých studií.⁴⁰ Při zpáteční cestě do Čech se Václav také zastavil v Roztocku, kde se měl v úmyslu seznámit s lutheránským teologem a profesorem Davidem Chytreaem. Věděl, že se ve svých spisech vyjadřuje s úctou a sympatiemi o Jednotě bratrské a chtěl ho tedy osobně poznat. Stali se přáteli a nadále si potom vyměňovali mnoho dopisů. Chytreaus v Budovcovi vzbudil velký zájem o Orient, protože o něm sám psal. Václav mu pak posílal dopisy ze svého pobytu v Cařihradu a Chytreaus jeden z nich zveřejnil ve své publikaci „*Oratio de statu ecclesiarum*“. Profesor působil na Roztocké univerzitě od roku Budovcova narození, ale svou funkci na chvíli přerušil, když se na žádost císaře Maxmiliána II. ujal sjednocení protestantů v Rakousku a Štýrsku dle Augspurské konfese.⁴¹

Václavův syn Adam je v červenci 1604 zapsán do matriky basilejské univerzity spolu s Jaroslavem Smiřickým a Janem Jiřím z Labouně. Do Basileje je otec vypravil se dvěma preceptory, českým Šimonem Věrníkem a německým Janem Gebhardem. Všichni bydleli u Budovcova přítele a rektora Jana Grynaea. Adam tam navštěvoval přednášky systematické teologie Amada Polanda z Polansdorfu, s nímž byl Václav v přátelském styku. Z dopisů vyplývá, že otec byl s výukou syna na univerzitě velmi spokojen a nešetřil chválou na profesory. S preceptory to ovšem bylo trochu jinak, protože na Jana Gebharta si stěžoval, že je to člověk, který je „*víc oddaný uhlazenosti světa než Kristu*“. Se Šimonem Věrníkem zřejmě spokojený byl, neboť ho doporučil jako zámeckého kaplana na dvůr Petra Voka z Rožmberka.⁴²

---

40 BEŠÍKOVÁ, Kateřina. *Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova*, s. 13

41 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 17

42 Tamtéž, s. 27-28

Vzdělání hrálo v životě Václava Budovce z Budova klíčovou roli. Kavalírská cesta ho ovlivnila významným způsobem a získal během ní přátele na celý život. Získal nejen světový rozhled a slušné vzdělání, ale i pevné konfesijní ukotvení, které zůstalo už téměř po celý život neměnné. K zájmu o studium teologie vedl už od útlého věku i svého syna a vštěpoval mu přísné bratrské morální zásady. Snažil se tak syna připravit na budoucí byrokratickou kariéru, ale i ukotvit bratrskou víru, která byla alfou i omegou jeho života.

5 Svatba a manželství

Uzavřít sňatek, byl jeden z nejdůležitějších úkolů aristokratů. Důvodů mohlo být hned několik. Jednotlivé motivace se pokusíme rozebrat v následujícím textu, kde zároveň pojednáme i o svatbách.

V první řadě to byly pohnutky zplození potomstva a zachování kontinuity rodu. Vychází to z přirozené potřeby člověka nepřerušit koloběh života – rození, dospívání, uzavírání manželství, plození potomků a umírání.⁴³ Budoucnost mohli zajistit pouze potomci z manželského lože. Děti nemanželského původu byly znevýhodněné majetkově i sociálně. Nemohly dědit a ve veřejném životě byly považovány za nerovnocenné, často i ostrakizované.⁴⁴ V druhé řadě, se jednalo o důvody majetkové. Vhodným sňatkem si mohl aristokrat výrazně polepšit a ze zchudlého šlechtice byl rázem boháč. V neposlední řadě si zvýšil společenský kredit a prestiž.

Manželství

Manželství jako právní instituce existuje ve společnosti od pradávna. Mělo sloužit jako způsob ochrany majetku, ale i žen a dětí. Poskytovalo bezpečí pod ochranou muže, zároveň chránilo i manželku a jejich potomky po manželově smrti. Uzavření sňatku bylo především záležitostí rodinnou, nicméně v raném novověku docházelo k proměnám. Začaly se vést diskuze o tom, zda je manželství svátostí, a má tedy záležitosti spojené s ním, mít na starosti církve nebo stát. Manželství mohlo být uzavřeno s církevním požehnáním, nebo i bez něj, ale bylo jediným legitimním soužitím dvou lidí opačného pohlaví, které bylo uznáváno i prostým lidem a mělo formální požehnání všech církví. Zároveň bylo jediným možným útočištěm sexuality. Všechny ostatní formy mimomanželského pohlavního styku byly v lepším případě považovány za nečestné, v horším případě přímo za smilstvo. Sexualita sama o osobě pak neměla žádnou hodnotu a nebyla spojována s náklonností a láskou. Význam měla pouze pro zplození potomků.⁴⁵ Případ nemanželského soužití na svém panství musel řešit i Václav Budovec z Budova. V roce 1605 se totiž do Hradiště nastěhoval nesezdaný pár

---

43 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 32.

44 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku I.*, s. 164

45 Tamtéž, s. 162.

poddaných, kteří původně žili na panství Václava Pětipeského. Václav Budovec nechal muže zatknout a o celé situaci zpravil bývalou vrchnost svým dopisem: „Oznamuji panu švagru, že Jan, syn nebožtíka Matěje Johmatala z Ledec, přestěhovavši se tu na grunty mé nevelmi dávno...Kderéhož davši před sebe s manželkou jeho domělou, Důrou, povolati, nebo, aby jeho manželka vodávaná a vlastní býti jměla, z některých přičít a řečí lidských sem pochyboval, ale ona pravíc se býti od vojákův ztlučena, že se dostaviti nemůže, se vylouvala...že táž Důra jeho vlastní a odávaná manželka jest, jmenujíc místo sněti se jeho s ní i kněze, kderý je oddával, nicméně jeho ikned do vězení šatlavního v městě mém Hradišti (kdež až posavad zůstává) davše vsaditi a opatřiti...poddanému páně švagrovému vyloudil, a s ní se nikdy neodal, přede mnou se jest přiznal. Kterýžto skutek jeho zlý a hanebný, poněvadž proti pánu Bohu a jeho svatým příkázáním čelí...“⁴⁶ Církev se snažila manželství ovlivňovat už od středověku. Jako první se pokusila manželům vymezit určité normy chování. V raném novověku pak vydělila manželství z působnosti jednotlivých rodin, protože ho podmínila souhlasem obou partnerů. Zároveň ho povýšila na úroveň svátosti. Tím se sice uzavření sňatku ještě nestalo zcela církevní záležitostí, ale dle kanonického práva příslušelo řešení problémů s manželstvím do kompetence církve. Reformace přinesla nové pojetí manželského svazku a odstranění celibátu kněží, mělo za následek vzestup hodnoty sňatku. Svatba byla vlastně jedinou možností jak žít v souladu s evangeliem a naplnit Boží záměr. A i když evangelické církve popřely posvátný charakter manželství, a označily ho za čistě světskou záležitost, stanovily jednoznačné normy, závazné pro všechny. Žena byla muži přísně podřízena a pohlavní styk mohl být spojen pouze s plazením dětí. Evangelická církev nakonec v průběhu jednoho století dospěla ke stejnému modelu, jako již existoval v katolické církvi. Uzavření sňatku se stalo výhradně církevní záležitostí.⁴⁷ Manželství bylo nerozlučitelné a svazkem na celý život. Ukončit ho mohla jedině smrt jednoho z partnerů. „Ke změně došlo až v souvislosti s emocionalizací manželských vztahů a se zvýšením hodnoty manželského života prostřednictvím státu a církve.“⁴⁸ Pak se objevují i manželské rozluky, případně i rozvody, zde už ale má plnou rozhodovací pravomoc církve.

---

46 GLÜCKLICH, Julius. *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, s. 14

47 Tamtéž, s. 165-166.

48 Tamtéž, s. 164

Žena v českém aristokratickém prostředí byla v podřízeném postavení vůči svému muži, a to jak sociálně, tak i majetkově. Rodinné vztahy měly výrazně patriarchální ráz a stejně jako od dětí, byla i od manželky vyžadována absolutní poslušnost. Dle slov Jana Hasištejnského z Lobkovic má být ideální žena především: „*Žena moudrá a dobrá nežádá panovati nad svým mužem ani co činiti proti vůli jeho.*“⁴⁹ Od manželky se očekávalo, že po svatbě bude následovat svého manžela do jeho bydliště, popřípadě bude sídlit tam, kde jí přikáže. Pro dlouhodobé i krátkodobé opuštění domu, musela výslovně požádat svého muže o souhlas, a to i v případě, že nebyl zrovna doma, nebo se jednalo o návštěvu příbuzných. Muž mohl zcela libovolně, bez udání důvodu, návštěvu zamítnout. Porušení těchto dobových zvyklostí bylo společností vnímáno velmi citlivě a vyvolávalo negativní reakce. Tak například Václav Březan⁵⁰ se pozastavoval nad tím, že manželka Petra Voka z Rožmberka, Kateřina Rožmberská z Ludanic odjela bez svolení a vědomí svého muže na Moravu na obhlídku svých statků. Jinak tolerantní muž jí okamžitě písemně napomenul že: „*čeho se tu proti Bohu a slibu manželskýmu dopustila a jakú příčinu k pomluvám a klevetám dala*“.⁵¹ Po celé 16. století zůstává ideálem aristokratické manželky především poslušná hospodyně nad ženskou částí domácnosti, rodička dětí a v nepřítomnosti manžela správkyně rodinného hospodářství. Nicméně v několika desetiletích předbělohorského období, byla česká společnost ojediněle konfrontována s případy porušování starobylých zvyků a konvencí s požadavky šlechtičen. Žádaly větší životní prostor, ohleduplnější zacházení a svobodnější život. Tyto impulzy vycházely především od manželek-cizinek, které byly vychovány v jiném etnicko-kulturním prostředí. Jako příklady můžeme jmenovat manželství, která skončila fiaskem - Adama Pavla Slavaty (1603-1657) s Marií Markétou z Eggenberka⁵² nebo Jiřího Adama Bořity z Martinic (1602-1651) s Giovannou di Gonzaga Di Castiglione⁵³ (1612-1688).⁵⁴

---

49 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 553

50 Knihovník a archivář Petra Voka z Rožmberka

51 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 555

52 Marie Markéta z Eggenberka v roce 1629 manžela opustila a vrátila se pod ochranu otce. Slavatu pak obvinila z impotence. Po nechutných tahanicích jejich manželství bylo nakonec anulováno.

53 Giovanna di Gonzaga di Castiglione prožívala několik týdnů trvající románek. Milenec dokonce přespával v její ložnici, která byla od manželovy rozdělena jen komůrkou. Celé to skončilo tragedií, při níž byl její milenec ubit k smrti a Martinic vážně raněn.

54 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 555-564.

Manželství Václava Budovce z Budova

Ačkoliv se nám dochovalo poměrně slušné množství Budovcovy korespondence, najdeme v ní jen málo zmínek opravdu soukromého a rodinného rázu. Stejně jako většina českých aristokratů té doby si úzkostlivě střežil své soukromí a sdílnost měla své přesně stanovené meze. Ač mnoho z nich zachytilo své životy v denících, jedná se většinou o stereotypní sled jednotlivých týdnů, měsíců a let ve společnosti dětí a ženy. Otevřenou výpověď a upřímnost v denících a korespondenci bychom v českém šlechtickém prostředí hledali marně. Pokud se přeci jenom někdo vyjádřil k svému manželství, bylo to vždy v pozitivním smyslu. Manželský svazek byl vnímán jako pravý křesťanský ideál příkladného soužití muže a ženy.⁵⁵ Nejinak tomu bylo i u Budovce. O své manželce se v korespondenci téměř nezmiňuje, jako by skoro ani neexistovala. Vzájemná korespondence mezi nimi se bohužel nedochovala. Ze všech dopisů je zřejmé, že dle zvyklostí byl nesmlouvavou hlavou rodiny a řídil nejen rodinný majetek, ale i výchovu syna. Jen jednou dal na hlas své ženy a tchyně a svého rozhodnutí ve svých dopisech hluboce litoval. Rozhodnutí se týkalo syna Adama během jeho studií v Basileji. V té době se po Evropě rozšířil mor a on podlehl „lamentacím“ své ženy a syna povolal zpět domů. Později si v jednom z dopisů stěžuje že: *„Mě už tisíckrát mrzelo, že jsem poslechl zpozdilých a špatně promyšlených lamentací báby a matky mého syna a zavolať jsem ho z Basileje domů...“*.⁵⁶

Svatba

Uzavření sňatku nebylo soukromou intimní záležitostí dvou milujících se lidí, ale veřejnou společenskou událostí. V 16. století stačilo k uzavření manželství složit manželský slib před svědky, ale v 18. století už byla právoplatnost sňatku vázána výhradně na církevní obřad. Muži se obvykle ženili až v době, kdy převzali správu majetku a byli schopni zabezpečit rodinu.⁵⁷ V případě, že zatím majetek nespravovali, výběr partnerky závisel na vůli rodiny, respektive otce. Poměrně velkou míru svobody volby partnera měly ženy vdovy. Naopak aristokratické dcery neměly skoro žádnou možnost rozhodnout o svém osudu. Ženicha vybíral otec, po jeho smrti bratři, popřípadě

---

55 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 31

56 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 27

57 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku I.*, s. 137

poručník.⁵⁸ Průměrný věk svatebčanů se tedy mohl vzhledem k výše uvedeným okolnostem velmi různit. Nicméně v Německu v období raného novověku byl u mužů 27-28 let a u žen 24-25 let. Ve statistice jsou ale zahrnuti i prostí lidé a měšťané.⁵⁹ Existovaly i odchylky, kdy si starý muž bral velmi mladou ženu, nebo naopak mladý muž výrazně starší ženu. Tyto sňatky byly především z majetkových či prestižních důvodů. Známe je koneckonců i z českého prostředí. Můžeme jmenovat čtvrtý sňatek Viléma z Rožmberka s mladičkou Polyxenou rozenou z Pernštejna. Zde bylo motivem hlavně pořízení potomstva, které Rožmberk zoufale postrádal. Při výběru nevěsty hrála krása jen malou roli, důraz byl spíše kladen na ctnost a povahové rysy vyvolené. Vášnivost a zamilovanost byla považována za překážku ve vztahu. Byly prosazovány sňatky z rozumu a preferována láska, která zraje během manželství. Můžeme zase uvést příklad z českého prostředí slovy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, který radí svému synovi: „*Žeň se ušima a ne očima*“.⁶⁰ Ve výběru manželky byl také kladen důraz na plodnost, ale ta se dopředu dala zjistit jen velmi obtížně. Základem bylo vybrat si ženu nepříliš starou a pokud možno od rodičů, kteří měli hodně dětí. Sňatkem si mohl šlechtic majetkově hodně polepšit, jak s dcerou z bohatého rodu nebo zámožnou vdovou. Tady můžeme připomenout strmý vzestup Albrechta z Valdštejna, který se oženil v roce 1609 s bohatou vdovou Lukrecií Nekšovou z Landeka. Častým motivem také bylo polepšení titulu a zvýšení prestiže. Čeští aristokraté velmi stáli o manželství s říšskými kněžnami nebo ženami ze starobylých českých rodů.

Sňatku obvykle předcházela prohlídka majetků obou rodin a uzavření svatební smlouvy. Poté byla svatba ohlášena veřejně a manželé složili svatební slib. Ten byl ztvrzen darem, nejčastěji prstenem. Svatební slib byl považován za závazný a nezrušitelný. Svatby se nesměly konat v době adventu a postu, nebylo ani obvyklé brát se o žních. Nejčastější byly zimní měsíce leden a únor, v létě květen až červenec, na podzim říjen a listopad. Svatební veselí obvykle trvalo 3 dny, a tyto dny nesměly z náboženských důvodů připadnout na pátek. Nejčastějšími dny byly neděle, pondělky nebo úterky.⁶¹ Svatba nebyla jen záležitostí dvou rodin, ale veřejnou slavností a způsobem sebereprezentace. Rodiny byly ochotné se kvůli ní i zadlužit. Bylo obvyklé

58 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 620

59 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku I.*, s. 137

60 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 605

61 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku I.*, s. 146-155

zvat nejen široké příbuzenstvo, ale i přátele a významné lidi. Otci ženichů a nevěst se pak chlubili, jak významného hosta se jim podařilo získat. Významnou součástí obřadu byl svatební průvod, který se mohl podobat až církevnímu procesí. Všichni byli velmi nákladně oblečeni a vše bylo pestré, zdobné a bohaté. Nejdůležitější částí byla svatební hostina, která byla otázkou osobní prestiže.⁶² Můžeme se tak dočíst, že na hostině schaffhausenského měšťana bylo během třech dnů 367 hostů. U jiného měšťana z Augsburgu zase hosté pořádali „355 liber hovězího masa, 205 liber telecího, 3 libry kaprů, 345 různých ptáků, 7 zajíců, 20 koroptví a jeřábků, 2 bažanty, 7 pávů, 5 krocanů a nepřeborné množství koláčů, pečiva a sýrů. Vypito bylo 7 sudů vína, 1 sud piva, 1 sud červeného vína, 4 malé soudky rýnského vína a 14 mázů malvazu“.⁶³ Jednou opravdu pompézní svatbou z českého prostředí, byla svatba již zmíněného Viléma z Rožmberka s Polyxenou rozenou z Perštejna. Jeho sňatku se účastnili císařští radové, nejvyšší úředníci, soudci i cizí diplomaté. Nad to, se dostavil host nejvýznamnější a nejurozenější, sám císař Rudolf II. To jen potvrzovalo prestiž Viléma a celého rožmberského domu. Dochovaly se také záznamy k hostině: „snědlo se a vypilo: 36 jelenů, 49 srnců, 1 290 zajíců, 5 800 kaprů, 11 560 kvíčal, 150 sudů bílého piva, 70 věder rýnského vína.“. Podle zvyklostí, se myslelo i na chudé v Praze a na Rožmberkově panstvích. Rozdávali se bochníky chleba, hrnce kaše i sudy piva.⁶⁴

Svatby v Budovcově rodině

Václav Budovec z Budova se ženil až 7 měsíců po smrti svého otce Adama. Ke sňatku se odhodlal až po té, co získal místo císařského rady u apelačního soudu a koupil dům v Praze v Kaprově ulici.⁶⁵ Bylo mu již 35 let a na ženění už nebyl zrovna nejmladší. Možná i proto volba padla na Annu rozenou Zákupskou z Vartenberka, která již byla vdovou po Václavovi Bírkovi z Násilé. Pocházela sice ze starobylého šlechtického rodu, ale ze zchudlé větve. Její rodiče vlastnili jen šosovní statek u Mladé Boleslavi.⁶⁶ Sňatkem si určitě majetkově nepolepšil, ale prestiž si zvýšit mohl. V té době byl z nepříliš významného rytířského rodu. Do panského stavu byl povýšen až roku 1607. Václav Budovec byl členem Jednoty bratrské a byl velmi zbožný člověk. Je

62 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku I.*, s. 156-158

63 Tamtéž, s. 158-159

64 JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*, Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 27

65 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 24

66 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 217

možné, že právě otázka víry mohla být tím rozhodujícím motivem ke sňatku právě s Annou z Vartenberka. Sňatek oznamuje císaři dopisem psaným vlastní rukou dne 6. ledna 1586. Odpovědi se mu dostalo 10. ledna 1586, císař ustanovuje za svého zástupce na svatbě Adama Slavatu a zároveň nařizuje, aby mu byl ke svatbě věnován servis na pití v ceně 60-70 tolarů.⁶⁷ Pro zajímavost můžeme přepočítat toлары na obvyklejší kopy grošů míšeňských, abychom si udělali představu o hodnotě daru. Jeden tolar byl cca 75 krejcarů tj. přibližně 4 875 krejcarů za servis. Krejcarý se směňovaly oproti českým grošům v poměru 70 krejcarů = 30 českých grošů. České groše byly pak k míšeňským v poměru 1 groš český = 2 groše míšeňské. Cena servisu tedy byla přibližně 69 kop grošů míšeňských a 45 grošů. Z toho plyne, že se nejednalo o dar příliš hodnotný ale spíše symbolický. Adama Slavatu si jako zástupce vyžádal sám Budovec. Spojovalo ho s ním náboženství, takže je logické, že si z císařských úředníků vybral právě člena Jednoty bratrské. Možná mu Budovec i půjčoval peníze, protože v letech 1580-1582 se dostal do tíživé finanční situace, kvůli rozsáhlým investicím do přestavby zámku Čestín Kostel. Jejich vzájemné finanční propojení se ovšem zatím nepodařilo prokázat.⁶⁸

Manželku synovi jistě vybral otec sám nebo mu pomohl dobře míněnou radou. Takže můžeme číst v dopise, kterým zve Jana Jiřího ze Švamberka na jeho svatbu, že „...Adam Budovec z Budova též s radou nás rodičův svých a pánuov a přátel našich...svrchu psaného pana Přecha z Hodějova panna dcera, za manželku, byla-li by to vuole Boží, zamluovila.“⁶⁹ Jeho paní se měla stát Markéta z Hodějova, dcera již zmíněného Přecha z Hodějova, pána na Konopišti. Doplnuje také bližší informace o tom, kdy a kde se bude svatba konat. Proběhne v pondělí 15. února ve 13 hodin, ale hosté se mají sejít v Praze již v neděli předtím. Obřad začíná svatebním průvodem od Orloje k Novoměstské radnici. Pokračuje snídání v Jesenici a následně se hosté přesunou k hlavní části obřadu a hostině na Konopiště.

---

67 Národní archiv, fond Stará manipulace, sign. B/172, karton č. 232/17, inv. č. 353

68 BEŠÍKOVÁ, Kateřina. Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova, s. 18

69 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 23

6 Kariéra

V raném novověku docházelo k dynamickým proměnám společnosti a zároveň se utvářely nové možnosti aristokratické kariéry. Zatímco ve středověku našli uplatnění aristokraté především ve vojenské a duchovní kariéře (zemských a dvorských úřadů bylo omezené množství), v souvislosti s rozmachem byrokratického aparátu Habsburků, vznikaly nové dvorské a úřednické posty. Tyto úřady získaly na atraktivitě a prestiži, po přesunutí dvora Rudolfa II. do české metropole. Začátku šlechtické kariéry obvykle předcházela kavalírská cesta, která poskytla patřičné vzdělání, potřebný politický rozhled a navázala kontakty, ze kterých pak aristokrat těžil celý život. O případné kariéře také rozhodovalo stavovské postavení šlechtice. U panského stavu lze hovořit o určité kolektivní mentalitě, která byla formována podobnou výchovou, vzděláním a prostředím. U nižší šlechty podobné jednotící faktory a ani mentalitu nenacházíme. Ač byl ctižádostivý rytíř na svůj urozený původ patřičně hrdý, vnímal ho zároveň i jakési omezení. Východiskem potom bylo dosažení povýšení do panského stavu. Ne každý nižší šlechtic, ale měl ambice politicky uspět a vybojovat si lepší postavení. Mnoho z nich volilo pohodlnější a mnohem fádňější životní dráhu. Žili na odlehlých tvrzcích a statcích, chudší z nich dokonce životem sedláků. Řešili drobné zemědělské starosti související s chodem statku (setí a žně). Rozdíl v mentalitě panského a rytířského stavu můžeme poznat na příkladu Bohuslava Malovce z Malovic. Půjčoval peníze zadluženému Jáchymu Odřichu z Hradce a podařilo se mu dokonce získat jeho zámek Hluboká. Malovec se tam okamžitě přestěhoval, nicméně bývalí majitelé si odvezli veškerý nábytek a vnitřní vybavení. Rytíři to nevadilo a žil tam v podstatě v „holých stěnách“ a neviděl důvod proč to měnit. Nebyl zatížen kontakty s evropskými aristokraty a ani ovlivněn módou a nároky na prestiž.⁷⁰

O vědomí vlastního rozhodování pro různé typy kariér svědčí výjev v jednom ze šlechtických památníků. Mladý aristokrat stojí na křižovatce tří cest. Jedna vede ke spojeným rukám symbolizujících manželství, další ke kardinálskému rouchu a klobouku představující církevní dráhu a poslední k meči a zbroji představující vojenskou kariéru. Na tom by nebylo nic zvláštního, kdyby mladík neměl zavázané oči. Z výše uvedeného lze soudit, že šlechtic si uvědomoval možnost volby, ale zároveň byl velmi limitován

---

70 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 15-28

svými schopnostmi a společenským postavením. Zavázané oči mohou pak také odkazovat k boží prozřetelnosti a nevyzpytatelnému osudu.⁷¹

Zemské úřady

Systém českých stavovských úřadů pocházel ze středověku, ale v hlavních obrysech se vytvořil až v průběhu 15. století. Utvářel se v době oslabující autority panovníka a rostoucí moci stavovské obce. Zákonná opatření a pravidla obsazování úřadů zakotvená v redakci Vladislavského zemského zřízení z roku 1500 přetrvala bez větších změn až do roku 1620. Ve vrchní části pomyslné kariérní pyramidy bylo 8 hierarchicky odstupňovaných nejvyšších zemských úřadů vyhrazených panskému stavu. Další 4 byly obsazovány nižší šlechtou. Těmito nejvyššími panskými úřady byly nejvyšší purkrabí, nejvyšší hofmistr, nejvyšší maršálek, nejvyšší komorník, nejvyšší zemský sudí, nejvyšší kancléř, dvorský sudí a jeden z karlístejných purkrabí (druhého obsazovali členové rytířského stavu). Vzhledem k tomu, že úřady byly udělovány doživotně, měla jen malá část nobility šanci takový post získat. Král nemohl zemské úředníky jmenovat zcela libovolně. Museli pocházet ze staropanského rodu a požívat obecné důvěry.

Pod zemskými úřady v hierarchické pyramidě ležela tzv. krajská hejtmanství. České království bylo rozděleno na 14 krajů a 3 pražská hejtmanství. V každém z nich působili dva hejtmani, jeden z panského a druhý z rytířského stavu. Další pak byly úřady zřízené Ferdinandem I. - prezident apelačního soudu a hejtman německých lén. Na pomezí zemské a dvorské kariéry stály úřady královského hofmistra, královského maršálka, mistra královské komory a výnosný úřad nejvyššího mincmistra. Čekatelství na nejvyšší úřad se pojilo především s aktivní činností v zemském, komorním, dvorském nebo apelačním soudu.⁷²

Dvorské úřady

Ferdinand I. rozdělil svůj dvůr do čtyř funkčních celků podřízených čtyřem nejvyšším dvorským úředníkům: nejvyššímu hofmistrovi, nejvyššímu komorníkovi, nejvyššímu maršálkovi a nejvyššímu štolbovi. Do těchto čtyř celků bylo postupně začleněno sedm kolegiálních institucí civilní správy pro různé státní celky, kde

---

71 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 28

72 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 328-333

Habsburkové vládli. Jednalo se o tajnou radu, dvorskou komoru, dvorskou radu, z níž se později vyvinula říšská dvorská rada, dvorská kancelář a dvorská válečná rada. Další byla říšská kancelář, která spadala pod jurisdikci mohučského kurfiřta, jakožto říšského arcikancelře. Postupně byla včleněna do struktury dvora, a po roce 1620 byla spojena s dvorskou kancelář pro rakouské země. Poslední byla česká dvorská kancelář, jejímž představeným byl jeden z nejvyšších zemských úředníků. Zatímco původně působila jako neplnoprávná expozitura, kolem poloviny 16. století začala postupně srůstat se systémem dvorské a centrální administrativy. Tajná rada měla výjimečné postavení a byla osobní poradním sborem panovníka. Proto v jejím čele nestál zvláštní hodnostář, ale některý z jejích členů, často nejvyšší dvorský hofmistr. Dalších šest administrativních orgánů získalo své stálé představené: prezident dvorské komory, prezident říšské dvorské rady, prezident válečné rady, rakouský dvorský kancléř, říšský vícekancléř a nejvyšší kancléř Českého království. Jednalo se o nejužší jádro panovníkova dvora a centrální vlády. Kromě těchto úřadů se nabízela celá řada méně exponovaných postavení. Například vedoucí funkce hejtmanství nad harčiči a trabanty (dva sbory panovníkovy gardy) nebo dále nižších dvořanů – komorníků, číšníků, kraječů, jídlonošů, stolníků a pážat. Dále se aristokraté mohli uplatnit jako členové tajné rady, dvorské rady, dvorské válečné rady nebo dvorské komory. Zvláštní okruh pak představovali služebníci bez úřadu, který časem zcela vymizel.⁷³

Vojenská kariéra

Ve druhé polovině 15. století přestal být boj výhradním šlechtickým zaměstnáním a ani na držení zbraní už aristokracie neměla monopol. Během této doby se také plně prosadil systém žoldněřského vojska. Veškeré změny šly ruku v ruce s proměnou stylu boje. Zdokonalení válečné techniky a organizace armády, přetvářelo i úlohu aristokratů ve vojenství. Příkladu jim větší či menší role velitelů. Evropští panovníci si nevydržovali stálé vojsko v pravém slova smyslu. Habsburské polní vojsko, které bránilo Evropu proti postupu Osmanů, bylo žoldněřskou armádou. Panovník si najímal profesionální plukovníky, kteří zase najímali profesionální vojáky. Pluk byl najatý na časově omezenou dobu a po výplatě posledního žoldu zase zanikl i spolu s plukovníckou hodností. Vojsko se často rozpouštělo před začátkem zimy a znovu

---

73 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 364-370

najímalo na jaře. Plukovník uzavřel novou smlouvu s panovníkem na nové období. Velitel si sám vybíral nižší důstojníky- hejtmany a rytmistry. Další jednotky, které měly Habsburkové k dispozici, byly tzv. zemské hotovosti. Jednalo se o sbory vysílané stavy jednotlivých zemí habsburské monarchie. S nimi ale nemohli volně a libovolně nakládat, byli závislí na vůli a schválení stavů. Důstojníci podléhali přímo stavům nikoliv panovníkovi. Vojsko zemské hotovosti bylo používáno především k obraně země a ne k bojům za hranice. To bylo považováno za soukromý zájem panovníka. Aristokratům se naskýkala příležitost vojenské kariéry hlavně v bojích proti Osmanům a později také v bojích třicetileté války.⁷⁴

Diplomacie

Diplomatická dráha měla nejdále k označení kariéra. Působení v této oblasti nebylo dlouhodobé, ani nepřetržité. Aristokraté působili v čele krátkodobých poselství, nebo jako ambasadoři po omezenou dobu. Proto se nejednalo o samostatnou kariéru, ale spíš o doplněk k vybrané jiné dráze. V 16. století udržovali Habsburkové stálé diplomaty pouze ve Španělsku, u papeže, v Benátkách a v Konstantinopoli. Komplexní síť stálých diplomatických zastoupení, začali budovat až během třicetileté války. Jednorázová poselství, ale i dlouhodobé delegace, byly velmi finančně náročné. Habsburkové byli ochotni hradit jen část nákladů a zbytek si museli hradit sami ambasadoři. S tím, že jim bylo přislíbeno částečné vrácení nákladů po návratu. Účast si tak mohli dovolit pouze ti nejzámožnější šlechtici. Účast v poselstvu mohlo být odrazovým můstkem na cestě vzhůru v kariéře.⁷⁵

Církevní kariéra

Pro toto uplatnění byl definován jasný řád a plynuly z něj závažné, trvalé a nezvratné důsledky. Šlechtic, který se rozhodl, nebo byl rodinou určen k duchovní kariéře, musel být dříve, nebo později vysvěcen na kněze. Opouštěl světský stav a vstupoval do stavu duchovního, vzdal se tím možnosti uzavření manželství a pořídit si potomky. V církevní hierarchii platila jiná pravidla než ve společnosti. To, že byl člověk aristokratem, ještě nemuselo automaticky znamenat vyšší postavení v církevní struktuře. Ale i neurozenec

---

74 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 440-443

75 Tamtéž, s. 465-466

se mohl díky svému vzdělání a schopnostem stát vlivným prelátem. Aristokrat se musel smířit s tím, že i neurozený bude v hierarchií třeba stejně vysoko, nebo i výše. Na druhou stranu nebylo myslitelné, aby se šlechtic stal obyčejným venkovským farářem. Pokud se podíváme na seznamy arcibiskupů, biskupů a představených kapitul zjistíme, že duchovenstvo ale nebylo jen skupinkou rovných šancí. Původ hrál velkou roli a ty nejvýnosnější prebendy se stávaly doménou aristokracie. Pro církevní dráhu byli většinou určeni mladší synové hodně rozvětvených rodů. Hledisko bylo hlavně praktické, zajistit životní úroveň všem potomkům a zabránit štěpení a drobení majetku. Synové určení pro církevní dráhu se vzdali rodového majetku ve prospěch ostatních bratrů a živobytí si zajistili výnosy z prebendy. Výše uvedené ovšem platí pouze pro katolické vyznání. V evangelických církvích šlechtici uplatnění jako kazatelé a kněží nenacházeli.

Kariéra Václava Budovce z Budova

Diplomatické služby – cesta do Cařihradu

Krátce po návratu z kavalírské cesty získal místo hofmistra u císařského vyslance do Cařihradu Jáchyma ze Sinzendorfu, a to nejen díky svým schopnostem, ale i četným konexím. Václav Budovec bohužel nezanechal deník z cesty a z pobytu s poselstvem, jako to udělali jiní aristokratičtí cestovatelé Jan z Lobkovic, Kryštof Harant z Položic a Bezdruzic, Vratislav z Mitrovic nebo Heřman Černín z Chudenic. Některé detaily z cesty se ale můžeme dozvědět z deníků Gerlacha a Schweiggera, kteří byli spolu s Budovcem v Cařihradě.⁷⁶ Pro srovnání také můžeme použít deník Heřmana Černína, který byl členem poselstva k sultánovi v roce 1616 a zanechal nám poměrně obsírný deník.

Za Maxmiliána II. a Rudolfa II. se poselství skládala téměř výhradně z evangelíků, protože i hlavní vyslanci jako Ungnad, Sinzendorf, Eitzing, Lichtenstein jimi byli. Vyslanec dostával od císaře ročně 16 228 tolarů, ostatní musel uhradit ze svého. V Cařihradě zůstával nejméně tři roky a někdy i déle. Kromě vyslance bylo ještě každý rok vysíláno poselstvo s dary sultánovi a po šesti nedělích se vracelo zpět. Sinzendorf

---

76 JIREČEK, Konstantin. Václav Budovec z Budova v Cařihradě. *Časopis Musea království Českého* 1877, č. 3, s. 417

nejen, že vezl dary, ale měl zároveň vystřídat Davida Ungnada, který tam dlel již pátým rokem. K vyslanci se také přidružilo několik mladých šlechticů, kteří úředně nenáleželi k poselstvu, ale jen s nimi cestovali. Z Cařihradu pak buď jeli zpět s prázdnými vozy, nebo vyráželi na cesty do dalších východních zemí. Mezi nimi našel Budovec dva přátele Kryštofa z Fictum a Jana Septimia z Liechtensteina. V Sinzendorfově průvodu byli tito další šlechtici: Jiří Kašpar z Neuhausenu, Wolff z Hochkirchenu, Bernard Bartenhäuser, Roman z Prangu, Hans Seidlitz, Sigmund Steger a Hans Scharenberger. Všichni vlastnili koně a měli s sebou své sluhy. Dle deníkových záznamů to byla veselá chasa, která nedbala slušnosti a kázně. Hlavními členy poselstva byli hofmistr Hans Auer, který v Turecku již mnohokrát pobýval a sekretář a právník Bartoloměj Petz, který skoro celý svůj život strávil cestami do Cařihradu. Jednou tam byl dokonce sám vyslancem. Nejvzdělanější byl mladý evangelický kazatel Šalomoun Schweigger (1551-1622), který se narodil v Sulzu nad Neckarem a byl kaplanem v Hernalsu u Vídně. Od něho právě máme popis tohoto poselstva: „Ein neue Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem“. Kromě toho měl Sinzendorf ještě čtyři panoše, kuchaře, bradýře, hodináře, zlatníka, podkoní a kočí. Celkem čítalo poselstvo 48 osob. Budovec patřil přímo k poselstvu a po odjezdu Aurera, který se zdržel jen několik měsíců, převzal jeho hofmisterský post.⁷⁷

Celá družina se vypravila na místo svého určení dne 10. listopadu 1577 z Vídně a až do Bělehradu se mělo plout po Dunaji. Na první lodi cca 100 metrů dlouhé a 12 metrů široké, která byla opatřená pohodlným přístřeškem, jel vyslanec Sinzendorf a i Budovec, Petz a Schweigger. Na druhé lodi byl hofmistr Auer se služebnictvem. Na třetí byla kuchyň a čtvrtá a pátá loď byly nekryté, jen pro koně a vozy. Poselstvo se před odplutím pobavilo veselou hostinou a posléze na břehu promluvil Sinzendorf ke shromážděnému lidu. Vyrazili v půl druhé odpoledne. Cestovali přes Prešpurk, Komárno, Ostřihom, Vizegrad a dne 17. listopadu připluli do Budína. Tam dostal Budovec důležitý úkol, byl vyslán napřed do Cařihradu, aby Ungnadovi ohlásil příjezd poselstva a informoval o množství darů, na kterých závisela přívětivost sultána a vezírů.⁷⁸ Na této cestě ho provázel Hans Wolckard Weidner a jeli spolu s poštou. O této cestě se dovídáme i z Budovcova dopisu psanému učenci Chytraeovi: „*Když jsem z Budína po poště sem byl předeslán, shledal jsem, kolik jsem při té rychlosti vůbec mohl*

⁷⁷ JIREČEK, Konstantin. Václav Budovec z Budova v Cařihradě, s. 417-422

⁷⁸ Tamtéž, s. 417-422

*pozorovati, že většina vesnic, kterými jsme projeli, až na dva dni před Cařihradem vyznává víru křesťanskou, jen kdyby život jejich rovnal se tomuto jménu!*⁷⁹Cesta byla skutečně velmi rychlá, z Budína do Cařihradu ji zvládli v sedle za 12 dní. Na místo dorazili 30. listopadu a poselstvo se pak kvůli sněhu objevilo až na počátku roku 1578.

80

Poselstvo přebývalo v domě na Konstantinově trhu a zvenčí vypadal jako zámek. Směrem do ulice bylo přízemí vyplněno řemeslnickými dílnami a krámy. Před branou stála stráž, z níž vždy jeden doprovázel člena poselstva, který šel ven. Uvnitř byl čtverhranný dlážděný dvůr a v přízemí kolem dokola klenuté stáje asi pro 100 koní. V prvním patře byla sloupová galerie, která byla průchozí po celém svém obvodu. Z galerie se také vcházelo do jednotlivých malých komnat. Nad každým pokojem byla kopule a vysoký komín. Jedinou větší místností byla jídelna, kterou nechal zřídit Ungnand spojením několika místností. Celá budova byla z tesaného neobíleného kamene, takže stěny působily dojmem, že jsou ušpiněné od dýmu. Palác postrádal čistotu a proháněli se po něm myši, potkani, lasice, ještěrky, štůři a jiná daleko drobnější zvířátka. Sinzendorf dokonce našel ve své posteli hada, kterého rozsekal šavlí.⁸¹

Z deníku Štěpána Gerlacha (1546-1612), který se později jako stařec vystěhoval mezi novokřtěnce na Moravu, se dozvídáme, kdo u Davida Ungnada obědval a o čem se mluvilo. Také hojně zaznamenával, o čem hovořil s Budovcem. Diskutovali spolu hlavně o náboženských záležitostech, univerzitách a jejich profesorech, politických událostech nebo dění ve světě.⁸²

Turci dávali na velvyslanectví měsíčně 10 000 asprů na ryby, víno a jiné potraviny, 90 homolí cukru, denně tři oka voskových svíček, čtyři oka sádla, měřici rýže, čtyři ovce, čtyři somy (koňské náklady) dřeva, sena a ječmene na krmení koní (oves neměli).⁸³

Velice podrobné záznamy máme o poselstvu k sultánovi v roce 1616, které vedl Heřman Černín z Chudenic. Tento šlechtic a Budovec spolu měli společného více, než by se na první pohled mohlo zdát. Oba byli přijati do panského stavu až roku 1607 a stali se členy poselstva k sultánovi. Na druhou stranu je rozdělovala doba, kdy v

---

79 JIREČEK, Konstantin. Václav Budovec z Budova v Cařihradě, s. 422-423

80 Tamtéž, s. 423

81 Tamtéž, s. 424

82 Tamtéž, s. 425-427

83 Tamtéž, s. 427

Cařihradě pobývali, ale i prožívání cesty. Ačkoliv tam Černín strávil pouze rok, dokázal si pobyt řádně vychutnat. Užíval si pohostinnosti sultánova dvora, navštěvoval lázně a dokonce i nevěstince. U přísně bratrsky vychovaného aristokrata, jako byl Václav Budovec, určitě nemůžeme předpokládat návštěvy nevěstinců. Nad to jeho zájmy byly daleko intelektuálnějším rázu a mravní zásady mnohem přísnější a pevnější. Hovořil a vedl teologické diskuze s místními muslimy a konvertity. Zajímala ho místní kultura, důvody konverze odpadlíků, život křesťanů pod muslimským jhem a začal i studovat Korán. Černínovo poselstvo čítalo 150 členů a všechna jména jsou známá ze zasedacího pořádku u stolu.⁸⁴ Mezi četnými dary pro sultána, jeho hlavní manželce a úředníkům najdeme například: zlaté knoflíky zdobené diamanty, různé druhy svícňů, nádobí, hodin, zrcadel a nábytku. K zajímavějším exemplářům patří velký stříbrný kotel, velká stříbrná lékárna, polštářek na šití, koně i s kočářem a pouzdro na hřeben. Všechny dary byly v hodnotě 55 070 zlatých. Turci poselstvu odváděli denně 280 mázů vína, 400 chlebů, jednoho vola, 10 živých ovcí, 100 kuřat, 10 kachen, 20 holubů, 5 měřic rýže, 10 oka másla, 5 oka medu, 12 oka pěkné mouky, 12 oka mléka, 55 oka soli a 150 vajec. Evidentně byla tabule tohoto poselstva mnohem bohatší než v Budovcově době, na druhou stranu bylo potřeba uživit mnohem větší počet osazenstva. Turci dodávku potravin prováděli velice liknavě, proto si potom vyslanectví raději vše zajišťovalo samo a místo naturálií denně dostávalo 150 zlatých.⁸⁵

Heřman Černín dostával z císařského rozkazu na výživu svých služebníků 500 zlatých měsíčně. Pokud by se cesta protáhla na dobu delší než šest měsíců, měla být částka zvýšena na 1000 zlatých měsíčně. Po návratu vykázal vyslanec císařské účtárně ještě 18 000 zlatých, které uhradil na vlastní náklady. Dne 4. dubna 1618 dostal odpověď, že mu bylo zapsáno 2 000 zlatých na císařském domě na Hradčanech. Podmínkou bylo, že dům vrátí kdykoliv o to císař požádá, nebo pokud mu částku splatí. Zbytek částky mu vyplatí z příštích zemských platů.⁸⁶

Úřednická a politická kariéra

V době Budovcova návratu z Cařihradu, mu bylo 33 let a na svůj věk a stav byl neobyčejně vzdělaný a měl světový rozhled. Vracel se obohacen o znalosti tureckých

84 TISCHER, František. *Heřman hr. Černín z Chudenic*, Praha: Nakladatelství V. Kotrba, 1903, s. 20-23

85 Tamtéž, s. 22-24

86 Tamtéž, s. 26

zvyklostí, náboženství i dějin, a nad to uměl slušně turecky, arabsky a řecky.⁸⁷ Díky svým schopnostem získal dne 14. srpna 1584 místo císařského rady u apelačního soudu. Tento post byl považován za jeden z odrazových můstků v aristokratické kariéře, ačkoliv byl „ničemně placen“, jak se dozvídáme z dopisu z 23. října 1594 Janu Jiřímu ze Švamberka: „...Psaní VMti, kteréž mi činiti ráčíthe strany puojčky peněz, i co v sobě dáleji obsahuje, sem porozuměl, i v pravdě VMti oznamuji, že sem na to obzvláštní pamět měl, pokudž bych k jaké summě od věřitelův svejch přijíti mohl, abych VMti při tomto časi svatém Havle ní fedrovati a zapuojčiti mohl, ale nemohše ne tak k jistině, ale ani k ourokům od žádného přijíti, žádosti VMti, již bych jí vskutku rád naplnil, na tento čas vykonati nemohu, aniž k svatýmu Jiří mezi touto rozmíškou není mi možné, nač v jistotě VMti bezpečiti, odkud bych k jakejm peněžům přijíti měl, věděti nemohu, nebo i při dvoře služba naše se nám ničemně platí...“⁸⁸ Kromě toho, že byl v této době radou nad apelacemi, byl současně i nejvyšším berníkem. Úřad císařského rady nad apelacemi vykonával v letech 1584-1602. V souvislosti s jeho úřadem mu píše 10. září 1589 Albrecht Pětipeský z Chýš a Egrberku, aby mu pomohl ve sporu, kde zastupuje svého poddaného Jana Hrdého proti Kateřině, vdově po knězi Martinovi: „...O čež všeccko byl bych s Vámi rád obšírněji promluvil, ale poněvadž to býti nemohlo, přátelsky Vás žádám, že již mě ve své paměti míti budete a tu věc fedrovati, aby to, čehož tak strana odsouzena jest, z aktí vypuštěno bylo. Což nic nespravedlivého nejní. Já se vám toho všelijakým dobrým přátelstvím starou měrou odměniti nepominu...“⁸⁹ Nejvyšším berníkem byl v letech 1593-1597. V letech 1611-1620 vykonával funkci přisedícího dvorského a komorního soudu. Při několika zemských a generálních sněmech působil jako relátor. Během stavovského povstání se roku 1619 stal členem direktoria a prezidentem apelačního soudu, což fakticky znamenalo vrchol jeho úřednické kariéry.⁹⁰

Václav Budovec z Budova se poprvé politicky angažuje na sněmu v roce 1603. Ve svých 52 letech není už nejmladší, ale možná právě kombinace věku, vzdělání a rozhledu, mu získala patřičnou autoritu, a vynesla ho do pozice mluvčího protestantských stavů. Ačkoliv dle svých slov o to příliš nestál, podařilo se ho nakonec přesvědčit: „páni z obce tuze na svém státi ráčili“.⁹¹ Z dnešního pohledu se to jeví spíš

87 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 23

88 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 23

89 MAREŠ, Petr. *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2015, s. 428

90 Tamtéž, s. 687

91 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 31

jako póza, která byla nutná. Jako příslušník Jednoty bratrské musel projevovat určitou skromnost a zcela jistě také věřil v Boží prozřetelnost, která vede jeho kroky. Takže odpor proti funkci řečníka byl spíše symbolickým aktem. Kdyby se mluvčím skutečně stát nechtěl, těžko by ho někdo k vystoupení donutil. Pro teorii určité pózy by svědčilo i vidění, které měl po cestě na sněm: „*Když Václav Budovec z Budova 5. ledna dle nového kalendáře, jenže byl den páně nedělní ve tři hodiny na noc jel do Prahy k sněmu, tedy byv blízko u vsi Semčic na vrchu, ukázala se mu veliká záře, tak že se všichni přítomní i manželka jeho domnívali, že někde asi dvou nebo tří mil vzdálí veliký oheň jest. A když patřili na ten úkaz nebeský, udělal se nad touž září dlouhý, veliký sloup ohnivý, nad nímž byla jakási libá světlost, kterýžto sloup trval bez vsí proměny a pohnutí (což sic nebývá obyčejné při takových sloupích a světlech povětří, jenž chasmata slovou) za čtvrt hodiny. O čemž nazejtří týž Budovec paní Majdaléně z Wartemberka, mateři manželky své, psal, s tím doložením, aby toto vidění sloupu ohnivého bylo návěstím toho sloupu na poušti, kterýž lid boží osvěcoval, jemu svítil, protivníkům pak lidu božího stínil a je omračoval.*“⁹² Protestanští stavové si stěžovali na problémy, které jim způsobilo vydání mandátu proti „pikhartům“ 2. září 1602 a chtěli podmínit schválení císařské propozice na vypsání nových berní, jednáním o zrušení mandátu. Nicméně Budovcovi se podařilo prosadit koncepci, že nejprve schválí císařskou propozici a až po té budou řešit náboženské otázky. Druhý den potom pronesl Budovec další řeč a chtěl podat císaři suppliku ve smyslu, aby mohli své náboženství pod obojí: „*bez překážky a útržky na svých svobodných a dědičných kolaturách volně provozovati.*“ Na to se mu dostalo jízlivé odpovědi od nejvyššího písaře Jana z Klenového: „*Jestliže by se co komu proti zřízení zemskému na náboženství podobojí ubližovalo, to že to býti nemá, a že Jeho Milost Císařská i těmi mandáty roku minulého vydanými to milostivě opatřiti ráčil, aby jak strana pod jednou tak i pod obojí své náboženství svobodně provozovati mohly.*“⁹³ Budovec pronesl další řeč, na základě které, vznikla supplika císaři. Nicméně stavové se na jejím znění plně neshodli a vyvolávala rozpaky. Císařští úředníci pak zaujali zdržovací taktiku a čekali se zápisem do desk zemských až do soumraku. Za tmy dali přečíst sněmovní relaci a rozpustili sněm. Nemohlo tedy dojít k předání suppliky. Václav Budovec byl v té době ještě nezkušený politik a dopustil se několika chyb. Za prvé se mělo asi nejdříve jednat o

---

92 Tamtéž, s. 38

93 Tamtéž, s. 41

náboženských věcech a až pak schvalovat císařskou propozici. Za druhé byla z jednání vyloučeně města, která mohla evangelické stavy podpořit. Náš řečník se poučil a při sněmovních jednáních o majestátu se už stejných nedopatření nedopustil. Neúspěch na sněmu 1603 mu způsobil značné problémy. Byl několikrát pozván k výslechu a císařští úředníci mu vyhrožovali. Budovec zapíral a zapíral, o ničem prý nevěděl. Podával odvolání k císaři a nakonec asi celá situace vyzněla naprázdno a odsouzen nebyl.

V roce 1609 vystoupil na sněmu podruhé. Tentokrát se sám už jako zkušený politik ujímá slova na tzv. dlouhém sněmu, který trval od 28. ledna 1609 s menšími přestávkami až do konce února 1610. Tyto události lze považovat za jakousi „generální zkoušku“⁹⁴ stavovského povstání. Budovec už v té době prezentuje svůj model ekumenismu, kdy se snaží ideově sjednotit všechny nekatolické stavy. Do svého konceptu nyní zapojuje i zástupce měst a cílem je dosáhnout jednání s císařem o náboženských záležitostech. Prostředkem dosažení cílů má být odmítnutí schválení císařské propozice, argumentem zachování věrnosti Rudolfovi II. v době, kdy se pod ním třese trůn a v neposlední řadě i sbírání stavovské armády. Císař na události reagoval po svém. Bránil se rezistencí, nepřijímáním supplik a neudílením audiencí, nakonec i rozpuštěním sněmu. Stavové se tentokrát zastrašit nedali a dne 5. května pokračovali svévolně ve sněmu na Novoměstské radnici. Budovec si za svého spolupracovníka vybral Jáchyma Ondřeje Šlika, který byl lutheránem. Přesvědčoval ho těmito slovy: „Říkáš sice: souhlasíte s námi slovy, nikoli smyslem, ale já se ptám: kdo kromě Boha zváží, co je v člověku? Ty svatě dosvědčuješ, že slovy ani skutky nebudeš bránit jejich počínání. Zdá se Ti, že jednáš správně, když proti nám útočí společný nepřítel, i kdyby Tě nějaký čas chtěl ušetřit? Až zdolá nás, dokročí na Tebe. Zdá se Ti bezpečné opustit spolubojovníky? Můj nejvznešenější pane hrabě, stráž se říci: strpím, abyste se bránili, sám budu divákem!“⁹⁵ Podařilo se mu přesvědčit všechny evangelické stavy ke společnému postupu a to v době, kdy mezi lutheránstvím a kalvinismem plápolá v Evropě nejuživější boj! Dnes bychom řekli opravdu husarský kousek. Jedině díky společnému postupu a sjednocení se podařilo nakonec dosáhnout majestátu, jehož text z většiny sestavil právě Budovec. Ačkoliv už tehdy začaly prosvítat neshody mezi nekatolickými stavy, které se nakonec staly kamenem úrazu při stavovském povstání. Po úspěšných jednáních byl Budovec jmenován jedním z defensorů, kteří měli na

94 ČECHURA, Jaroslav. 5. 5. 1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin, s. 6

95 REJCHRTOVÁ, Noemi. Václav Budovec z Budova, s. 72

dodržování Majestátu dohlížet. Právě zde, na dlouhém sněmu, můžeme vidět vrchol Budovcovy politické kariéry. A i když byl aktivní i při stavovském povstání 1618-1621 slovo v plenéru už přenechával mladším kolegům. Událostí se už účastnil spíše jako pozorovatel, ale i přesto zaujal místo direktora a prezidenta nad apelacemi ve vládě Fridricha Falckého. Do popředí událostí se pak dostal zase až 21. června 1621, kdy byl na Staroměstském náměstí při „*krutém divadle*“⁹⁶ za účast na povstání popraven.

---

96 PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, s. 9

7 Majetek a úvěrové podnikání

V souvislosti s aristokratickým majetkem se nejčastěji hovoří o tzv. pozemkovém majetku. Přesnější výraz by asi byl patrimoniální majetek. Nejedná se totiž o vlastnictví pouze pozemků a nemovitostí, ale také o panování nad poddanými osobami, které je obývají a obhospodařují. Jde vlastně o celý soubor práv, který byl s vlastnictvím a panováním nad určitým majetkem spojen. Pokud zde budeme hovořit o panstvích a statcích, půjde nám vždy o celkový úhrn majetkových a vrchnostenských práv. Pozemkový majetek tak zahrne jak přímé vlastnictví panských pozemků, sídel a vrchnostenských statků, tak také panování nad poddanými měst a vesnic, včetně renty, které šlechtici odváděli. Ačkoliv si aristokrat mohl pořídit mnohé luxusní movité předměty, jako jsou šaty, šperky, nábytek, zbraně a různá cizokrajná zvířata, stále tvořilo pozemkové vlastnictví, největší podíl na majetku jedince. Držení majetku mohlo být buď alodní, tedy trvalé a dědičné, nebo lenní. Lenní nebo manský majetkoprávní vztah nebyl možný v rámci českých zemí. Takže český aristokrat by se s ním setkal pouze, pokud by vstoupil do lenního vztahu někde v zahraničí. Dalším typem držení majetku je zástavní, neboli zápisná forma. Byla to dočasná držba majetku za určitý obnos. Původní vlastník si ponechával možnost majetek kdykoliv zpět vyplatit. Kromě toho mohl mít šlechtic majetek peněžní tzv. kapitál. Mohlo se jednat buď o poskytnutí úvěru, ze kterého plynuly pravidelné úroky, nebo pojištění dluhu na některém z majetků dlužníka.⁹⁷

Majetkové zázemí a úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova

Majetek

V době návratu Václava Budovce z Cařihradu, již jeho otec Adam na panství Janovičky nesídlil. Prodal je v roce 1567 a koupil Štěpánov, Liteň a Slatiňany, ale ani ty si dlouho neponechal. Žil pak pouze z kapitálu u svého příbuzného Václava Franka z Liběchova na Novém Hradě u Loun.⁹⁸ Po smrti otce 1585 lze předpokládat, že část případného kapitálu zdědil i Václav Budovec. Jak už bylo dříve zmíněno, působil od roku 1584 jako úředník apelačního soudu a dostával za svou službu pravidelnou apanáž.

⁹⁷ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 117

⁹⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 220

Ačkoliv si stěžoval, že je post „ničemně placen“⁹⁹, byl to přece jenom pravidelný příjem do rozpočtu. Pravděpodobně za úspory, možná dílem na dluh, si koupil roku 1584 dům na Starém Městě pražském v Kaprově ulici (č. 48 II.).¹⁰⁰

Sňatkem s Annou Zákupskou rozenou z Vartenberka žádný nemovitý majetek nezískal. Byla sice vdovou po Václavovi Bírkovi z Násilé na Domousnicích, ale po jeho smrti dostala dle smlouvy z 29. května 1585 s jeho bratrem Jiřím Bírkou z Násilé pouze 2 000 kop grošů českých, 4 koně – vozníky, 1 komorní vůz dle jejího výběru, 10 dojných krav, 10 ložních šatů a polovici všech cích a ubrusů. Nadto měla dostávat peníze na výživu syna. Do čtyř let, měl zůstat s matkou a poté by výchovu převzal Jiří Bírka z Násilé. Na vzdělání Annina syna měl následně platit 15 kop grošů českých ročně. Syn měl v dospělosti převzít majetek, v případě jeho smrti připadá vše Jiříkovi.¹⁰¹ To se také stalo, protože dalším majitelem Domousnic se stává právě Jiří Bírka z Násilé.

Roku 1588 zdědil Václav Budovec podíl po strýci Adamu Frankovi na Novém Hradě, který jak si stěžuje v dopise Petru Vokovi z Rožmberka datovaném 13. října 1588, stále ještě nebyl zapsán do desk zemských.¹⁰² Prodejem tohoto podílu, by se mu uvolnil další kapitál, který by mohl použít například na úvěrové podnikání. Rožmberk na půjčku od něj zřejmě čekal, protože hned z následujícího roku máme dochovaný dlužní úpis na 500 kop grošů míšeňských (dále v textu zkratkou kgm).¹⁰³

V roce 1591 chtěl Václav Budovec z Budova koupit panství Lobkovice a píše ohledně toho Albrechtovi Pětipeskému z Chýš a Egrberku dne 18. prosince 1591: „...Služu svú vzkazuji s vinšováním od Pána Boha všech nejlepších věcí, urozený a statečný rytíři a můj zvláště milý pane švagře a otče. Dnes sem na Vodolinu Vodu přijel a zejtra, dáli Pán Bůh, tím raněji na Lobkovice se strojím, tak abychom, to co sme začali s pomocí Boží, pokudž by se Pánu Bohu líbilo a mě co mírného potkati mohlo, skoncovati mohli. A protož svého vždycky přemilého pana tátu a švagra žádám, že mi se k té potřebě na půl dne tím raněji propůjčiti ráčíte...“¹⁰⁴ Koupit je chtěl za 11 750 kop grošů českých od Jana Ratibora, ale z koupě nakonec sešlo kvůli nevyjasněným vlastnickým vztahům.¹⁰⁵

99 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 23

100 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 220

101 Pozůstalost Augusta Sedláčka, Skříň A, řada A02, zásuvka A02B, lístek 345

102 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 23

103 Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova

104 GLÜCKLICH, Julius. *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, s. 4

105 SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého*, díl 15, Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, 1927, s. 255

Opět dědil roku 1598, tentokrát po strýci Zikmundovi z Chlumu, statek Semčice.¹⁰⁶ Získání dědictví zřejmě nebylo nikterak jednoduché a jeho strýc zřejmě zemřel bez poslední vůle. Soudit tak můžeme na základě dopisu, který napsal Václavovi Budovcovi dne 24. ledna 1599 Karel starší ze Žerotína: „*Je třeba nést s větším klidem to, co lidského postihlo Zikmunda z Chlumu, protože vzhledem k věku mu už mnoho života nezbývalo a s podlomeným zdravím byl by mohl jen bídňě přežívat. Tobě pak blahopřeji ke značnému dědictví, které Ti – jak doufám – připadá, poněvadž i bohatství patří mezi dary božího požehnání, a ze srdce vyprošuji, aby ses z něho mohl dlouho těšit a užívat je, ovšem nadto kéž i v klidu. Mám však obavu zejména o podíl, který vám připadl. Zahrádečtí totiž, jimž připadá zákonné dědictví sesterským právem, po mém soudu zvítězí. Vždyť kdo jiný než bratři se může ujmout těch statků, kterých se po smrti Chlumeckého zmocnili, když jejich užívací právo má pouze žijící manželka, a na sestru se ovšem vztahovalo vlastnické právo, poněvadž zemřel bez závěti? Nepohoršuj se nikterak nad tím, že při ukončení brněnského soudu bylo Radešínskému odepřeno jak nahlédnout do zemských desek, tak získat opis zápisu kraje a pozemku raškovického. U nás je totiž docela jiné zřízení veřejných desek než u Čechů – jsou do té míry přísně střeženy, že se jich stěžít může dotknout někdo jiný než ti, kdo mají úřední pravomoc a jsou pověřeni jejich správou. Nadto se nikomu nezhotovuje kopie žádného zápisu do nich vneseného s výslovnou výjimkou toho, kdo se dožaduje dokladu zápisu, jenž se ho týká nebo o němž se prokáže, že má pro něho význam. Poznáš ovšem z přiloženého listu, který jsem opsal odjinud, že zde není žádná zmínka o Chlumeckých, ale pouze o matce a sestře z rodu Zahrádeckých – proto ji tedy nemohl získat Radešínský, žádající jménem Chlumeckých, aniž by se porušily naše zvyklosti. Přesto zde máš, co sis přál, i když opsané odjinud, a buď jist, že v zemských deskách neexistuje žádný jiný doklad či zápis tohoto pozemku. Posoudíš tedy, měl-li Tvůj strýc nějaký právní nárok na tyto statky či nikoli, a snadno si domyslíš, jestli se v budoucnu máš o něco snažit či něco čekat. Ovšem peníze, které manželka Chlumeckého dostala od svého muže a jimiž zaplatila koupi, budeš moci od dědiců žádat nazpět. Bojím se však, aby smrt Tvého strýce neznamenal pro Tebe i druhého dědice jistý průtah, o čemž Tě nejspíš zpraví Radešínský...*“¹⁰⁷ Z výše uvedeného plyne, že byli dva dědicové a problematická byla jen část dědictví. Jak spor dopadl, se z korespondence nedozvíme. Jen víme, že v dalším

106 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 221

107 REJCHRTOVÁ, Noemi ed. *Karel starší ze Žerotína z korespondence*, Praha: Odeon, 1982, s. 96

dopise z 10. listopadu 1601 se Žerotín omlouvá, že Budovcovi zatím neposlal smlouvu „mezi Tebou a Zahrádeckým“.¹⁰⁸ Takže se nějak dohodli a část dědictví Budovec získal, minimálně statek Semčice, po kterém se od té doby píše. Dle Augusta Sedláčka byl druhým dědicem Adam Mstidruh z Chlumu a Budovec jeho podíl vyplatil.¹⁰⁹

Nicméně ani tento majetek si dlouho neponechal a brzy ho prodal. Václav Budovec zřejmě v období dědictví vládl volným kapitálem, který ve větší míře půjčoval. Bohužel pro toto období máme zachovány jen dva dlužní úpisy a to již zmíněnou půjčku Petru Vokovi z Rožmberka ve výši 500 kgm a témuž dlužníkovi ve výši 2 500 kgm z roku 1594.¹¹⁰ O dalším dluhu se dozvídáme z dopisu perkmistrovi pražských viničních hor Vavřincovi Beřkovcovi Šotonovskému ze Závovič, kde si stěžuje na svého dlužníka Jana Hoška z Proseče¹¹¹. Dle jeho slov: „...V čemž se na nějaké své psaní ke mně obmyslené, praktikářské, křivé a nepravé učiněné potahuje, v čemž by se, maje sobě ode mě na ně jistou odpověď danou, dobře mohl spokojiti a na ní přestati. Že pak vás napomíná, jakož jest mi tisíc kop míš. na svých vinicích knihami úřadu Jeho Mil. Císařské pergkmejstrského pojistil, a takovou summu maje mi při svatém Jiří nyní minulém i s ourokem na to vzešlým podle sobě od úřadu J. M. C. a práva vašeho na žádost mou právním listem vypovědění položiti, toho učiniti zanedbávaje, abyšte mi dalšího v též příčině opatření, kdybych je při vás vyhledával, užiti nedali. Tak jakž to jeho naskrze obmyslené, křivé a nepravé psaní v sobě šíře obsahuje a zavírá. Na kterémžto jeho psaní abych já, nejša tím povinen, přestati a on (m)i těmi svými obmysly a pletichami pořad práva zastříti mohl, tomu žádného místa nedávám (ale nýbrž) tak pravím: Jestliže on mi summy mé (by ned)al, že já pak vedle zápisu práva svého (jej ob)viniti v tom mu pořadu práva nezavírám. Obejde se v tu odpověď, kterouž se dobře spraviti moci bude. Tím sem vás na psaní, abyšte sebe i jeho spraviti čím věděli, tejna učiniti nechtěl. Milost Boží rač bejti s námi. Datum v Praze, ve středu po svatém Jiří léta 1599...“¹¹² Z toho je patrné, že ne vždy to bylo s dlužníky jednoduché. Zda dluh Budovec nakonec dostal zpět, se bohužel nedozvíme. V půhonných knihách se žádný půhon mezi těmito muži nedochoval, takže k soudu spor zřejmě nakonec nedospěl. O dalším dlužníkovi se opět dozvídáme z dopisu a tentokrát adresovanému Janu Jiřímu ze

108 REJCHRTOVÁ, Noemi ed. *Karel starší ze Žerotína z korespondence*, s. 151

109 SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého*, díl 10, Praha: Knihtiskárna Františka Šimáčka, 1895, s. 341

110 SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova

111 Úředník podkomořího království českého při deskách zemských

112 VOLF, Josef. Ke korespondenci Budovcově, *Časopis Musea království českého 1908*, s. 271

Švamberka, kde od něj žádá zaplacení jistiny, nebo alespoň úroků za uplynulá období. Výši úvěru se z dopisu ale nedozvíme. Vzhledem k tomu, že kromě těchto čtyř dluhů, jich více nemůžeme doložit, musíme se tedy spokojit s jeho vlastními slovy z již zmiňovaného dopisu Janu Jiřímu ze Švamberka ze dne 23. října 1594: „...pokudž bych k jaké summě od věřitelův svejch přijíti mohl, abych VMti při tomto časi svatém Havle ní fedrovati a zapuojčiti mohl, ale nemohše ne tak k jistině, ale ani k ourokům od žádného přijíti, žádosti VMti, již bych jí vskutku rád naplnil, na tento čas vykonati nemohu, aniž k svatýmu Jiří mezi touto rozmíškou není mi možné, nač v jistotě VMti bezpečiti, odkud bych k jakejm penězům přijíti měl, věděti nemohu, nebo i při dvoře služba naše se nám ničemně platí. A poněvadž já pak peněz sám potřebuji, VMti žádám, že mne tu summu, kterouž mi povinní bejti ráčíte, složiti poručiti ráčíte, pakli by při tomto časi svatém Havle VMti obtížné bylo jistinu složiti, věřím, že mi ourok, jak svatojiřskej zadržalej, tak tento svatohavelskej složiti a při naschválním poslu odeslati poručiti ráčíte. A s tím milost Boží rač bejti s námi se všemi. Datum v Praze v neděli po památce svatého Lukáše léta etc. 94.“¹¹³

Dědictvím panství Mnichovo Hradiště po strýci Kryštofovi Budovcovi z Budova, získal dosud svůj největší majetek, který zřejmě pomohl vybudovat jeho prestiž a zlepšit finanční zázemí. V původní závěti z 4. června 1602 odkazuje Kryštof veškerý svůj majetek Václavovi Budovcovi, ten má pak vyplatit Kryštofově manželce Marušce Budovcové z Bubna 10 000 kgm, dvěma jeho neteřím po 500 kgm a Burianovi ze Všehrd 1 000 kgm. Opatrovníky manželky stanovuje Bohuchvala Berku z Dubé, Děpolta Švihovského z Rýzemberka a Švihova, Jiříka Vančuru z Řehnic a Adama Linharta z Najenperku.¹¹⁴ Ale už 6. června 1602 pořizuje dodatek k původní závěti, kde je to už úplně jinak. Zda k rozhodnutí změnit závěť došel sám, nebo zda to bylo na základě intervence manželky, rodiny nebo přátel, se můžeme jen dohadovat. Text posledního pořízení je natolik zajímavý, že ho budeme na tomto místě citovat v celém rozsahu. „Já, Kryštof Budovec z Budova na Hradišti nad Jizerou, známo činím tímto mým listem obecně přede všemi. Jakož sem na list mocný královský slavné a svaté paměti Jeho [Milos]ti římského císaře, uherského a českého krále, pána, pana Maximiliána Druhého, z boží milosti pána mého nejmilostivějšího kšaft a pořízení o

---

113 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 23

114 KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí, Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2002, s. 326

statku mém učinil a v témž kšaftu mém té vejminy sobě sem pozůstavil, a tím pana Václava Budovce, pana strejce¹¹⁵ mého, jakož nápadníka statku mého zavázal, jestliže bych komukoli mimo hlavní kšaft můj cokoli, buď oustně na smrtné posteli nebo listem pod pečetí mou a na svědomí dvou dobrých a poctivých lidí jich pečetí odkázal, to všecko aby byl povinen pan Václav, strejc můj, jednomu každému dáti a vyplniti tak, jakž táž výminka v témž kšaftu mém, kteréhož dat[tum] léta od narození syna božího tisícího šestistého druhého v outerej po slavné památce svaté a nerozdílené Trojice, učiněná to v sobě šíře zavírá.

Protož podle takové výminky v často psaném mém kšaftu sobě pozůstavené (poněvadž již dotčený pan Václav Budovec, strejc můj, jakožto nápadník statku mého, což tak koli komu, buď oustně neb na tuto výminku odkáží neb jakkoli o čem, aby po mé smrti vykonáno bylo, nařídím mně jest připověděl, že to všecko chce věrně a právě zdržeti a bez všelijakého v ničemž přerušení upřímně dle vůle mé této poslední záuplna vykonati a jako poctivý člověk tomu dosti učiniti tak, jako by to vše v mém hlavním kšaftu zejména slovo od slova napsáno bylo).

Takto na touž výminku řídím a vůle má konečná j[es]t. Předně, jakož sem kšaftem mým hlavním statek můj pozemský panu Václavovi Budovcovi, strejci mému, odkázal, toho při tom, však s touto vejminkou, zůstavuji. Jestliže by mně pán Bůh dítky s manželkou mou milou dáti ráčil, tehdy ten statek můj pozemský všecken po mé smrti ne na pana Václava, strejce mého, ale na ty dítky mé, aby připadl. It[em] manželce mé nejmilejší, paní Maruše z Bubna, dávám a odkazuji všecky a všelijaké svršky a nábytky i od klenotův, též hotové peníze všecky, což by se toho koli čeho našlo a vyhledalo na tvrzi na Hradišti aneboližto v domích mých, v tom aby jí žádný žádné překážky nečinil, a tak sklepů ani komor aby jí žádný nepečetil a moci neměl. Nýbrž ona manželka má, aby sobě to všecko vedle vůle své opatřila. Však z těch ze všech svršků, nábytků a klínův aby byla manželka má panu Václavovi, strejci mému, vydati toto:

Medenici a umyvadlo neb nálevku stříbrnou, koflík stříbrný pozlacený ten největší, lžic stříbrných dvanáct. Cínového pak nádobí toto: mis tři pouzdra, talířů též tři pouzdra. Od vinutých pak šatů: ubrusů dvaceti, ručníků dvaceti a cervitů o tři stoly. Od pláten, lnu a jiného předuva, to poněvadž všecko manželky mé, z toho nic žádnému vydati nemá. Než od ložních šatů panu strejci mému aby manželka má tu na tvrzi

---

115 Příslušník stejného rodu - k pojmu více viz MAŤA, Petr. Svět české aristokracie, s. 577

Hradišti zanechala z těch, kteréž ona sama bude chtíti, z vosm loží šatů a to s povlakama a tolikěž loží. Ostatek aby sobě, jak bude chtíti, jako i jiné věci opatřila. Též manželce mé dávám ze dvora mého čtyry koně a vůz kočenný (jakž sem jí to prve daroval), tolikěž jí dávám fasuňk a kočí vozík. A k tomu šest krav nejlepších, které by sobě sama vybrala, to vše jí dáno bylo.

Též manželka má, tomu chci, aby po mé smrti byt svůj poctivý a vychování tu na Hradišti do roka pořád zběhlého sama patnáctá měla, od jídla, vína a piva a což by k vychování jejímu víc přináleželo, aby se jí žádného krácení nečinilo. A obrok na čtyry koně její též aby dáván byl. Pakli by manželka má tu na Hradišti býti nechtěla, tedy aby jí ihned bez prodlévání pan Václav Budovec, strejc můj, za ten rok na vychování její vydati povinen byl pět set kop míšeňských. A dáleji najmá [!] léta až do proměnění stavu jejího každého roku rozdílně aby též manželce mé od pana Václava, strejce mého na vychování její při každém s[vaté]m Jiří a při s[vaté]m Havle vydáváno bylo na penězích při tom každém termínu po jednom stu kopách [grošů] míš[eňských]. A od obilí vše na míru hradištskou aby se jí vydávalo. Pšenice šest korc[ů], žita třiceti korc[ů], hrachu pět korc[ů], ovsa šedesát korc[ů], vůz dobrý sena na čtyry koně, slámy dvě kopě votepy.

A protož panu Václavovi, strejci mému milému podle přípovědi jeho, jakž se zavázal, věřím a podle jiných pánů a ochránců i jemu manželku svou poroučím, že ji nedopustí žádnému křivditi, ani sám neučiní, v čemž o něm nepochybují, nebo ještě mimo to jemu s synem jeho po mně dosti zůstane.

Když by mne pán Bůh od smrti neuchoval, pan Václav aby mi poctivý pohřeb dal udělati. K záduši hradištskému na opravu kostelů¹¹⁶ aby pan Václav vydal dvě stě kop [grošů] míš[eňských]. A na opravu mostu hradištského též aby vydal jedno sto kop [grošů] míš[eňských]. Dáleji poroučím, aby panně Aničce z Bubna, sestře manželky mé, řetěz můj při němž groš s obrazem císaře Maximiliána jest, vydán byl. A k tomu víc dvě stě kop [grošů] míš[eňských]. Elišce Salomeně, dceři pana Buriana Šlechty, též poroučím, aby vydáno bylo dvě stě kop [grošů] míš[eňských]. Panu Bartoloměji Němčanskému s jeho pomocníky, též aby dáno dvě stě kop [grošů] míš[eňských]. Ve dvou komorách na Hradišti pod krovu, v nichž zbroj, ručnice a šaty mé choděcí jsou, ty

---

¹¹⁶ Dle Stavebně-historického průzkumu zámku Mnichovo Hradiště (archiv NPÚ) nacházely se v této době v Mnichově Hradišti kostely: se hřbitovem zasvěcený Nanebevzetí Panny Marie (býval na dnes prázdném travnatém prostranství před budovou zámku) a zasvěcený sv. Jakubu, který vznikl spolu se založením města (původně gotický, dnes barokní kostel v blízkosti náměstí)

obě aby pan Václav opatřil a z toho níže psaným osobám toho vydal. Janovi mladšímu Habartickému na tři koně neb pacholky zbroje, brnění, krátké ručnice, sedla a rystuňky. Panu Burjanovi Šlechtovi šaty mé, které nejlepší byly, kabát, kolár, kalioty [!], plášť, kožichy liščí a vlčí. Knoflíky zlaté a medajlí [!] Adámkovi Budovcovi, strejci mému. Jiné šaty choděcí pan Václav podle vůle své, jak komu viděti bude, aby rozdělil. Káča Paulusová nětco mi dlužna pozůstává. To jí odpouštím a k tomu ještě jí poručím sto kop [grošů] míš[eňských]. Nad to vejš jí s mužem jejím a Janem, synem jich, i se vši spravedlností jich svobodné činím. A kdyby tu v Hradišti nechtěli býti, aby se mohli bez překážky pana strejce mého i každého člověka kam chítí [!] obrátiti. Vítovi, kuchaři, poručím sto kop [grošů] míš[eňských] a jeho svobodna s ženou jeho i dětmi, kteréž má i míti bude, i spravedlností činím. Vondráčkovi poručím dvaceti kop [grošů] míš[eňských]. Žáčkovi, pacholeti, též dvaceti kop [grošů] míš[eňských]. Petrovi, pacholeti, padesáte kop [grošů] míš[eňských]. A poněvadž chuť má k řemeslu, aby se mu toho nezabraňovalo. Však aby prve manželce mé posloužil. Tolikéž i Vít, kuchař, rok aby povinen byl manželce mé soužiti. Matoušovi, šafáři, poručím padesáte kop [grošů] míš[eňských]. Děvčatům hořejším, což by jich tehdáž v službě bylo, každé po desíti kopách [grošů] míš[eňských]. Peněz gruntovních nemálo mi má se složiti a klade ročně z města i z vesnice Dobré Vody. Lidé poddaní moji po smrti mé za celý rok jak z města, tak vesnic, aby nebyli povinni žádnému ouroku dáti, to jim promíjím, kromě robot a berní. Též tyto lidi dědičně dávám a s pravedlivostí jich manželce mé milé poručím propouštím: Lídu velkou, Lídu malou, Bětku děvče, zvoniččinu [!] dceru, Mandu kuchařku, Kateřinu dceru Honse řezníka, pachole Zíchu, který u pana Šlechty byl, též Žáčka, pachole z Hradiště, syny n[ebožtíka] Kališe, též Turka, kterýž při mých koních j[est] a pachole Vaška, který mi z Žiželovsi propuštěn byl. Petr pachole, když by se na řemeslo dáti chtěl, aby byl od pana Václava propuštěn a svobodný i spravedlností učiněn. A jakož sem předešlým kšaftem mým, kterýž sem zrušil, manželce mé ty dva tisíce kop [grošů] míš[eňských], kteréž mi po ní pan Mikuláš starší z Bubna věna jmenoval (nebyvše mi tehdáž ještě od něho daný), aby je sobě od něho zvyupomínala, odkázal a poručil. Protož poněvadž již takové dva tisíce kop míšeňských od něho pana z Bubna jsem přijal a je proti pojištění městu Mladé Boleslavi půjčil, takové dva tisíce po mé smrti dávám a odkazuji zas manželce mé. Tak aby hned po smrti mé jim

Boleslavským pan Václav, strejc můj, jistotu navrátil a oni je manželce mé jinou jistotou přejistili.

A jestliže by čemukoli, což tu tak poroučím a míti chci on, pan Václav Budovec, strejc můj, neb kdož by po něm držitel statku hradištského byl (ač by jeho pán Bůh, než by to vše vyplněno bylo, od smrti uchovati neráčil), buď manželce mé, což jí až do promění stavu jejího vydáno býti má, na kterýkoliv čas toho nevyplnil, aneb i jiným odkazům mým dosti neučinil, tedy bude se moci táž manželka má pro též neplnění a nedání čehokoli též také i jiné osoby s jedním komorníkem pražským od desk zemských v město Hradiště nad Jizerou se vším k němu příslušenstvím uvázati a je držeti, dokudž by to vše dáno a vyplněno nebylo.

Na potvrzení toho k tomuto mému listu kšaftovnímu na vejminku v hlavním mém kšaftu doloženou učiněnému pečeť mou vlastní s podpisem též ruky mé vlastní jsem přitiskl. A pro lepší toho všeho důvěření dožádal sem urozených, pana Jana Hrocha a pan Daniele Hrocha, bratří vlastních z Mezilešic a v Starém Městě pražském, že sou podle mé pečeti také pečeti své přitiskli, sobě však i dědicům svým beze škody. Dat[um] v Staré Městě pražském ve čtvrtek po památce svaté a blahoslavené Trojice [6. června] léta božího šestnáctistého druhého.

Kryštof z Budova, m[anu] p[ropria]“¹¹⁷

Na tomto místě je ještě nutné podotknout, že Pavel Král ve své knize *Mezi životem a smrtí* otiskuje obě závěti a uvádí k nim, že panství zdědil Václav Budovec z Budova a na Součnicích. Jedná se ovšem, jak se domníváme, o zjevný omyl. Žádná ves Součnice dnes neexistuje a ani se jí nikde nepodařilo dohledat. V době, kdy Budovec Mnichovo Hradiště získal, se běžně v dopisech píše na Semčicích, které skutečně vlastnil, jak jsme již zmiňovali výše. Pravděpodobně se jedná o chybné čtení textu, což je pochopitelné, ale u takovéto edice trošku zarážející.

Závěť je pro nás důležitá pro to, abychom pochopili, jak velký majetek Budovec zdědil a zároveň přináší zajímavý vhled do toho, jak vypadala domácnost nižšího šlechtice. Ačkoliv mu zůstaly v podstatě prázdné nemovitosti, téměř bez služebnictva, jednalo se pořád o docela velké dědictví. Bylo to městečko s dvorem a dvěma vesnicemi s poddanými. Tehdejší Mnichovo Hradiště sestávalo z 60 domů a 30 z nich mělo právo várečné. Spolu s osadami Rybitví a Staříč, které byly za Budovce již připojeny k městu,

---

117 KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí*, s. 329-333

mělo okolo 100 domů. Odhadem mělo město cca 1 000 obyvatel. Největší dvůr stál na náměstí a patřil Vaňkovi Kocatovi. Nedaleko tohoto dvora byl ještě další velký dvůr a šlechtický dům paní ze Sendražic. Uprostřed náměstí byla stará radnice s věží, na východní straně tržiště, na jižní straně masné krámy. V celé čtvrti pod dnešním zámekem, se rozkládala panská půda, dvůr, dvorec a zahrady. Nacházela se zde také panská hospoda s pivovarem a sladovnou. Pro toto období je také doložena fara, farní kostel, zvonice a škola. K roku 1593 je ve městě doložen lazebník a za městem katovna. Ze závěti a i ze soupisu podaných vyplývá, že většina poddaných byla české národnosti, ale vyskytuje se tu i jméno Vlach (tedy Ital). Od roku 1557 ve městě pobývali Židé. Ovšem chyběl zde mlýn, nejbližší byl až v dnešních Hněvousicích. Město každý rok dosazovalo 12 konšelů a mělo rychtáře a písaře. Václav Budovec se o své městečko dobře staral a značně mu polepšil privilegia. Vzdal se práva na odúmrt' a několika dalším měšťanům udělil právo várečné a povolení šenku. Od roku 1610 dostali ke své živnosti povolení také vinopalové. Podporoval cechy a počet cechovních mistrů stoupl na 17. Přidal jarmarky a udělil privilegium na clo.¹¹⁸

Tyto okolnosti zřejmě vedly k rozhodnutí Budovcovy rodiny, přesídlit do Hradiště a prodat panství Semčice. Konečně se jednalo o dostatečně reprezentativní majetek a bylo vhodné, zde vybudovat i odpovídající sídlo. V závěti je zmiňována hradištská tvrz. To je ovšem taková malá záhada, protože v jiných pramenech zmiňována není, a dle stavebně-historického průzkumu se na hradištském zámeckém ostrohu žádné pozůstatky tvrze nebo staveb starších než z Budovcovy doby nedochovaly. Buď tedy Kryštof Budovec označuje slovem tvrz obyčejný dům, který se mohl nacházet například na náměstí, anebo se nacházel někde mimo zámecký ostroh. Možností je také, že se jednalo o selský statek, který byl při stavbě zámku zcela rozebrán. Existuje také varianta, že tvrz ve městě skutečně stála, ale v místech, kde stavebně-historický průzkum neproběhl. Václav Budovec usiloval o povýšení do panského stavu a neustále se tedy snažil zvýšit prestiž. Proto bylo nutné postavit sídlo odpovídající jeho postavení, dobovému vkusu a módě. Rozhodl se pro stavbu renesančního zámku na půdorysu písmene L. Hlavním stavebním materiálem byl kámen a opatřen byl zřejmě i arkádami, které byly při barokní přestavbě zazděny.¹¹⁹ Náklady na výstavbu bohužel neznáme, ale

118 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 223-243

119 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, A. země Česká, XLVI. okres mnichovohradištský*, Díl I., Praha: Archeologická komise při české akademii věd a umění, 1930, s. 201

můžeme si udělat představu na základě záznamu z roku 1655, tedy 34 let po Budovcově smrti. V tomto roce byla cena zámku odhadována na 5 000 zlatých.¹²⁰ Zámek byl původně asi pouze patrový a J. V. Šimák ve své práci *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé* uvádí výčet místností zámku: „V zámku vypočítává r. 1693 všeho 28 místností, a to v přízemku: pokoj p. Sekretáře (o 2 oknech), p. Mat. Trubače (1), s komůrkou (1), vedlejší (2), kancelář (3), oficírský (6), vedle komora (2), lokajský (1), vedlejší (1), síň, síň hejtmanská (2), spižárna, kuchyně, vrátnice, světnice obročního (1), v patře: tafelštubna (4), síň, pokoj hostinský (2), s komorou (1), p. Mayera (5), 2 komory (3,2), pokoj (3), p. U schodů, kde kněžna bývá (3), vedlejší (2), mladého panstva (5), komora (3), sklep velký proti tafelštubně, síň.“¹²¹ Tento popis je ale značně problematický. Pramen se totiž nepodařilo dohledat, takže by se mohlo buď jednat o omyl, anebo o dokument, který dnes již neexistuje. Zvláštní se jeví fakt, že v soupisu je uváděn pokoj kněžny, ale na Mnichově Hradišti kněžna nesídlila. Navíc je to opravdu dlouho od postavení Budovcova zámku a víme, že dne 2. listopadu 1657 vyhořel neopatrností vrátného Kyncla a zámeckého purkrabího Matuchy.¹²² Ale jak moc byl poškozen a následně opravován a přestavován bohužel nevíme. Doložena je až barokní přestavba na přelomu 17. a 18. století. Z toho plyne, že pokud by byl popis místností z relevantního pramene, mohl by alespoň částečně přibližovat původní podobu zámku. Stavba byla ukončena roku 1606 a k připomínce byla na fasádu umístěna kamenná pamětní deska s aliančním erbem manželů Václava Budovce z Budova a Anny Zákupské rozené z Vartenberka. Na desce je latinský nápis: „*STRVXERVNT ALII NOBIS NOS POSTERITATI TERREA PRETEREVNT COELICA CHSE¹²³ DABIS*“ a český: „*Jini stawjeli nam my našim potomkum Wše pomie¹²⁴ chwatejmež k nebeskim přibytku¹²⁵“.¹²⁶*

V roce 1604 se Václav Budovec z Budova rozhodl rozšířit své majetky zakoupením panství Zásadka se zámkem¹²⁷, pivovarem, sladovnou, hvozdem, zámeckým dvorem s

120 Archiv národního památkového ústavu, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště, s. 8

121 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé*, s. 201

122 Archiv NPÚ, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště, s. 8

123 Zkratka CHRISTE

124 Zkratka pomine

125 Pravděpodobně také zkratka, dle znaku – nad písmeny, pak by to bylo přibytkum

126 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé*, s. 207

127 Tvrz zásadka je poprvé zmíněna roku 1406, kdy jí koupil Matěj Pomazánka ze Zlivi. Později Zásadku vlastnili Čuchové z Navarova, kteří ji pro dluhy prodali roku 1452 Jiřímu z Poděbrad. Roku 1487 se

ovčínem a cihelnou, dvory a vesnicemi za 37 300 kgm. Zaplatil 23 300 kgm hotově a zbytek na lhůty a úroky.¹²⁸ Téhož roku přikoupila jeho žena Anna a syn Adam panství Kocnějovice (dnes Chocnějovice) s tvrzí, poplužním dvorem, mlýnem, pilou a vesnicemi Bořínsko, Malčice, Nesvačily, Ouč a Chlístov za 10 000 kgm. Anna pak majetek roku 1612 postoupila svému manželovi.¹²⁹ Dalším nákupem roku 1612 se podařilo vytvořit poměrně velké a ucelené panství s městečkem, 3 zámky, mnoha dvory a několika vesnicemi. Získal tehdy panství Klášter Hradiště se zámkem, pivovarem, sladovnou, hvozdem, olejnou, zámeckým dvorem, dalšími dvory náležejícími k panství, lukami, vinicí, chmelnicemi a náležejícími vesnicemi za úctyhodných 81 000 kgm. Uhrazeno bylo tehdy 10 000 kgm a 100 dukátů hotově, dále na sv. Jiří a sv. Havla 10 000 kgm i s úrokem. Dále od roku 1613 ve stejných lhůtách po 2 000 kgm a slíbil zastoupení majitelky v dlužích v celkovém úhrnu 16 000 kgm. Zbýlých 30 000 kgm pojistil na panství a zavázal se je splatit do 3 let a 18 neděl.¹³⁰ Nákup těchto majetků, si vyžádalo i na jeho finanční možnosti, opravdu velké investice. I když se musel částečně zadlužit, stále se mu dařilo finančně dobře. Máme doloženo, že půjčoval ve větší míře peníze. Například v roce 1610 půjčil Petrovi Vokovi a jeho manželce 24 000 kgm! Nadto ještě pořídil roku 1617 prostřednictvím své manželky lukrativnější pražský dům v ulici U Týna, který je dodnes opatřen jeho sochou, pro připomínku jeho osoby.

Úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova

Než se pustíme do analýzy úvěrového podnikání Václava Budovce, měli bychom zde vysvětlit základní pojmy, které s ním souvisejí.

Tím, jakou úlohu měl úvěr v šlechtickém podnikání a jak fungoval, se již před několika lety zbývali ve svých pracích Václav Bůžek¹³¹ a Václav Ledvinka¹³². Oba autoři zaznamenali nárůst úvěrových operací v aristokratické společnosti v 16. a 17.

---

píše na Nové Zásadce Markvart Frycek z Daliměřic, což značí nějakou obnovu nebo přestavbu sídla. Za majitelů Jana Hrzána z Harasova a Petra Samšinského ze Samšiny (1520-1539) se mluví o „zpuštělém zámku“. Na renesanční zámek Zásadku přestavěl Zikmund Vančura z Řehnic, který ji koupil v roce 1560. Stavební úpravy zde prováděl i Václav Budovec z Budova ale roku 1790 zámek vyhořel a od té doby chátrá.

128 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 212

129 Tamtéž, s. 217

130 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, s. 195

131 BŮŽEK, Václav. *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha: ÚČSSD ČSAV, 1989

132 LEDVINKA, Václav. *Úvěr a zdlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha: ÚČSSD ČSAV, 1985

století a zároveň jejich účinek na společenskou skladbu české nobility. Velký význam pro zvýšení množství úvěrů mělo jistě vydání nařízení o maximální možné úrokové míře pro křesťany. Byla snížena z deseti na šest procent v roce 1543.¹³³ Efekt navýšení množství úvěrů se ovšem neprojevil ihned. Potom, co došlo ke schválení nejvyšší přípustné úvěrové míry zemským sněmem, se úvěrový systém dočasně rozložil. Málo kdo byl totiž ochotný začít půjčovat peníze na tak neobvykle nízký úrok. Poskytnutí levného úvěru začalo být podmiňováno případnou protislužbou či intervencí u zájmové skupiny. Místo standardních ekonomických vztahů se čím dál častěji objevují principy tzv. klientelismu.¹³⁴ Začaly vznikat poměrně velké sociální rozdíly mezi skupinou věřitelů a dlužníků. Vyšší šlechta stále častěji vstupovala do finančních transakcí spíše v roli dlužníků, naproti tomu rytířstvo spíše v roli věřitelů. Členové panského stavu potřebovali finance čerpané z úvěrů především na vlastní reprezentaci a provoz svých velkostatků. Byly kladeny stále větší a větší nároky na prestiž nejvyššího stavu. Do českých zemí přicházely zahraniční vlivy, především z Itálie, Španělska a Německa. Kladly nároky nejen na prezentaci v oblasti oblékání a šperků, ale i bydlení. Módou se stávalo stavět zámky a paláce v italském stylu. Bylo pokládáno za samozřejmost mít palác v Praze a později i Vídni a nějaký pěkný venkovský zámek. Velké nároky byly kladeny na vybavení aristokratické domácnosti. A tak se vyšší šlechta zadlužovala a zadlužovala. Naopak rytířskému stavu naopak splátky úvěrů či výnosy z úroků zajišťovaly pravidelný příjem. Samozřejmě za předpokladu, že byly řádně spláceny. Příjmy z úvěrového podnikání, klidně mohly i několikanásobně převyšovat výnosy z malých statků. Mnozí z nižší aristokracie k úvěrovým operacím přistupovali spíše se spekulativním záměrem a výrazně na nich zbohatli.¹³⁵

První pojem, se kterým se musíme seznámit, je tzv. dlužní úpis. Patřil ke každodennosti šlechty, protože jak už jsme zmínili výše, bylo běžné, a dokonce i nutné, žít „na dluh“, stejně jako tomu je i dnes. Dlužní úpisy měly ustálené formulace a náležitosti. Byla to vlastně forma prohlášení a přihlášení se k dluhu. Začínají jménem a celou titulaturou: „*Já Petr Vok z Rožmberka vladař v domu Rožmberského a na Třeboni skutečný a pravý dlužník dluhu dole psaného...*“¹³⁶ Následuje část, kde dlužník uznává

---

133 BŮŽEK, Václav a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 511

134 VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české*, Praha: Rybka Publishers, 2000, s. 129

135 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*, s. 223

136 SOA Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova

dluh, komu a kolik je dlužen: „Vyznávám tímto listem obecně především, kdež čten nebo čtoucí slyšán bude, že jsem dlužen urozenému panu panu Václavovi Budovcovi z Budova, na Hradišti nad Jizerou, Zásadce a Chocnějovicích, jeho milosti Císařské Radda, i dědicům a neb budoucí panně, i tomu každému kdožby tento list měl, s jich nebo jednoho z nich, dobrou vůli a svobodnou, věřitelům mým, pravého a spravedlivého dluhu dvaceti čtyři tisíce kop míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského, kteroužto jistinu a summu grošův mám a beze lsti slibuji dáti...“¹³⁷ Následují formulace týkající se platby úroků: „...týmž věřitelům mým nebo jednomu z nich, kdyžby mi koli tyž věřitelové moji, nebo jeden z nich a neb já jim také půl léta, buďto před svatým Havlem, neb před svatým Jiřím, napřed věděti dali a hotovými groši českými dobrými stříbrnými rázu pražského ihned při vyjítí toho pololetí věděti napřed daného anebo dvou nedělích potom konečně i s urokem podle nového nařízení na tu summu příšlým zaplatiti bez zmatků a odporů i dalšího prodlévání všelikého...“¹³⁸ Následuje ujednání, které stanovuje způsob vymáhání dluhu v případě nedodržení smlouvy a obsahuje také části týkající se dědičnosti dluhu: „...Pakliž bych toho neučinil a grošův dluhu nadepsaného kterých koli jistinych nebo uročných, tak na ty časy, jak se svrchu píše věřitelům mým nedal a nesplnil. Tehdy ihned potom dávám jim nebo jednomu z nich tímto listem plnou moc i právo z té jistiny dluhu nadepsaného neb z uroku mne, nebo dědice neb budoucí mé i toho každého kdožby statkem a zbožím mým jakýmkoli vládl a jej držel po mé smrti. Ač by mne v tom čase pan Bůh od smrti neuchoval. I napominati a toho na mne, dědicích a budoucích mých neb nápadnicích statků a zboží mého, právem listovním na mou škodu dobývati i tím vším obyčejem a pod těmi všemi pokutami, jakožby na to měli list hlavní na pergameně s rukojmími a pečeti vysutými, celý a dokonalý podle obyčeje a řádu zemského a Notule kanceláře pražské...“¹³⁹ Dluh tedy nebyl vázán jen přímo na osobu dlužníka ale i na jeho majetky. S nákupem zadluženého majetku kupoval nový vlastník i přidružené dluhy. Samozřejmostí bylo, že se dluhy dědily a i odkupovaly. Ačkoliv „list hlavní“ musel splňovat dříve uvedené náležitosti, platil i v jakémkoliv opisu bez ověření pravosti či podpisů jeho aktérů. Platnost byla neomezená a promlčecí lhůta neexistovala. Proto bylo možné dluhy vymáhat i po dlouhých letech

---

137 SOA Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova

138 Tamtéž

139 Tamtéž

jako tomu bylo v případě Aleny Roupovské a Polyxeny z Lobkovic.¹⁴⁰ Závěrečné pasáže pak byly věnovány dataci, podpisům případných rukojmích či svědků a pečeti. „...Na potvrzení a zdržení toho pečet' mou vlastní jistým mým vědomím dal jsem přitisknouti k tomuto listu dobrovolně a pro lepší toho jistotu dožádal jsem se Urozených vladyk Martina Grejnara z Veveří a z Miletína a na Líbenicích a Theobalda Hocka z Zweibrückenu služebníků svých, že jsou také pečeti své na svědomí podle mé dali jim beze škody přitisknouti k tomuto listu. Jenž dán léta od narození syna Božího tisícího šestistého desátého v sobotu den památný svatého Havla opata.“¹⁴¹

Další termín, který zde vysvětlíme je tzv. rukojemství. Původ slova se vykládám tím, že „...od starodávna to bývalo, kdož se rukojmím za koho stavěl, že se k dosti učinění věřiteli rukau svau zavazoval.“¹⁴² Jednalo se o oblíbený způsob zajištění pohledávky. Tzv. rukojmí byla osoba, která buď na prvním místě, nebo v případě neplnění dluhu dlužníkem, ručila za dluh a byla povinna ho splácet za dlužníka věřiteli. Rukojmími nesměli být kněží, vojáci, ženy (vyjma manželky, která se mohla zaručit za manžela), nedospělí a neosedlí lidé. Povinnosti rukojmího zanikali pouze jeho smrtí nebo smrtí věřitele. Pokud rukojmí z nějakého důvodu už nechtěl za úvěr ručit, například proto, že ten za koho se zajistil, neplnil podmínky jiné jejich smlouvy, mohl dotyčného pohánět k soudu a žádat vyvázání z rukojemství. Rukojmí se zřizovali obvykle při úvěrech, pojištění vyplacení věna nebo u deliktů spáchané škody.¹⁴³

Dochovali se nám pŕuhony Václava Budovce, kde žádal vyvázání rukojemství u dvou šlechticů – Jana Zbyňka z Hazmburku¹⁴⁴ a Jana z Vartenberka dokonce dvakrát. Poprvé ho poháněl k soudu roku 1612 za neplnění rukojemství za dluh 4 000 kgm Aleny Roupovské rozené Švihovské z Rýzenburka¹⁴⁵ a podruhé ještě téhož roku za dluh 1 800 kgm Jana Sezimy ze Sezimova Ústí.¹⁴⁶ Jana Zbyňka z Hazmburku zase poháněl za neplnění dluhu za Havla Hrobčického z Hrobčic.¹⁴⁷ Díky těmto pramenům víme, že byl hojně vybírán za rukojmího. Svědčí o jeho vážnosti a byl asi považován za relativně

---

140 ČECHURA, Jaroslav. Alena Roupovská a Polyxena Lobkovská: Poučná historie jednoho dluhu, *Porta Bohemica: sborník historických prací*, č. 3, Litoměřice, 2005, s. 261-291

141 SOA Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova

142 JIREČEK, Josef ed. *M. Pavla Krystyana z Koldína, Práva městská království českého Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou*, Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1876, s. 244

143 MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha: Leges, 2010, s. 137

144 Národní archiv, fond Nejvyšší purkrabství, knihy pŕuhonné, kniha č. 7 1612-1613

145 NA, fond NP, knihy pŕuhonné, kniha č. 6 1612

146 Tamtéž

147 Tamtéž, kniha č. 7 1612-1613

bohatého a schopného dostat svým závazkům. Bohužel z půhonu se nic bližšího o úvěrech, které Budovec poskytl, nebo za které ručil, nedozvíme. Ale zase to jen potvrzuje naši domněnku, že půjčoval peníze ve větší míře, ale prameny bohužel dosud chybí.

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že splácení půjček fungovalo v jiném režimu, než je tomu dnes. Nesplácelo se měsíčně ale tzv. na lhůty. Většinou v dlužním úpise ani nebylo stanoveno, do kdy má být splacena jistina. Splátky jistiny mohly být uskutečňovány libovolně a v různých výších, obvykle však k výplatnímu termínu na sv. Jiří a sv. Havla. Úroky musely být hrazeny pravidelně také ve lhůtě ke sv. Jiří a sv. Havlu a to ve výši, která byla sjednána smlouvou. Pokud výše úroků nebyla výslovně uvedena, byla tam alespoň obecná formulace, že se hradí „*dle nového zemského nařízení*“. Úroky se obvykle pohybovaly mezi 3 až 6 procenty z nesplacené jistiny. Běžně se stávalo, že byly hrazeny najednou za několik výplatních termínů. Obecně platilo, že pokud byly řádně a včas hrazeny, bylo vše v pořádku, když tomu tak nebylo, věřitele na uzdě držela jen autorita dlužníka. To platilo dvojnásob o půjčkách panovníkovi nebo mimořádně uznávaným velmožům, jako byli Rožmberkové nebo Pernštejnové. Ovšem po smrti takovéto autority nastával hotový „hon“ na dědice, tedy nové dlužníky. Pokud autorita úvěrovaného nebyla dostatečná a neplnil podmínky úpisu, mohlo se snadno stát, že byl poháněn před soud. Spor mohl skončit až zabavením majetku a vydáním zatykače.

Za platby úroků a jistiny, vystavovali věřitelé potvrzení tzv. kvitanci. Ve vystavování těchto potvrzení nebyla zřejmě žádná pravidelnost, jeví se pravděpodobněji, že byla vystavována až na žádost dlužníka. Pokud platby byla zaslány na více dluhů, byla vystavena jedna souhrnná kvitance. Měla formu dopisu, kde věřitel prohlašoval, že peníze obdržel, někdy i uvedl, kolik dluhu ještě zbývá. „*Já Václav Budovec z Budova jeho milosti Císařské nad apelacemi radda. Známo činím tímto listem jenž slove kvitanci. Že jsem od Jeho milosti vysoce urozeného pana pana Petra Voka z Rožmberka a na Bechyni. Přijal ouroku pololetního svatojiřského léta tohoto devadesátého prvního osmdesáte pět kop míšeňských. A to z té summy z kteréžto za jeho milosti panem mám jmenovitě z půl jistého tisíce kop míšeňských. Z kteréhožto ouroku tak přijatého od sebe i dědicové svých jeho milosti pana kvituji a prázdna činím mým i na časy budoucí. A pro lepší toho jistotu přitiskl sám k této kvitanci můj vlastní sekret s podpisem ruky mé*

*jenž se stalo v Praze v středu po památce seslání sv. Ducha léta devadesátého prvního.*¹⁴⁸

Pro porozumění úvěrovému podnikání je důležitá i znalost měnové soustavy v českých zemích. V období raného novověku bylo totiž v platnosti a v oběhu hned několik měn. S nástupem Ferdinanda I. Habsburského na český trůn, nabylo pronikání cizích mincí na české území oficiálního charakteru. Česká měna začala být včleňována do středoevropské měnové soustavy. To vše se dělo proti vůli českých stavů, kteří to považovali za narušování jejich svobod a tradic českých zemí. Přesto byl i po roce 1526 základem české mincovní soustavy tzv. pražský groš, který začal razit již roku 1300 Václav II. a nyní byl ražen v Kutné Hoře a Jáchymově. Měl průměrnou váhu 2,25-3,15 gramů. Kromě toho byly také raženy tzv. bílé peníze a haléře.¹⁴⁹ Největší problém s cizími mincemi spočíval v jejich kvalitě, byla mnohem nižší. Manipulací a směňováním mincí se dalo vydělat slušné jmění. Česká měna měla vysoký podíl čistého kovu, což se panovníkovi hodilo při obchodování a cestách mimo země Koruny české. Většina kvalitního oběživa tedy končila v zahraničí, zpět do Čech se vracely méně kvalitní měny. Krejcarové mince u nás nesklízely příliš velký úspěch, takže se i nadále počítalo ve starších a tradičních jednotkách. V poměru: 1 groš český = 2 groše míšeňské = 7 bílých peněz = 14 malých peněz. Přepočítání na krejcarové mince: 1 krejcar = 3/7 groše českého. Čeští stavové se rozhodli situaci řešit pomocí rozsáhlé měnové reformy. Započala usnesením zemského sněmu z 28. ledna 1573 a završená mandátem Rudolfa II. ze dne 25. dubna 1577. Zajímavé je, že byl vydán tiskem a obsahoval mimořádně rozsáhlou a názornou grafickou přílohou. Byla ukončena ražba krejcarových mincí a ve všech domácích mincovnách se opět začaly vyrábět tolary a groše, které měly parametry těch, které byly raženy v letech 1547-1548. Mince si uchovala tradiční název „bílý groš“ a měla ekvivalent 7 bílých peněz. Jejich platební síla byla totožná s „českým grošem“. Později byl měnový systém doplněn ještě doplněn o „malej groš“ v hodnotě poloviny bílého groše. Účelem reformy bylo nejen zjednodušení finančních transakcí, ale i očištění domácího oběhu od cizích méně kvalitních mincí. Platební síla českého tolaru byla stanovena na 30 bílých grošů. Do 25. července 1573 měly být všechny cizí mince odevzdány k přetavení. Po tomto datu za dovážení mincí hrozily postihy a

---

148 SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova

149 HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*, Praha: H+H, 1994, s. 383

všichni byli motivováni, aby je zabavovali. Objevené a odevzdané mince byly ohodnoceny jejich třetinovou hodnotou ve stříbře. Ten, kdo mince odevzдал, pak za ně obdržel stanovenou sumu. Další sněmovní usnesení bylo vydáno 1576, tentokrát bylo projednáno i s Moravany. Od předchozího obsahovalo dílčí rozdíly. Nově byly zavedeny zlaté a stříbrné „hrubé mince“. Byl jím „zlatý dukát český“, který měl být přijímán v poměru 1 dukát = 46 grošů a 2 peníze české (108 krejcarů) a dále toлары v hodnotě 1 tolar = 30 grošů českých (70 krejcarů). Zůstaly bílé groše a malý nebo také černý peníz (ekvivalent haléře českého či peníze míšeňského). Jejich poměr vycházel vlastně z měnové reformy Jiřího z Poděbrad z roku 1469: 1 groš český = 2 groše míšeňské = 7 peněz = 14 peněz míšeňských = 14 halěří českých. Dále usnesení obsahuje 97 mincí „berných“ a 117 „neberných“. Opět byla připojena rozsáhlá grafická příloha, která zobrazovala jednotlivé mince jak z reversu, tak z aversu.¹⁵⁰ Mezi aristokracií byly částky úvěrů nejčastěji uváděny v kopách grošů míšeňských, nebo spíš jednotlivě u některých rodů v kopách grošů českých, například u Smiřických.¹⁵¹

Když zde hovoříme o tom, že Václav Budovec z Budova půjčoval peníze, měli bychom se také zamyslet nad tím, zda bylo půjčování peněz slučitelné s učením Jednoty bratrské. Dle původního učení určitě nebylo. Za lichvu Bratří označují veškeré půjčování peněz na úrok. Vychází to z představy, že peníze nemohou přinášet poctivý zisk. Úrok je tedy nespravedlivé získání peněz a vlastně krádež.¹⁵² Během 15. století se, ale začalo peněžní hospodářství v Evropě rozvíjet takovou měrou, že tradiční bratrské učení se stávalo neudržitelným. Bratří byli nuceni se začít problémem půjčování peněz zabývat na synodu v Mladé Boleslavi roku 1540. V přijatém usnesení vysvětlují, proč bylo nutné postoj k lichvě přehodnotit a definovali základní přístup k ní. Byly stanoveny pokyny, jak správně postupovat v různých situacích. Do této doby platil striktní zákaz půjčovat peníze, nebo je mít uložené na úrok.¹⁵³ Dle bratrského naučení byla lichva zakázána proto, aby nebyli utiskováni a ožebračováni chudí. Uznávají tedy možnost půjčování peněz na úrok, ale jen jako nouzové východisko. Člověku v nouzi se má podle evangelijního přikázání dávat, nebo půjčovat bez úroku s vědomím, že se půjčené peníze nevrátí. Ačkoliv bylo bohatým lidem zakázáno si přivydělávat

150 VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české*, s. 153

151 ČECHURA, Jaroslav. *Poslední Smiřičtí – bankéři mezinárodního formátu?, Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha, 2013, s. 94-102

152 HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 127-128

153 HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, s. 128-130

úvěrovým podnikáním, existoval způsob, jak nařízení obejít. Těmto lidem bylo uloženo, že mají jako kompenzaci příliš snadno nabytých peněz, rozdávat četné almužny. Jednota tedy stále trvá na postoji, že půjčování peněz na úrok, nesmí být vedeno zjištěnými motivy, nemá se dít pro pohodlný život z práce jiných.¹⁵⁴ V případě půjček Petru Vokovi z Rožmberka to bylo z pohledu Jednoty bratrské jistě v pořádku. Nacházel se totiž v tíživé finanční situaci, takže půjčka byla oprávněná. Nicméně všechny úvěry rožmberskému vladaři, byly úročené standardní úrokovou mírou. Zda jako kompenzaci Václav Budovec z Budova dával velké almužny, se bohužel z pramenů nedozvíme. Ale s jeho nesmírnou a hlubokou zbožností se to dá předpokládat.

Jak už jsme zmínili výše, díky dědictvím měl Václav Budovec z Budova množství volného kapitálu. Proto existuje domněnka, že peníze ve větší míře půjčoval. Když se ale na problematiku jeho úvěrového podnikání podíváme blíže, narazíme na problém poměrně malé a roztržité pramenné základny. Žádný rodinný archiv Budovců z Budova neexistuje, většina písemností pravděpodobně zanikla ve víru 30. leté války a dalších válečných konfliktech. Vystačit si tedy budeme muset s knihami půhonnými, vedenými na Nejvyšším purkrabství. Nicméně tam je dokladů k Budovcově úvěrovému podnikání uloženo jen poskrovnu. Je to způsobeno tím, že u soudu skončily jen ty úvěry, které už nebylo možno vymáhat jinou cestou. Byla to zřejmě až poslední možnost řešení. Dále tam také najdeme žádosti o zrušení rukojemství, které jsme již zmiňovali výše. Dalším vodítkem pro nás mohou být edice Budovcových dopisů od Julia Glücklicha, kde jsou některé dluhy zmiňované. Naopak výhodou pro nás je, že Budovec půjčoval i Petru Vokovi z Rožmberka. Rožmberský archiv je totiž uchován uceleně a můžeme alespoň historií těchto dluhů docela detailně zmapovat. Spolu s povýšením Budovců z Budova do panského stavu (1607) vzrostla i jeho prestiž a váženost. Díky značným nákupům majetku a vyšší potřebě sebereprezentace se výrazně zvyšovaly i finanční náklady. Nakonec to vedlo k tomu, že si i Václav musel začít půjčovat. Poprvé to máme doloženo v roce 1613, kdy měl paradoxně historicky nejvyšší výnos z úroků ve výši 16 523 kgm 48 g. Tedy alespoň dle zrekonstruovaného způsobu splácení Rožmberských dluhů. Nelze vyloučit, že příjem byl daleko vyšší, díky platbám na dluhy, které dnes neznáme. Takže by se mohlo zdát, že není důvod si půjčovat, ale když si pročteme bedlivě kvitanci, zjistíme, že v hotovosti dostal Budovec jen část

---

154 HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, s. 129-177

peněz. Částka 8 000 kgm byla rovnou použita na „zastoupení v dluhu“ Václava Budovce u Bernarda staršího z Hodějova.¹⁵⁵ Téhož roku si půjčil od sousedky z Mladé Boleslavi: „...*Že jsem dlužen Slovutné pani Alžbětě Pardubské Sausedce*¹⁵⁶ *Města Boleslava Mladého nad Jizerou i jejim dědicům a tomu každému kdožby ten list měl z jich nebo jednoho z nich dobrou a svobodnou vuoli věřitelům mým Praveho a spravedliveho dluhu Pět seth kop míšeňských dobrých stříbrných Rázu pražského...*“¹⁵⁷ Roku 1615 se opět stává dlužníkem, ale tentokrát si půjčuje ze sirotčích peněz 1 000 kgm. „...*Že jsem dlužen Slovutnym Janovy Jiřikovy a Lydmille Pozustalym syrotkum po Slovutnym dobre Pamieti Panu Jiřikovy...*“¹⁵⁸ Máme také doložený úvěr od jeho snachy Markéty Budovcové rozené z Hodějova v „defenestračním“ roce 1618. Na tomto úpisu je zajímavé, že je psán vlastní rukou Václava Budovce z Budova „...*Na potvrzeni tuto jistotu sepsal sem svou vlastní rukau a i tež mou vlastní pečeti zpečetil. A podle mnie na svědomi přitiskl také svau pečeť Adam syn muoj...*“¹⁵⁹ Dlužní úpis je vystaven na 1 000 kgm. Největší půjčku máme doloženou z roku 1619 od Kryštofa Radeckého z Radče ve výši 3 800 kgm a s pololetními ve výši 114 kgm. Takže úroková míra zde byla ta nejvyšší možná 6 % z jistiny ročně. K listu jsou připojeny podpisy svědků: „*A pro lepší toho Jistotu dožádal sem se Urozených a Statečných rytířův Pana Prokopa Dvořeckýho z Olbramovic a na Vršovicích Jeho Mi[losti] Císaře Římského Raddu a Pana Jindřicha Othu z Losu a na Komárově též Jeho mi[losti] Císaře Římského Raddu. Žie sau také dali své Pečeti jim diedicum a budaucím jej beze škody nad půhon ráčili mne k tomuto Listu přitisknauti...*“¹⁶⁰ Jmenovaní rytíři tedy nebyli rukojmími, ale pouze svědky. Povšimněme si toho, že oba šlechtici nebyli jen členy direktoria, ale také skončili svůj život spolu s Budovcem na staroměstském popravišti. Půjčoval si i od manželky Anny rozené z Vartenberka a dluhy vůči ní ve výši 20 000 kgm. Pojistil jí je na panství Mnichovo Hradiště. Tuto částku pak po popravě a konfiskacích vdova po Václavovi Budovcovi vymáhala. Dochoval se nám dopis datovaný 17. srpna 1622 a adresovaný

155 SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova

156 Slovo znamenalo buď vlastníka sousedních nebo nedalekých statků, nebo mohlo znamenat drobného zemana, který vlastnil stateček v sousedství mocného magnáta, na kterém byl závislý – blíže MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 660

157 NA, fond Sm, sign. C215/B27

158 Tamtéž

159 Tamtéž

160 Tamtéž

Karlovi z Lichtenštejna. Anna Budovcová požaduje vyplacení „ouroků zadrželých ze Summy 20 000 kgm“. Psáno pravděpodobně vlastní rukou žadatelky.¹⁶¹

V době kdy zřejmě Václav Budovec nemohl Petru Vokovi z Rožmberka žádnou sumu půjčit, alespoň se mu peníze snažil sehnat u někoho jiného. Což se mu podařilo roku 1586. Půjčku přislíbila Kateřina Šliková z Vartenberka, jak píše ve svém dopise Budovec Rožmberkovi dne 25. listopadu: „*Službu svú vždycky poslušnou VMti vzkazuji, vysoce urozený pane, pane mně milostivě a laskavě příznivý! Zdraví i všech nejlepších věcí VMti i slavnému domu VMti žádati nepřestávám. Podle minulého VMti psaní neopominul sem s pilností se ptáti, kdo by tak VMti nějaké summy zapůjčiti mohl. A tak na žádost mou paní Kateřina Šliková z Wartumtumberga¹⁶² [sic] ráčila jest připověděti VMti svého věna, kteréž na Neideku dckami zajištěné má, půjčiti, totiž jeden tisíc kop grošů českých...A takovou sumu byste ráčili dosti dlouho za sebou míti, poněvadž paní, jakž srozumívám, z ourokův a ne z hospodářství živa býti chce...*“¹⁶³ První doloženou půjčku Rožmberskému vladaři od Václava Budovce z Budova máme k roku 1589 na den sv. Jiří. Dlužní úpis není zajištěn žádným rukojmím a ani připojen podpis svědka/svědků. Jednalo se o sumu ve výši 500 kgm s pololetními úroky. Úroky evidentně nebyly placeny pravidelně, protože na kvitanci z roku 1591 je potvrzeno přijetí úroku ve výši 85 kgm míšeňských, což by rozhodně překračovalo maximální možnou úrokovou míru. Musí se tedy jednat o úroky za více období. Další dochovaný dlužní úpis na sumu 2 500 kgm pochází z roku 1594 a dlužníky stávali Petr Vok z Rožmberka a jeho manželka Kateřina Rožmberská rozená z Ludanic.¹⁶⁴ Rožmberský vladař měl v této době poměrně závažné finanční potíže a snažil se předlužené domény alespoň částečně oddlužit. O dluzích domu Rožmberského bylo napsáno mnoho, přesto bych na tomto místě, některé okolnosti připomněla. Panství Petra Voka bylo zadluženo částkou 155 000 kgm. Po smrti bratra Viléma však suma narostla na těžko uvěřitelných 1 000 000 kgm. Tato částka nejen udivovala současníky, ale i velmi znejišťovala věřitele. Rožmberský vladař se tedy musel uchýlit k nepopulárnímu omezování nákladů dvora a rozprodávání částí panství. Dvořanů celého dvora bylo okolo 230 a nebylo možné je začít propouštět, protože většina z nich byla zároveň i věřiteli. Náklady se tedy omezily na nákup potravin a dvořané si potom stěžovali na „pouhých“ osm chodů a

161 NA, fond SM, sign. B/172, karton č. 231/7, inv. č. 353

162 Kateřina Šliková rozená z Vartenberka

163 GLÜCKLICH, Julius. *Nová korrespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, s. 2

164 SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova

malé porce. Pomoci z dluhů mu měl i malý trik, část dluhů a majetku převedl na svou manželku a věrného služebníka Jáchyma Metycha.¹⁶⁵ Vzhledem k tomu, že ke splácení dříve uvedeného dluhu 2 500 kgm, neexistují žádné kvitance, můžeme se domnívat, že dluh splácen nebyl a nebyly na ně zasílány ani úroky. Přesto mu Václav Budovec opět půjčil v roce 1610 a tentokrát opravdu závratnou sumu 24 000 kgm! Za to už by se dalo pořídít třeba menší panství. Na dlužním úpise jsou podepsáni dva svědci Martin Grejna z Veveří a Mysletína a na Libenicích a Theobald Hock z Zweibrückenu. Z dnešního pohledu se to zdá až absurdní, že velmi předluženému člověku, který není schopný dostát svým závazkům, někdo znova půjčí. Musíme se na to ale podívat prizmatem Budovcovy doby. I přes velké dluhy byl Petr Vok velmi bohatý muž a požíval velké autority a cti. Vzájemná korespondence těchto dvou mužů svědčí o velké úctě a přátelství, které je pojilo. V dopisech mluví nejen o náboženství a politice, ale i o běžných starostech „*Službu svú vždycky povolnú a poslušnú vzkazuji VMti, vysoce urozený pane, pane mně laskavě a milostivě příznivý, zdraví a všeho požehnání božského VMti ústavně na pánu Bohu žádati nepřestávám. Psaní, které ste mi strany těch štípků učiniti ráčili, to jest mi dodáno a tak hned sem k císařskému zahradníku spolu s těmi, kderé ste vyslati ráčili, došel a to za odpověď dostal, že štípkové teprve po velikonoci se odkrejevati budou, protož k tomu času abyšte někoho na kočím vypraviti ráčili, že mu je vydá i o ně se s ním smluví...*“¹⁶⁶ Částku tohoto dluhu v seznamech věřitelů překonal jen jediný člověk a to kníže Kristián z Anhaltu.¹⁶⁷ Kde přišel Václav Budovec k tak velké hotovosti, zůstává záhadou. Pravděpodobně se jednalo o úspory a výnosy z dluhů. Možná pomohl i výnos z prodeje statku Semčice, v této době je už totiž nevlastnil.

Petr Vok sumu vůbec nestihl začít splácet. Takže celý dluh, tak jak byl, přešel na jeho dědice Jana Jiřího ze Švamberka,¹⁶⁸ který si od Budovce vypůjčil ještě dalších 6 000 kgm. Zřejmě na radu Václava se rozhodl Rožmberský vladař pro dohodu se Švamberky. Bylo jasné, že ani Petr nebo jeho synovec Jan Zrinský ze Serynu žádného potomka již mít nebudou. V závěti je uvedeno, kolik se má vyplatit jednotlivým věřitelům a dále Petr Vok se zavázal, že dluh, který na panství zůstane, nepřevýší částku

---

165 PÁNEK, Jaroslav. *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha: Panorama, 1989, s. 322

166 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 21

167 SOA Třeboň, fond CR, z Rožmberka, sign. 24A, fasc.III

168 Bližší podrobnosti a přehled o splácení jednotlivých dluhů v mé práci: BEŠÍKOVÁ, Kateřina. *Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova*, s. 25-43

400 000 kgm.¹⁶⁹ Jan Jiří zdědil sice veliké a bohaté panství, ale také obrovské množství dluhů a musel začít jednat. Začal tedy splácet platbami na jistinu a také platit pravidelně úroky. Roku 1612 uhradil Václavovi Budovcovi na jistinu 14 534 kgm 35 g a 5 p a roku 1613 dalších 8 000 kgm. Ačkoliv se asi Švamberk snažil, nebylo to dostatečné, proto ho Václav Budovec pohnal k soudu: „*Pan Václav Budovec z Budova a na Hradišti, Zásadce, Klášteře vše nad Jizerou a Kocnějovicích J. M. C. Radda pohání pana Jana Jiřího z Švamberka, Orlíku, na Ronšperce, Třeboni, Nových Hradech, Rožmberce, Libějovicích a Zvíkově jeho milosti Císařské Římského Raddu. Viniti pana chce z sedmi tisíc čtyry set šedesáti pěti kop grošův míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského jistiny. K tomu z jednoho ouroku pololetního tj. Od datum listu dluhu středy den památný po sv. Jiří rytíře až do sv. Havla vše léta toho to 1614 na Summu svrchu psanou ze všeho jmenovitě ze dvou set dvaceti tři kop padesáti sedmi grošův vše míšeňských dluhu pravého a spravedlivého...*“¹⁷⁰

---

169 PÁNEK, Jaroslav. *Petr Vok z Rožmberka*, Praha: Vyšehrad, 2010, s. 118-224

170 SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova

8 Pojetí volného času

Se stále se zvyšující byrokratizací státního aparátu a zvětšujícím se pracovním vytížením úředníků, zvyšovala se i potřeba relaxace a využití volného času ve prospěch soukromých zájmů a koníčků. Mnoho aristokratů odjíždělo odpočívat na svá venkovská sídla, jiní zůstávali v Praze a využívali jejích možností. Na venkovských sídlech mohli posedět s přáteli u večeře nebo vyrazit na lov. V pražských palácích nebo zahradách se konaly četné slavnosti a hostiny. Postupně i přibývalo hudebních a divadelních představení. Oblíbenou kratochvílí bylo tzv. „běhání do kroužku“. Jednalo se vlastně o takovou připomínku rytířských turnajů. Jezdec na koni projížděl po vyznačené dráze a musel kopím trefit kroužek zavěšený ve výšce. Někdy kroužek pořadatel nahradil terčem umístěným na medvěda nebo jelena. Být dobrý v tomto klání mohlo velice dobře zapůsobit na aristokratky a vítěz pak měl u nich velký úspěch. Cena pro vítěze hry byla nejenom oceněním hráče, ale i způsob reprezentace pořádajícího šlechtice. Kromě této zábavy rostl zájem šlechticů o alchymii a astronomii. Začalo být módní pořizovat si horoskopy, známý je například ten Albrechta z Valdštejna od Jana Keplera. Hojně také vznikaly kunstkomory a kabinety kuriozit. Oblíbeným koníčkem se stává budování knihoven a sbírání knih. Knihovny se stávaly způsobem reprezentace a ukázkou vzdělání a orientace v literatuře. Mnohé svazky byly pořizovány, jen proto, aby v knihovně byly obsaženy, ale nikdo je nikdy nečetl. Mnozí katolíci měli v knihovnách velké množství evangelické literatury. Vytvoření rozsáhlé knihovny, bylo vlastně snahou o shromáždění uceleného souboru informací a znalostí, které by byly na dosah ruky. Mnoho šlechticů také začalo využívat volný čas k vlastní tvorbě ať už hudební nebo literární. Známým hudebním skladatelem byl například Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Kromě toho byl také spisovatel, neboť napsal deník o svých cestách.¹⁷¹ Za literárního autora je považován také Václav Budovec z Budova kvůli jeho dílu *Antialkorán*. Co vše ovšem považovat za literární dílo? Lze za ně kromě vydaných knih považovat například stylizované dopisy nebo deníky? Některé dopisy Václava Budovce z Budova zaslané z Cařihradu vzdělanci Chytreaovi, byly vysoce stylizované. Jeden z těchto dopisů byl dokonce knižně vydán. Myslím si, že i tato díla, bychom měli

---

171 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 76-85

považovat za literární dílo, i když asi původně nebyly jako umělecké výtvořy zamýšleny. Můžeme je však považovat za nevědomou literární činnost.¹⁷²

Volný čas aristokraté také často trávili s „přáteli“ nebo si s nimi psali dopisy. Ale kdo to vlastně byl v dobové terminologii? Sémantické jádro slova přátelství, je od slova přít – tedy stranit někomu, být mu nakloněn. Možná i proto v období raného novověku mělo slovo přítel více významů. Často ve spojení přirozený nebo krevní přítel bylo myšleno jako pokrevní příbuzný. Někdy i ve významu, mít společného předka rodu. Používané páni a přátelé, znamenalo množinu příbuzných, šlechticů a někdy i služebníků se stejným zájmem. Například se společně sešli na svatbě, byli začleněni do výchovy šlechtice atd. Opravdové přátelství v dnešním slova smyslu, řekli bychom emocionální, se v pramenech odhaluje těžko. Můžeme jej poznat jen z korespondence. Pomoci nám může jak oslovení „věrný a milý příteli“ nebo témata dopisů. Dalším vodítkem může být tykáni. Kolem roku 1500 došlo k velké změně konvencí a začalo se vykat v úzkém rodinném kruhu, manželka manželovi, děti rodičům. Bratři si mohou mezi sebou tykat, jen do doby, než starší dosáhne 13 let.¹⁷³

Volný čas Václava Budovce z Budova

O volné čase Václava Budovce z Budova se z pramenů dozvíme jen pramálo. Budeme se tedy muset spokojit s tím, co o něm prozrazují, i když obrázek bohužel nebude ucelený.

Knihovna Václava Budovce se nám do dnešních dnů nedochovala a ani nemáme záznamy o tom, co se s ní po konfiskacích dělo. Vycházet můžeme jen z nalezených knih a jejich přípisů. Pomoci také mohou díla zmíněná v korespondenci. Knihovna byla po konfiskaci roku 1622 rozdělena mezi dva a možná i tři nové majitele. Největší část pravděpodobně převzala Jezuitská kolej v Klementinu, další díl získal Jaroslav Bořita z Martinic a část možná přešel do vlastnictví kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné. Všechny knihy, které přišly do klementinské koleje, jsou opatřeny přípisem s rokem 1622.¹⁷⁴ Knihy, které získal Martinic, byly uloženy v rodové knihovně na Smečně. Ta byla za první republiky bohužel rozptýlena. U 15 svazků uložených ve františkánské

---

172 BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel ed. *Člověk českého raného novověku*, Praha: Argo, 2007, s. 381

173 MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie*, s. 641-656

174 KNEIDL, Pravoslav. *Knihovna Václava Budovce z Budova, Rukověť tištěných knihovnických fondů Národní knihovny České republiky*, Praha: Národní knihovna České republiky, 2006, s. 200

knihovně u P. Marie Sněžné, nelze říci, zda se tam dostaly rovnou, nebo až darem od Martinice. Takto darem se dostaly do františkánské knihovny ve Slaném tři svazky. Přípis knih uložených u P. Marie Sněžné je shodně k roku 1652.¹⁷⁵

Ze zachovaných knih se zdá, že knihovna byla z většiny teologického rázu. Nicméně pozdější osudy knihovny daly předpoklad tomu, aby byla zachovaná především teologická literatura. Logicky i v dopisech s teology nebo politiky zaznívá literatura teologicky laděná. V původní knihovně tušíme větší množství spisů historických a právnických než se nám do dnešních dnů zachovalo. U humanisticky vzdělaného člověka, jako byl Budovec můžeme také předpokládat, že měl větší množství spisů řeckých a římských, než jen jedno dochované Platónovo dílo.¹⁷⁶ Důkazem toho budiž nám slova jeho syna Adama, že otec ho vedl ke čtení teologických spisků a nechtěl, aby moc času trávil čtením pohanských autorů.¹⁷⁷ Takže je v knihovně určitě musel mít. Vnější vzhled knih svědčí o tom, že Václav byl nejen bohatým aristokratem, ale i bibliofilem, zaníceným a aktivním čtenářem. Prakticky všechna zachovaná díla z jeho knihovny obsahují supralibros na přední desce bílých pergamenových vazeb. Nejjednodušší a nejstarší je označení V. B. A. B. ze 70. let 16. století. Tyto knihy vesměs pocházejí z dob jeho studia ve Wittembergu a byly tam i pořízeny. Druhé dva typy byly použity mezi lety 1594-1613 a to paralelně vedle sebe. Pro menší svazky to je jednodušší typ s nápisem W. BUDOWEC nebo W. BUDOWECZ s rokem ve středním prostém vavřínovém oválu. Zadní deska je zdobena ornamentem v témž oválu. Foliové svazky (což je většina zachovaných děl) jsou svázány do pergamenové vazby s bohatou střední kartuší ve tvaru kosočtverce, v oválu kartuše je jméno majitele s datací. Na některých je rok na přední desce dole. Zadní deska je zdobena středním ornamentem v barokním stylu. Tento typ bývá přisuzován rudolfinské dvorní dílně.¹⁷⁸

Kromě knih s teologickou tematikou a vročením 1622 se v Národní knihovně nachází i Platonův spis *Platonis Opera omnia* s datem 1594. Kniha se dostala do knihovny kajetánů Panny Marie Etinské darem od Bernarda Ignáce z Martinic a do Klementina se dostala až koncem 18. století. Dále zde najdeme početnou řadu teologických spisů od autorů: Roberto Bellarmini (1596), M. Johanne Piscatore

---

175 KNEIDL, Pravoslav. Trosky knihovny Václava Budovce z Budova, *Strahovská knihovna, Sborník Památníku národního písemnictví*, Praha 1970-1971, č. 5-6, 370-371

176 KNEIDL, Pravoslav. Trosky knihovny Václava Budovce z Budova, s. 370

177 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 27

178 KNEIDL, Pravoslav. Trosky knihovny Václava Budovce z Budova, s. 370

Argentinensi (1598), Christophorus Corvinus (1598), Paul Apostoli (1589), Sebastian Nivelius (1603), nachází se zde i dalších 5 knih s Budovcovými poznámkami vlastní rukou (1605) a z nich je nejzajímavější vydání Nového zákona Theodora Bezy (1613), se kterým byl v četném písemném styku. Svazek se dostal do Národní knihovny z majetku bosých karmelitánů. Je možné, že se v Národní knihovně nacházejí i další Budovcovy svazky, doposud neobjevené. Jak už bylo zmíněno, 15 svazků se nachází v pražské františkánské knihovně z let 1586-1604, mezi nimi je 5 svazků Augustinova díla a na 9 dílů rozděleno dílo Jeronýmovo. Dále zde najdeme například dílo od Jana Chrysostoma. V knihovně Národního muzea najdeme 4 svazky, které jsou bohatě doplněny Budovcovými poznámkami. Je to dílo Davida Chytreaa z roku 1593, který byl také s Václavem Budovcem v častém písemném kontaktu. Dílo v přívazku *Calendarium vetus Romanum*, bylo dlouho v soukromých rukách. Muzeum ho koupilo až od vdovy po Arnoštu Karlu z Valdštejna v roce 1951. Velmi zajímavá je pro nás kniha od Paola Ebera z roku 1571.¹⁷⁹ Pochází totiž z dob Budovcových studií ve Wittembergu. Svazek dostal darem od svého oblíbeného profesora a zároveň rektora wittemberské univerzity, jeho autora P. Ebera. Vlastnoručně je v knize zapsaná vzpomínka na profesora.¹⁸⁰ Ve Strahovské knihovně nalezneme další 3 svazky, a ačkoliv se jedná o knihovnu klášterní, ani jeden není teologický. Dalších 7 svazků nalezneme rozptýleno po různých ústavech: v knihovně Evangelicko-teologické fakulty v Praze, v Univerzitní knihovně v Bratislavě, v Muzeu hlavního města Prahy (spis od Jana Jakuba Grynea, se kterým si také často psal), Univerzitě J. E. Purkyně v Brně, knihovně Umělecko-průmyslového muzea v Praze, Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích a Západočeském muzeu v Plzni. V roce 1926 a 1930 se dostaly dva svazky do soukromých rukou Dr. Jaromíra Malého. Ve své knihovně měl Budovec určitě vytištěná i svá díla, ta se bohužel do dnešních dnů nedochovala. V korespondenci se zmiňuje o díle Abrahama Sculteta, Conrada Vorstia nebo Davida Pereuse, lze se tedy domnívat, že díla těchto autorů vlastnil. Pro sebe i knihovnu Žerotínovu zakoupil spis *Antisocinus* od Ottona Casmana. Z dopisů s Janem Keplerem vyplývá, že od něj dostal nějaký astrologický spis. Nepochybně dle dopisů vlastnil i knihu od Phililipa Mornaye du Plessis, se kterým se přes dopisy také znal. V Budovcově knihovně jistě nechyběly spisy od Caspara Dornavia, který byl učitelem

---

179 KNEIDL, Pravoslav. Trosky knihovny Václava Budovce z Budova, s. 374

180 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 12

jeho syna Adama.¹⁸¹ Díky projektu Knihovny AV ČR Švédská knižní kořist z Čech a Moravy 1646-1648 se podařilo najít další knihu z Budovcovy knihovny. Jedná se o *Symphonia catholica, seu Consesus Catholicas et orthodoxas dogmatum...* od Amada Polana z roku 1607. Exemplář je v pergamenové vazbě zdobené zlacením se supralibros Václava Budovce z Budova. Na hřbetě je signatura královské knihovny ve Stockholmu. Uvnitř je rukopisná dedikace od Václava Budovce Petru Vokovi z Rožmberka z 3. února 1608. Nyní je uložena v univerzitní knihovně v Lundu.¹⁸² Poslední kniha, na kterou bychom měli upozornit, ale nepatřila přímo do knihovny Václava Budovce, je památník Ambrože Schmeissera, císařského tajemníka v Cařihradě v letech 1576-1582. Do památníku zaznamenávali jeho přátelé a známí různá věnování, hesla a průpovědi. Uložen je v městské knihovně ve Vratislavi a obsahuje Budovcovo věnování: „*Ora in Christo et labora, ipse faciet.*“ Datováno 23. května 1581.¹⁸³

Za první literární činnost, ač částečně nevědomou, můžeme považovat dopisy z Cařihradu Davidu Chytraeovi, který ho ke psaní vyzval. Jeden z nich pak tento roztocký profesor vytiskl jako přílohu svého spisu *Oratio de statu ecclesiarum hoc tempore in Graecia, Asia, Boemia etc.*, ve vydání z roku 1580. Za první opravdu vědomé literární dílo, lze považovat *Krátkej spis o zlatém, budoucím a již nastávajícím věku*. Tato prvotina je plná rozbíhajících se souvětí a literární neukázněnosti, zato je velice bezprostřední. Další spis, který mu je připisován, se nazývá *Česká kronika* a má sloužit jako protiváha, oblíbené a hojně čtené *Kroniky české Václava Hájka z Libočan*. Českému čtenáři chce poskytnout pravdivou a nezfalšovanou historii. Nicméně spis není podepsaný a autorství se zatím nepodařilo bezpečně prokázat. Jeho nejznámějším dílem je pak „*Antialkorán, to jest Mocní a nepřemožení důvodové toho, že Alkorán turecký z ďábla pošel, a to původem ariánů s vědomým proti Duchu svatému rouháním.*“ Nemá se jednat o odbornou práci, ale otevřenou kritiku Islámu. Budovec zde rozebírá jednotlivé části koránu a polemizuje s nimi. Kritika je někdy velmi negativní a ohnivá. Dílo je věnováno: „*Urozeným pánům pánům, urozeným a statečným pánům z rytířstva, slovné a mnoho vzácné poctivosti panům Pražanům a jiným z měst královských, třetího svobodného stavu požívajícím, sumou všechněm ve jméno svaté Trojice pokřtěným, a toho pravého jediného Boha vyznávajícím. Pánům ujcům a*

181 KNEIDL, Pravoslav. Trosky knihovny Václava Budovce z Budova, s. 375-380

182 www.knizni-korist.cz

183 VOLF, Josef. Budoveciana z městské knihovny ve Vratislavi, *Časopis Musea království českého*, Praha 1909, s. 314

švagrům na mě laskavým. Panům přátelům mým zvláště milým.“¹⁸⁴ Můžeme zde citovat i ukázkou díla, například Azora IX: „Předce o ženách píše a tu psí nečistotu prvnější opět zakopává, právě, že ženy mají pobožné a bohobojné býti. Potom zase se k své nečistotě navrací, kterak se ženy když do lože jdou, umývati mají.“¹⁸⁵ V Azoře XLV. se dozvídáme že: „Lže o andělích, že je viděl s tříma i s pěti křídly a chválí svůj Alkorán.“ V Azoře XLIX Budovec píše, že: „Rouhá se a křičí, že Bůh Syna nemá, chválí svůj Alkorán, že nikdy sobě odporen není...“¹⁸⁶ V úvodu pak Václav Budovec píše, proč dílo sepsal a je jazykově česky: „Kterážto práce má, jestliže tobě, pobožný čtenáři, k horlivějšímu zamilování Krista Pána poslouží, kterýž tě vytrhl z temnosti a podvodů světa tohoto a přenesl do království milého syna svého...“¹⁸⁷ a dále „...naši milí krajané, jiných jazyků mimo český neumějící, mohli známost těch od světa počátku neslýchaných básní mahometánských, a které by na mysl člověka téměř padnouti nemohly, aby se kdo směl na to vynasnažiti, takové a více než hloupé lži rouhavě proti Bohu vymejšleti...“ V ideálním případě se tedy práce měla dostat k co možná největšímu množství čtenářů a varovat je. První verze tohoto díla z roku 1593 vinou cenzury nevyšla, a přepracované vydání se dočkalo tisku až po téměř dvaceti letech.¹⁸⁸ Tři roky po prvním zpracování Antialkoránu píše další své dílko Kšaft duchovní, taktéž nalezený v opisu Petra Voka z Rožmberka. V díle používá právnickou terminologii, která vypovídá o jeho právnickém vzdělání. Následovalo několik latinských spisů, u kterých není Budovcovo autorství bezpečně prokázáno, proto je zde nebudeme uvádět. Naopak nezpochybnitelným autorem je u Akt sněmu 1609-1610 a jsou důležitým pramenem pro poznání sněmovních jednání. S diariem Karla Zikmundova to jsou téměř jediné prameny pro tuto událost. Caspar Dornavius, když pobýval u Budovce na Mnichově Hradišti, viděl jeho historický spis, který se do dnešních dnů bohužel nedochoval. V období relativního odpočinku, v době Matyášovy vlády téměř chrlil nové publikace (Martina Lutheri Antisocinus, přepracované vydání Antialkoránu, Circulus Horologii Lunaris et Solaris, Gnomon apologeticus Circuli Horologii, historici, typici et mystici).

Václav Budovec z Budova měl poměrně velký okruh známých a přátel. Mnoho dopisů si vyměňoval s kalvinistickým teologem Janem Jakubem Gryneaem. Diskutovali

---

184 REJCHRTOVÁ, Noemi ed. *Antialkorán Václav Budovec z Budova*, Praha: Odeon, 1989

185 REJCHRTOVÁ, Noemi ed. *Antialkorán Václav Budovec z Budova*, s. 64

186 Tamtéž, s. 83

187 Tamtéž, s. 43

188 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 183

o teologických názorech, dopisy se nesly v přátelském duchu. Nicméně osobně se zřejmě neznali, pouze korespondenčně: „*ne nadarmo jsme pěstovali obecnství svatých, i když se podle tváře neznáme*“. Tato slova napsal Budovec v dopise z roku 1613.¹⁸⁹ Pouze písemně se znal také s francouzským hugenotem Filipem Mornayem du Plessis. Psali si o náboženských a politických událostech v Evropě. Přátelské kontakty měl také s teologem Teodorem Bezou a astrologem Janem Keplerem. S Bezou se jednalo spíš o vztah profesora se studentem. Budovec se na něj obracel s žádostmi o radu a velice ho obdivoval. Naopak Beza ho nabádal: „*Chtěl bych, abys vytrval, pokračoval v cestě a osvědčoval se v tom jediném, totiž být zvláštním nástrojem boží vůle víc a víc jak ve veřejném, tak v církevním životě k Jeho věčné slávě.*“¹⁹⁰ S Keplerem si psali o astronomii a slavný astronom Budovcovi dokonce jeden ze svých spisků poslal.¹⁹¹ S Davidem Chytreaem se znali osobně a tento učenec v Budovcovi vzbudil zájem o vzdálené země. Na jeho podnět mu také z Cařihradu zasílal dopisy, mezi nimi první z 3. března 1579: „*...Poněvadž však to z vůle boží přišlo rychleji, než jsem se nadál, takže jsem sotva po svém návratu do Čech od Tebe nastoupil cestu do Cařihradu s císařským legátem panem Joachymem ze Sinzendorfu, chtěl jsem Tě tímto dopisem jako dlužným, jakož i pozdějšími pozdravit a zároveň se Ti, takové osobnosti, cele nabídnout, samozřejmě proto, chtěl-li bys zde použít nějaké mé pomoci, abys věděl, že vždy budu nanejvýš pohotově. Víím totiž, že Ty, muž v Německu nejslavnější, převelmi se těšíš z poznání těch věcí, které se odehrávají na různých místech světa. Jestliže tedy soudíš, že jsem toho hoden, abych k osvědčení své úcty k Tobě zároveň něco napsal o stavu našeho Orientu, oznam to nějakým malým lístkem, abych poznal, že takový můj pokus o psaní Ti není nevhod...*“¹⁹² Korespondence z hrabětem Hanavským Filipem Ludvíkem byla velmi srdečná a osobně se setkali. Nejen to, dokonce ho hostil u sebe na Mnichově Hradišti a vykonali společně s hrabětem Arnoštem Mansfeldem pouť z České Skalice do Mnichova Hradiště.¹⁹³ Vztah s Petrem Vokem z Rožmberka se v průběhu času proměňoval. Zpočátku, kdy byl Budovec jen málo známým nižším šlechticem, jsou dopisy velmi uctivé až upjaté. Později se kontakty stávají důvěrnější, časté i díky finančním půjčkám a objevuje se vzájemná starost o přítele. „*Služby své vždycky*

---

189 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 149

190 Tamtéž, s. 147

191 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 29

192 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 20

193 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 54

*povinné, poslušné a věrné VMti vzkazují, vysoce urozený pane, pane a otče a kmoťře mně milostivý a na mne laskavý!...Já se o VMt převelice starám a sám k VMti odjeti nemohu, protože mi obec od sebe odjeti nedá...Tomu tedy samému přemocnému pánu Bohu VMt v jeho přemocné ruce poručena činím. Ten račiž VMt i nás všechny sám mocně opatrovati a slávu svou z tohoto mračna vyvésti...*¹⁹⁴ Velkou míru důvěry Petra Voka ve Václava Budovce prozrazuje dopis z 29. prosince 1609, kterým uděluje Rožmberk Budovcovi plnou moc, aby po jeho smrti zařídil převedení vinic na Martina Fruweina: „*Službu svou vzkazují V.Mti, urozený pane, pane kmoťře a synu muoj vzláště milý s vinšováním, od pána Boha zdraví i jiného všeho dobrého etc. V dobré vědomosti V. Mti jest, nepochybuji, že jsem toho oumyslu urozenému panu Martinovi Fruvejnovi, dědicům a budoucím jeho pro dokázání k němu obzvláštní milosti a lásky, prohlídaje k jeho věrným a platným, kteréž mně od mnoha let prokazoval, službám, odevzdati vinici mou, Mičanku řečenou, na gruntech probošství kostela Pražského a v Šárkách ležící i druhou k ní připojenou, slove Šebkovskou, i s jiným, vším příslušenstvím, tak jakožto vše v příležitém plnomocenství, kteréž V. Mti. odsýlám, obsaženo jest. Protož V. Mti. přátelsky žádám, že jemu panu Martinovi Fruvejnovi těch gruntův viničných při kněhách téhož probošství podle tohoto plnomocenství na místě mém za vlastní a dědičné, však teprva po mé smrti a prve nic postoupiti ráčíte...*“¹⁹⁵ Přesto si po celý život navzájem vykali a Budovec Rožmberka považoval za váženou autoritu. Velmi blízké přátelství ho pojilo s Karlem z Valdštejna a potvrzují to i dopisy, jemu adresované z Cařihradu. Znali se ze studií ve Wittembergu, kde se společně zapsali na tamější univerzitu v roce 1569. Ve stejném roce je s nimi na univerzitu zapsán Michal Slavata z Chlumu a Albín Novohradský z Kolovrat. Dá se předpokládat, že se také znali a byli přátelé, jejich korespondence se bohužel nedochovala. Další s kým se mohl na univerzitě potkat, byl Albert Hasištejnský z Lobkovic, který se tam zapsal o rok dříve, nebo se Zikmundem Smiřickým ze Smiřic, který se zapsal o rok později. Přátelé mohl mít i ze studií ve Vídni. Zapsán tam byl roku 1566 s Priamusem Kapounem ze Svojkova a Albertem Leskovcem z Leskovce.¹⁹⁶ Naprosto mimořádné přátelství Budovce pojilo s Karlem starším ze Žerotína. Ačkoliv měli politické neshody, stále se měli rádi. Často ve svých dopisech o vzájemné náklonnosti mluví. Například v dopise Žerotínově, který

194 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 103

195 GLÜCKLICH, Julius. *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, s. 18

196 SCHWABIKOVÁ, Kateřina. *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku*, s. 93-102

zaslal Václavu Budovcovi 24. ledna 1599: „...mezi mnoha balíčky korespondence, které mě při návratu očekávaly, byl mi předložen také Tvůj dopis. Zmrtvěl jsem, když jsem ho zahlédl a spěšně přečetl, zároveň však proléval slzy radosti. Kromě toho totiž, že jsem všecek jaksi pookřál, když jsem dostal tak vítanou zprávu o pevném a stálém zdraví Tvém i Tvé rodiny v tak nebezpečném čase, zbavil mne také značného zneklidnění, jež se mne zmocnilo po tolikaměsíčním mlčení – nezměnil-li se snad neočekávaně Tvůj vztah ke mně. Ale všechno je v pořádku, jen když jsi zdravý a zachováš mi přízeň. Nemám tedy co odpovědět na obsažnou a vhodnou omluvu, jíž jsi vyzbrojil svůj dopis, poněvadž naše přátelství je trvale založeno ne tolik na častém dopisování jako na spříznění duší, shodě tužeb, úsilí, vyznání a lásce k vlasti. To pokud zůstává neporušeno, nemůže jeho stálost vlastně ohrozit, ať cokoli se mu odjinud přidá nebo ubere. Abychom však napříště nezavdávali podnět podezřením, jimiž by se naše vzájemná láska mohla buď vzněcovat, nebo hasnout, musíme se mít oba na pozoru před přílišným podléháním podobnému otálení...“¹⁹⁷ V jiném dopise z 10. listopadu 1601 zase píše: „...Blahopřeji si, že jsem v Tobě našel skutečného přítele, který dbá nejen o mou společenskou vážnost, majetkové poměry a životní sloh, nýbrž – což je daleko důležitější – o mou duši a spásu. Děkuji Bohu, jenž Tě spolu s jinými užívá jako nástroje, jednak abys mne povzbuzoval v trápeních, utěšoval ve vnitřních zmatcích, nebo také pozvedal ve stavech skleslosti. Stěží dovedu vypovědět, s jak velikým užtkem jsem přečetl, znovu pročetl a ještě teď čtu knížku Otty Casmanna, kterou jsi mi loňského roku v Praze daroval, a nepochybuji, že četba těchto knih, zejména té, která pojednává o vlastnostech synů božích, mně s pomocí Páně pomůže k roznícení jasnějšího vnitřního světla a utvrzení víry. Tak ať Ti náš Bůh milosrdenstvím odplatí – mluvím po běžném způsobu lidí – za tyto přátelské služby, a také sám si velice přeji, abych Ti jednou za to mohl projevit zaslouženou vděčnost...“¹⁹⁸ Jejich přátelství zmiňuje i Pavel Sklála ze Zhoře ve své Historii české: „Když jest v pondělí minulé s Václavem z Budova za příčinou přátelského navštívení k němu do příbytku jeho přišel¹⁹⁹, že jest týž ze Žerotína s nimi mezi jinou rozprávkou i o tom diškurs svůj měl, a přátelsky s oběma rozmlouvaje...“²⁰⁰ Jednalo se o velice emotivní

---

197 REJCHRTOVÁ, Noemi ed. *Karel starší ze Žerotína z korespondence*, s. 96

198 Tamtéž, s. 150

199 S Václavem Budovcem za Žerotínem přišel Václav Vilém z Roupova

200 SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká, Od defenestrace k Bílé Hoře*, Praha: Svoboda, 1984, s.

a až intimní (v duchovním smyslu) vztah. S Žerotínem máme vlastně doložen nejbližší vztah a toto přátelství velmi dlouho překonávalo naprosto odlišné politické názory.

9 Smrt a její prožívání

Smrt v raném novověku a vztah k ní

Vnímání smrti a umírání v raně novověké společnosti bylo diametrálně odlišné, než tomu je dnes. Pro většinu lidí to bylo něco, s čím se běžně setkávali v každodenním životě. Zároveň pro ně byla začleněna do rámce náboženství, které jim přinášelo naději na spasení a věčný život. V případě hříšného života to naopak znamenalo pobyt v očištění, nebo pekelná muka. Smrt byla vnímána jako brána k věčnému životu, nikoliv jako definitivní konec a odloučení od blízkých. Nesla v sobě naději na setkání se s milovanými na opačném břehu. Přiměřeně tomu to významu, tak s ní souviselo množství rituálů a zvyků.²⁰¹

Jen malé procento lidí se dožilo vysokého věku a během života je ohrožovalo mnoho nemocí. Reálnou šanci dožít se stáří, tak jak ho chápeme dnes, měla jen pětina populace. Lidé v 45 - 50 letech byli považováni za staré a produktivní bylo období mezi 18 – 35 lety. Nejčastějšími nemocemi, které způsobovaly úmrtí byly: souchotiny, neštovice, plicní onemocnění a úplavice. Dalším častým důvodem smrti byly záchvaty mrtvice nebo u žen těžké porody, následky po nich nebo horečka omladnic.²⁰²

S umíráním křesťana, ať už katolického nebo evangelického, pak souvisela představa tzv. „dobré smrti“. Byla spjata se smířlivým chápáním smrti, jako něčeho přirozeného a neodvratného. V ideálním případě umírající aristokrat, prožíval svou poslední hodinku v kruhu rodiny, mnohdy i za přítomnosti blízkých osob z řad služebnictva. Katolík přijal svátost oltářní a poslední pomazání, evangelík se v přítomnosti duchovního oddával modlitbám. Obracení myšlenek umírajících k Bohu a Kristovu utrpení, byl zřejmě nejčastější stylizací českých aristokratů. „*Taková smrt blahoslavená a pokojná bývá všechněch, kteří v životě svém na Stvořitele pamatují, jeho znají, ctí, chválí, velebí, samého za Boha svého mají, k němu se přiznávají, jeho stále uprostřed nevděčného světa vyznávají a s ním věky věků bydleti sobě vinšují a žádají.*“ Totéž slova kazatele Samuela Martina z Dražova při pohřbu evangelického šlechtice Bohuslava staršího Ruta z Dírného roku 1630.²⁰³ Zatímco umírajícím katolíkům se často v posledních okamžicích života zjevoval Kristus, Panna Maria či různí světci, nekatolíka údajně

201 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku I.*, s. 224

202 Tamtéž, s. 215-218

203 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 176-177

navštívil sv. Martin Luther. Loučení s rodinou, především tedy s partnerem a dětmi, mělo vyznívat jako poslední utvrzení rodinné harmonie a sounáležitosti. Starost o služebnictvo nebo poddané zase byla konkrétním důkazem naplnění ideálu laskavého pána.²⁰⁴ Jako to bylo v případě již zmíněné závěti Kryštofa Budovce z Budova: „...Káča Paulusová nětco mi dlužna pozůstává. To jí odpouštím a k tomu ještě jí poroučím sto kop [grošů] míš[eňských]. Nad to vejš jí s mužem jejím a Janem, synem jich, i se vši spravedlností jich svobodné činím. A kdyby tu v Hradišti nechtěli býti, aby se mohli bez překážky pana strejce mého i každého člověka kam chtí [!] obrátiti. Vítovi, kuchaři, poroučím sto kop [grošů] míš[eňských] a jeho svobodna s ženou jeho i dětmi, kteréž má i míti bude, i spravedlností činím. Vondráčkovi poroučím dvaceti kop [grošů] míš[eňských]. Žáčkovi, pacholeti, též dvaceti kop [grošů] míš[eňských]. Petrovi, pacholeti, padesáte kop [grošů] míš[eňských]. A poněvadž chuť má k řemeslu, aby se mu toho nezabraňovalo. Však aby prve manželce mé posloužil. Tolikéž i Vít, kuchař, rok aby povinen byl manželce mé soužití. Matoušovi, šafáři, poroučím padesáte kop [grošů] míš[eňských]. Děvčatům hořejším, což by jich tehdáž v službě bylo, každé po desíti kopách [grošů] míš[eňských]. Peněz gruntovních nemálo mi má se složiti a klade ročně z města i z vesnice Dobré Vody. Lidé poddaní moji po smrti mé za celý rok jak z města, tak vesnic, aby nebyli povinni žádnému ouroku dáti, to jim promíjím, kromě robot a berní. Též tyto lidi dědičně dávám a s pravedlivostí jich manželce mé milé poroučím propouštím: Lídu velkou, Lídu malou, Bětku děvče, zvoniččinu [!] dceru, Mandu kuchařku, Kateřinu dceru Honse řezníka, pachole Zíchu, který u pana Šlechty byl, též Žáčka, pachole z Hradiště, syny n[ebožtíka] Kališe, též Turka, kterýž při mých koních j[est] a pachole Vaška, který mi z Žiželovsi propuštěn byl. Petr pachole, když by se na řemeslo dáti chtěl, aby byl od pana Václava propuštěn a svobodný i spravedlností učiněn...“.²⁰⁵ Úporná snaha katolíků hlavně nezemřít bez zpovědi se projevovala i ve velmi nestandardních situacích. Například, když roku 1618 evangeličtí radikálové vlekli k oknu Viléma Slavatu a Jaroslava Bořitu z Martinic, dožadoval se posledně jmenovaný zpovědníka. „I poněvadž tu pro Boha, víru jeho svatou katolickou a Jeho Milost Císařskou, vrchnost mou nejmilostivější, umřítí mám, tedy rád všecko trpělivě snéstí a podstoupiti chci: jen za propůjčení mně brzy zpovědníka mého, tak abych se mu nejprvé

---

204 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 177-178

205 KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí*, s. 329-333

*z hříchův mých vyznati mohl, pro milosrdenství Boží velice žádám.*²⁰⁶ Velký rozruch pak vyvolávala úmrtí známých osob, kde byl rituál „dobré smrti“ porušen. Bez zpovědi zemřel nejen císař Maxmilián II. ale údajně i jeho syn Rudolf II. Poslední hodiny jeho života, naplnila neúnavná snaha jeho okolí, přimět ho aby zemřel jako dobrý křesťan. A jeho nejbližší služebníci s v tom počínali poměrně nevybíravým způsobem. „*Chce snad Vaše císařská Milost upadnout do osidel ďábla? Vždyť Vaší císařské Milosti zbývá k životu již jen tento den. Račiz tedy Vaše císařská Milost pomyslet na svou lidskou duši!*“ Tato slova prý pronesl Rudolfův osobní lékař.²⁰⁷

Nejdůležitější heslo, které souviselo s přípravou na „dobrou smrt“ bylo „memento mori“ - pamatuj na smrt. Bylo to vlastně životní krédo, které provázelo šlechtice po celý život. Kladlo důraz na to, aby si aristokrat užíval pozemských slastí života, ale pamatoval při tom na smrt, respektive na to, co bude po ní. Znamenalo to, aby užívání bylo stále v rámci křesťanských zásad a člověk byl na smrt neustále připravený. Tato symbolika se často objevovala i při výzdobě šlechtických sídel. Obvykle součástí výzdoby byla připomínka koloběhu života a smrti. Motiv se mohl objevit jak v reprezentativním sále, tak také v soukromém pokoji či ložnici. Koloběh života můžeme nalézt například jako výzdobu rytířského sálu na zámku Rožmberk a lebka se zkříženými hnátami se nalézala i v ložnici Petra Voka z Rožmberka.²⁰⁸

Součástí přípravy na „dobrou smrt“ bylo také včasné sepsání závěti. Zvláště důležité to bylo právě u aristokracie, protože většinou vlastnili značný majetek, který byl v jejich rodě shromažďován někdy i po několika generacích. Důležité bylo zajistit kontinuitu rodu a nepřetržitě tradice urozenosti. Správnou závěť se ve svém díle Kšaft křesťanského člověka, zabýval jezita Antonius Sucquer. Doporučoval, aby závěť byla nejen včas sepsána, ale i neustále pročítána a byla tím připomínána nevyhnutelnost smrti. V ideálním případě se den měl začínat pročtením poslední vůle a večer s ní uléhat. Pro tyto příležitosti autor navrhuje vyhotovit dva exempláře, jeden mít bezpečně uložen doma a druhý neustále při sobě.²⁰⁹

Aristokratické závěti se vyznačovaly ustálenými formulacemi a formou, která byla narušena pouze v krajních případech, kdy byla diktována na smrtelné posteli.

---

206 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 180

207 Tamtéž, s. 183

208 KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2004, s. 76-80

209 KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, s. 80-82

Dodržením všech předepsaných náležitostí při sepsání testamentu se testátor snažil zajistit co nejlepší vyhlídky na jeho vyplnění. Kšafy většinou začínaly vyzváním božího jména, nebo krátkou trinitární modlitbou. Následovalo vyjádření své poslední vůle a přihlášení se k obsahu závěti.²¹⁰ Jako to bylo v již několikrát zmíněném odkazu Kryštofa Budovce z Budova: „*Já, Kryštof Budovec z Budova na Hradišti nad Jizerou, zámo činím tímto mým listem obecně přede všemi...*“²¹¹ nebo mohla být podobná textace ve stylu: „*Já, N. N., znám činím tímto listem a kšaftem svým před každým jedním obzvláště i také všem vuobec, kdež koli čten nebou čtoucí slyšán bude*“.²¹² Součástí bylo i vyjmenování celého jména, titulu, pozemkového majetku, úřadů a místa. Jednalo se o právní dokument a opakovaly se tam tedy stejné náležitosti, jako u jiných právních dokumentů, jako byly například pŕuhony nebo dlužní úpisy.

S odchodem ze života se neodmyslitelně pojí pocit smutku ze ztráty milované osoby. Člověk raného novověku, ale byl postaven před těžké dilema. Měl tesknit nad odchodem blízkého nebo se radovat, že byl vysvobozen z pozemského života a nyní jej čeká věčný a blažený život? Tato otázka odráží rozdíl mezi oficiální křesťanskou normou a každodenností. Rozloučení s milovanou osobou sebou nesl bezprostřední pocity smutku, na kterém, ale nebylo nic zvláštního, a ani odsouzeníhodného. Po překonání tohoto krátkého období se měl člověk radovat nad úmrtím svých blízkých, protože je očekával věčný život v radosti. Byl to také příslib, že se s nimi po smrti setkají. Naproti tomu ohromný žal a děs měl přepadnout ty truchlící, jejichž zemřelí příbuzní, žili nekřesťanským životem. Od vdov se očekávalo, že po určitou dobu budou oplakávat svého manžela, ale ne příliš okatě a přehnaně.²¹³

Vzhledem k velké mortalitě dětí, se s jich smrtí v raném novověku setkala téměř každá rodina. I ve šlechtickém prostředí byla úmrtnost dětí velice vysoká. Zármutek nad smrtí dítěte patřil k základním lidským pocitům, ale jeho intenzita nemusela být vždy stejná. Smrt nepokřtěného dítěte byla považována za obrovskou tragédii, zatímco odchod pokřtěného novorozeněte nebyl provázen s takovou bolestí a zármutkem. Jako pokřtěné dítě bez hříchu, šlo rovnou do radostného a věčného života. Horší bylo, když dítě zemřelo jako starší. Rodiče už k dítěti přilnuli a investovali čas a peníze do jeho výchovy a vzdělání. Úmrtí dítěte bylo také těžce snášeno u dospělých dětí, které vedly

---

210 KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, s. 93-95

211 KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí*, s. 329-333

212 KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, s. 95

213 Tamtéž, s. 141-143

už svůj vlastní život a domácnost. Učiněnou tragédií se stávalo úmrtí v případě jediného syna a dědice rodu.²¹⁴

Smrt manžela znamenal pro většinu manželek přelomový okamžik. Byla najednou pod drobnohledem společnosti a sledována mravokárci. Smutek musel být dostatečně dlouhý a upřímný. Byl spojen s tím, že se nosil smuteční oděv a většina vdov jej nesundala do doby dalšího sňatku nebo své smrti. Manželky se zpravidla nestávaly dědičkami majetku, maximálně poručnicemi do doby dospění dětí. Často manžel stanovoval poručníky nad manželkami a dětmi. Vdovství ale sebou neslo i určitou míru samostatnosti, například v případné volbě nového partnera. Mnohé ženy, které byly dědičkami velkého majetku, se pak obávaly nového sňatku. Měly strach, že nový manžel si je vezme jen pro peníze a majetek, což se také občas stávalo. Můžeme jmenovat například Albrechta z Valdštejna, který si vzal bohatou vdovu Lukrecií Nekšovou z Landeku.²¹⁵

Smrt milované družky pravděpodobně zanechala hlubokou ránu v životě šlechty. A ačkoliv jim pocit zodpovědnosti za svůj rod velel, aby se zase brzy oženil, ale na svou družku většinou ještě dlouho vzpomínali. Stesk Viléma z Rožmberka po své první manželce zachytil kronikář Václav Březan: „*Pan Vilém zármutkem velikým pro paní svú v nemoc těžkú upadl, že u samýho bylo poražení šlakové. Nebo jedné strany necítil a jedním ramenem vládnouti nemohl. A divně sobě počíнал.*“ Stesk po manželce Elišce Krajířové z Krajku vyjádřil také Karel Starší ze Žerotína v dopise svému příteli: „*Nebezpečná choroba těla...byla vystřídána o mnoho těžším onemocněním ducha, jež vzplálo...i z předčasné smrti mé nejdražší manželky. Pán mi ji totiž vyrval v těch právě minulých dnech. Nejen že jsem něco takového neočekával, ale ani jsem neměl představu o tak kruté ráně, jíž se cítím zasažen natolik, že mě asi stěží bude moci někdo někdy potěšit.*“²¹⁶

Veřejné popravy patřily k největším představením v tehdejší společnosti. Sotva se našel někdo, jež popravě nikdy nepřihlížel. Přítomní lidé nejen přihlíželi likvidaci zločince, ale také inscenaci komplexních rituálních souvislostí. „Divadlo hrůzy“ podléhalo přísnému ceremonálu, který sloužil k znovunastolení pořádku, ale také měl šířit hrůzu a děs. Nejčastějšími způsoby popravy bylo stětí a oběšení. Stětí bylo

---

214 KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, s. 144

215 Tamtéž, s. 149-157

216 Tamtéž, s. 162

považováno za počestné, kdežto smrt na šibenici za hanebnou. Pohřbení bylo delikventovi obvykle odepřeno a oběšený ponechán napospas ptákům. Po stětí bylo tělo obvykle pohřbeno, někdy ale mohl být provinilec ještě dodatečně potrestán a zneuctěn tím, že byla jeho hlava nabodnuta na kůl a vystavena. „*Trest smrti účinkoval jako pokání za zločin zasluhující smrt.*“²¹⁷ Ovšem i na popravišti se mohla objevit snaha dostat „dobré smrti“. Obdivuhodnou syntézu pevného řádu a ceremoniálu poprav a dodržení archetypu „dobré smrti“ nalezneme u poprav 27 členů stavovského povstání na staroměstském náměstí 1621. Doklady o tom máme ze svědectví duchovních, kteří odsouzené doprovázeli na jejich poslední cestě. Kat Mydlář, který byl sám evangelík, nechával odsouzené odříkat jejich modlitbu až do konce.²¹⁸ V tváři v tvář smrti pronesl například Bohuslav z Michalovic ve chvíli, kdy byl na popravčí tribunu volán pán z Bílé: „*Proč má z Bílé na smrt přede mnou jíti? Poněvadž jsem já v tomto životě před ním chodíval?*“ Prokop Dvořecký z Olbramovic zase pronesl: „*Povězte císaři, že my nyní podstupujeme soud jeho nespravedlivý, ale on zakusí těžšího, však spravedlivého Božího soudu...*“. Jeho hlas ale zanikl ve zvuku bubnů a trubek.²¹⁹

Smrt v životě Václava Budovce z Budova

„*Začínalo jitro letního slunovratu, pondělí 21. června 1621. Před radnicí Starého Města pražského zahájili kruté divadlo, na které i válčením otrlá Evropa vzpomínala dlouho s údivem a hrůzou. Za jekotu jezdeckých polnic a rachotu šesterá bubnů odbývala se tahle podívaná před zraky lidu, vojáků a mimořádného soudu na zvláštním pódiu, obklopeném třemi řadami střelců, dvěma kornetami jízdy a třemi praporci pěchoty.*“²²⁰

Takto se končilo lidské bytí Václava Budovce z Budova, ale on se se smrtí potýkal jako každý člověk raného novověku po celý život. Pohřbil rodiče, a jak jsme již zmínili, několik strýců po kterých dědil. On sice o svou manželku nepřišel, ale ona už byla vdovou po Václavovi Bírkovi z Násilé. Kromě toho, že pohřbila manžela, přišla také o synka z prvního manželství. S Václavem Budovcem měli jen jediné dítě, syna Adama. Zda o další děti přišli v dětském věku nevíme, prameny v tomto směru mlčí. Víme tedy

---

217 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století), Vesnice a město*, díl II., Praha: Argo, 2006, s. 265

218 KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 184

219 PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, s. 16

220 Tamtéž, s. 9

pouze vnucích a vnučce, kteří zemřeli v dětském věku. Dva roky po synově svatbě (1612) píše o smrti vnučka Janu Jakubu Gryneaovi: „*Zakusili jsme zármutek, protože zemřel mému synu synáček a mně vnuk. Ale protože nám byl dán ne podle naší vůle, ale podle zaslíbení božího, uznáváme, že Bůh, který slíbil být Bohem našeho rodu, toho chlapečka nám nevyrvál, ale povolal k sobě.*“²²¹ Vzhledem k tomu, že se to stalo dva roky po svatbě Adama, byl to vnuček nejspíše první a nějakou dobu s nimi žil. Z vyjádření je patrné, že už měli vytvořený vztah. O rok později přišli o dalšího chlapečka, jak zmiňuje v dopise Filipovi Mornayovi du Plessis: „*Bůh v těchto dnech epileptickou nemocí druhého mého maličkého vnuka z tohoto života jako kyticu podle našeho soudu nerozvitou, ale podle božího soudu nejzralejší přesadil do své nebeské zahrady. A poněvadž náklonnosti těla, či spíše jeho vady, nemůžeme při zármutku tohoto druhu hned přemoci, pak jistě Tvůj velmi učený traktát, který jsi kdysi napsal při smrti svého jediného syna, přináší mnoho útěchy mému synu jako otci a mně jako dědovi, a když nyní, jak jsem svrchu řekl, jsem postaven v nejvyšším nebezpečí nákazy morové, po lidsku řečeno, se všemi svými milými, rozhodl jsem se nejít na krok odtud, ale svěřit sebe i svou rodinu otcovské boží prozřetelnosti, aby se stalo s námi všechno to, co směřuje k jeho slávě a našemu spasení, zvláště, když Kristus je nám ziskem v životě a ve smrti.*“²²² Dne 7. května 1614 zase v dopise Janu Jakubovi Gryneaovi děkuje za přání k uzdravení syna Adama a obratem dodává, že mu zemřeli další dva vnučci, bez nějakých bližších informací či emocí.²²³ O rok později jim zemřela ještě vnučka Anna Magdalena. K její smrti jak poznamenává Julius Glücklich existuje spisek „*Ponavrženičko kratičké I. Proč Pán Bůh někdy i při malých dítkách...větší svou moc prokazuje a jak želeť nad odcházejícími od nás máme...Kteréžto rozjímání stalo se příčinou odebrání z tohoto světa...mladičké panenky...Anny Magdalény, šlechtičny z Budova.*“ Po první spisku následuje: „*Echo pohřební za příčinou brzké smrti Anny Magdalény rozené z Budova 1615 27. srpna.*“²²⁴ Z toho je zřejmé, že se smrtí dětí to nebylo až tak jednoduché, jak by se mohlo zdát. Ačkoliv rámeček náboženství přinášel velkou útěchu a zmírnění zármutku pro rodiče, i tak to pro ně byla velká ztráta a narušovala běžný chod rodiny.

---

221 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, s. 28

222 Tamtéž, s. 29

223 GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, s. 150

224 Tamtéž, s. 150

Václav Budovec z Budova byl za účast na stavovském povstání popraven. Odsouzen byl ke smrti stětím. Po vykonání rozsudku mu byla useknuta i pravá ruka. Jeho uťatá hlava s rukou připevněnou na hlavu byla po té vystavena na malostranské mostecké věži. „...*hlav pak dvanácte, totiž Šlikovu s rukou na ústa položenou, Budovcovu, Kaplířovu, Dvořeckého, z Bílé, Ottovu, Michalovcovu s rukou na hlavu vloženou, Kochánkovu, Štefkovu, Koberovu, Jesseniovu s kusem jazyka, Haunšildovu [Hauenschildovu] též s rukou na hlavu vstavenou, na věž mostskou proti jezuitům s strany jedné k východu slunce do Staré Prahy patřící šest a s strany druhé na západ k Malé Straně též šest vnesl a to vše železnými pruty neb klamry dobře, aby žádná dolů nespadla...*“²²⁵ Výslechový protokol Václava Budovce se bohužel nedochoval, takže nevíme, jak na otázky exekuční komise odpovídal. Za jedno největších provinění proti němu bylo považováno, že po Praze prováděl turecké poselstvo a v rozsudku exekuční komise čteme: „*nadto vejšěji k uvedení tohoto království spolu s přivtělenými zeměmi též sv. Římské říše a všeho křesťanstva v moc tureckou, nicméně i k nejvyšší záhubě země a ubohých lidí i prolítí krve nevinné příčinu dal...*“²²⁶ Rozsudek pro Václava Budovce, svobodného pána z Budova, direktora zněl: „*tolikéž ruka a hlava uťata, tělo pak čtvrceno a na rozcestí rozvěšeno být mělo, z milosti však císařské toliko sťat a hlava na věži mostu přibita býti má*“²²⁷. Všichni odsouzení vyslechli rozsudek a zachovali se statečně. Václav Budovec pronesl: „*Dávno jste krve naší žíznil, krev pijte! Ale též vězte, že krev naši Bůh, pro něhož při trpíme, mstítí bude.*“²²⁸ Hlavy visely na mostecké věži po deset let. Roku 1622 vyprosila hraběnka Šliková snesení hlavy Jáchyma Ondřeje Šlika a nechala jí spolu s tělem pohřbít v kostele u sv. Salvátora. Dvě z hlav spadly při nepřízni počasí v roce 1626. Slavnostně sejmuto bylo zbylých 11 hlav koncem roku 1631 pod vedením Jindřicha Matyáše Thurna a Václava Viléma z Roupova. Mikuláš Diviš z Doubravína, pamětník staroměstské exekuce (sám byl za jazyk přibit k šibenici a pak na věky vymrskán ze země) byl pověřen identifikací jednotlivých lebek. V Týnském chrámu se pak konal slavnostní pohřební obřad. Po kázání Samuela Martina z Dražova, byla rakev s lebkami svěřena „důvěryhodným mužům“ k pochování na tajném místě. Tím stopa po nich mizí. Ačkoliv se objevilo

---

225 PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, s. 24

226 Tamtéž, s. 211

227 Tamtéž, s. 257

228 Tamtéž, s. 259

mnoho zaručených informací a teorií, kam byly hlavy uloženy, do dnešních dnů se jejich umístění nepodařilo potvrdit.²²⁹

Tak tedy skončil muž, který se na krátkou dobu stal hybatelem českých dějin, zasloužil se o vydání majestátu, byl vzorem pro mladou generaci politiků stavovského povstání, uznávanou autoritou, vzdělanec a spisovatel, přítel nejpřednějších mužů království... bez těla, bez hlavy, bez hrobu, bez náhrobku. Jeho odkaz žije jen v písemných pramenech...

---

229 PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, s. 289

10 Závěr

V této bakalářské práci jsme sledovali jednotlivé cykly a aspekty života českého evangelického aristokrata Václava Budovce z Budova prizmatem dobových dokumentů a korespondence. Výzkum přinesl úplně nový pohled na zmiňovaného šlechtice a udělal z něj prostředníka, jehož pohledem jsme poznávali jednotlivé složky každodennosti české nobility. Čtenář může namítnout, že se jedná o velmi úzký pohled jedné a ještě k tomu velmi specifické osobnosti. A bude mít pravdu. Cílem práce nebylo proniknout do myšlení celé aristokratické společnosti, ale jen do jednoho jedince, který byl její součástí. Jako dnes je každá osobnost individualitou, bylo tomu tak i v raném novověku. Proto ať chceme nebo ne, použitím pramenů osobní povahy, dostaneme vždy částečně zkreslený pohled. Jako příklad můžeme uvést vztah k městu Řím. Ačkoliv mnoho českých šlechticů mířilo na kavalírskou cestu právě tam, Václav Budovec město odsuzoval a synovi tam neumožnil jet. Tuto volbu ovlivnila osobní zkušenost. Sám Řím navštívil a nelíbilo se mu tam, protože místní mravy nekorespondovali s jeho přísnou bratrskou výchovou. A takto bychom mohli jmenovat další a další zkušenosti, které formovaly názory této výjimečné osobnosti. To je ale právě to zajímavé, co předkládaná práce přináší.

Kromě historicko-antropologického výzkumu byly v práci zveřejněny archivní prameny, které zatím nebyly vydány v žádné edici. Jedná se zejména o dlužní úpisy z fondu Cizí rody ze Státního oblastního archivu v Třeboni, půhony z knih půhonných z fondu Nejvyššího Purkrabství nebo úřední dokumenty z fondu Staré manipulace oboje v Národním archivu v Praze. Do celkového obrazu přispěly různé střípky, které neznala ani jediná autorka Budovcovy biografie Noemi Rejchrtová. Mezi nimi můžeme jmenovat doplnění informací k Budovcově manželce Anně Zákupské rozené z Vartenberka. I když prameny k úvěrovému podnikání Václava Budovce z Budova již byly použity v bakalářské práci Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova, zde jsme jich užívali jiným způsobem. Nerekonstruovali jsme způsob splácení jednotlivých dluhů, ale použili je jako prameny ke každodennosti šlechtice. Kromě edice korespondence Budovcovy byla použita i korespondence Žerotínova. Přestože se nejedná o dopisy psané Budovcem, i tak mají vypovídající hodnotu pro jejich osobní vztah.

Při studiu našeho tématu, se ale vynořilo i velké množství otázek, které zatím zůstaly nezodpovězeny. Půjčoval Václav Budovec z Budova peníze i v dřívější době, než pro kterou máme prameny? Zřejmě ano, korespondence to naznačuje, ale konkrétní důkazy zatím chybí. Další otázkou je, zda existují potomci Budovců z Budova a kde jsou pohřbeny ostatky Václava Budovce? Byly vůbec pohřbeny společně? Záhada ztracených hlav popravených členů stavovské opozice na Staroměstském náměstí v roce 1621 zatím nebyla vyřešena.

Na základě nalezených pramenů by bylo možné pokračovat například v diplomové práci, buď tématem celého rodu Budovců z Budova, nebo úvěrovým podnikáním vybraných šlechticů. Analýzu by zasloužily například rozsáhlé knihy půhonné Nejvyššího purkrabství v Praze nebo fond Cizích rodů v Státním oblastním archivu v Třeboni. Rožmberské dluhy sice byly již zpracovány, ale naskýtá se zde možnost, studovat osobnosti Rožmberských věřitelů a vysledovat, zda půjčovali i někomu jinému a v jaké míře.

Střípek po střípku jsme skládali obraz zajímavé osobnosti Václava Budovce z Budova na pozadí jednotlivých cyklů života a přechodových rituálů aristokrata. Poznali jsme, jaký měl vztah ke vzdělání a synovi, jak vnímal úmrtí svých vnoučat a celkově smrt, komu půjčoval peníze, koho považoval za své přátele a s kým si dopisoval, jaké knihy měl v knihovně, kdo byla jeho manželka, jak oženil syna, jaký mu patřil majetek a jak s ním nakládal. Domníváme se, že předkládaná práce splnila svůj účel a přinesla zajímavý exkurz do života renesančního aristokrata a vzdělance, kterým Václav Budovec z Budova bezesporu byl.

11 Seznam použitých zkratek

SOA	-	Státní oblastní archiv
NA	-	Národní archiv
SM	-	Stará manipulace
NP	-	Nejvyšší purkrabství
CR	-	Cizí rody
sing.	-	signatura
fasc.	-	fascikl
inv. č.	-	inventární číslo
kgm	-	kop grošů míšeňských
gr	-	groš
p	-	peníz (peníz český)
VMti	-	Vaší milosti

12 Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Praha

Národní archiv, fond Stará manipulace

Národní archiv, fond Nejvyšší purkrabství, knihy půhonné

Archiv národního památkového ústavu, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště

Třeboň

Státní oblastní archiv, fond Cizí rody

Vydané prameny:

GLÜCKLICH, Julius. *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha: Česká akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908

GLÜCKLICH, Julius. *Nová korespondence Václava Budovce z Budova z let 1580-1616*, Praha: Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912

JIREČEK, Josef ed. *M. Pavla Krystyana z Koldína, Práva městská království českého Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou*, Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1876

KRÁL, Pavel. *Mezi životem a smrtí, Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2002

MAREŠ, Petr. *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2015

REJCHRTOVÁ, Noemi ed. *Antialkorán Václav Budovec z Budova*, Praha: Odeon, 1989

REJCHRTOVÁ, Noemi ed. *Karel starší ze Žerotína z korespondence*, Praha: Odeon, 1982

SKÁLA ZE ZHOŘE, Pavel. *Historie česká, Od defenestrace k Bílé Hoře*, Praha: Svoboda, 1984

Literatura:

- BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra. *Stará manipulace 14. stol. - 1905*, Praha, 1973
- BEŠÍKOVÁ, Kateřina. *Příspěvek k životu a finančním poměrům Václava Budovce z Budova* (Bakalářská práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy)
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel ed. *Člověk českého raného novověku*, Praha: Argo, 2007
- BŮŽEK, Václav a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010
- BŮŽEK, Václav. *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha: ÚČSSD ČSAV, 1989
- CULKOVÁ, Dagmar. *Nejvyšší purkrabství v Praze 16. stol. - 1871*, Praha, 1964
- ČECHURA, Jaroslav. Alena Roupovská a Polyxena Lobkovská: Poučná historie jednoho dluhu, *Porta Bohemica: sborník historických prací*, č. 3, Litoměřice, 2005
- ČECHURA, Jaroslav. *Poslední Smiřičtí – bankéři mezinárodního formátu?, Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha, 2013
- ČECHURA, Jaroslav. Václav Budovec z Budova, Friedrich Ludvík Budovec z Budova, klášter Sedlec a mnoho korunovaných hlav, *Sedlec, historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, mezinárodní symposium v Kutné Hoře 18. - 20. září 2008, Praha 2009
- ČECHURA, Jaroslav. *5. 5. 1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin, Generální zkouška stavovského povstání*, Praha: Havran, 2009
- HALAMA, Jindřich. *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003
- GLÜCKLICH, Julius. *O historických dílech Václava Budovce z Budova z let 1608-1610 a jejich poměru k Slavatovi, Skálovi a neznámému dosud diariu lutherána Karla Zikmundova*, Praha: České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911
- GLÜCKLICH, Julius. *Osud rodiny Václava Budovce z Budova, Od Ještědu k Troskám*, č. IV, 1926
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*, Praha: H+H, 1994

- HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2010
- JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*, Praha: Československý spisovatel, 1977
- JIREČEK, Konstantin. Václav Budovec z Budova v Cařihradě. *Časopis Musea království Českého* 1877, č. 3
- KNEIDL, Pravoslav. Knihovna Václava Budovce z Budova, *Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky*, Praha: Národní knihovna České republiky, 2006
- KNEIDL, Pravoslav. Trosky knihovny Václava Budovce z Budova, *Strahovská knihovna, Sborník Památníku národního písemnictví*, Praha 1970-1971, č. 5-6
- KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl: Paseka, 2001
- KRÁL, Pavel. *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2004
- LEDVINKA, Václav. *Úvěr a zdlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha: ÚČSSD ČSAV, 1985
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha: Leges, 2010
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004
- Ottův slovník naučný*, díl IV., Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1891
- PÁNEK, Jaroslav. *Petr Vok z Rožmberka*, Praha: Vyšehrad, 2010
- PÁNEK, Jaroslav. *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha: Panorama, 1989
- PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, Praha: Mladá fronta, 1971
- REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*, Praha: Melantrich, 1984
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého*, díl 10 a 15, Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, 1927
- SCHWABIKOVÁ, Kateřina. Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři, imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska), *Historia Universitatis Carolinae pragensis, Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy*, Praha 2008, Tomus XLVI, fasc. 1-2

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, Mnichovo Hradiště: Okresní výbor Mnichovo Hradiště, 1917

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, A. země Česká, XLVI. okres mnichovohradištský*, Díl I., Praha: Archeologická komise při české akademii věd a umění, 1930

TISCHER, František. *Heřman hr. Černín z Chudenic*, Praha: Nakladatelství V. Kotrba, 1903

VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*, díl I.,II.,III. Praha: Argo, 1999 a 2006

VOLF, Josef. Budoveciana z městské knihovny ve Vratislavi, *Časopis Musea království českého*, Praha 1909

VOLF, Josef. Ke korespondenci Budovcově, *Časopis Musea království českého 1908*

VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české*, Praha: Rybka Publishers, 2000

Elektronické zdroje:

Elektronický katalog pozůstalosti Augusta Sedláčka

<http://www.augustsedlacek.cz/apps/>

Švédská knižní kořist z Čech a Moravy 1646-1648, Bibliografický a informační portál

<https://www.knizni-korist.cz/>

13 Přílohy

1. Podobizna Václava Budovce z Budova
2. Půdorys přízemí a prvního patra zámku Mnichovo Hradiště
3. Kamenná deska k připomínce založení zámku Mnichovo Hradiště
4. Ukázka záznamu z knih pŕhonných
5. Ukázka dlužního úpisu
6. Ukázka dlužního úpisu psaného vlastní rukou Václava Budovce z Budova
7. Staroměstská exekuce
8. Vyobrazení umístění hlav po exekuci na staroměstské mostecké věži

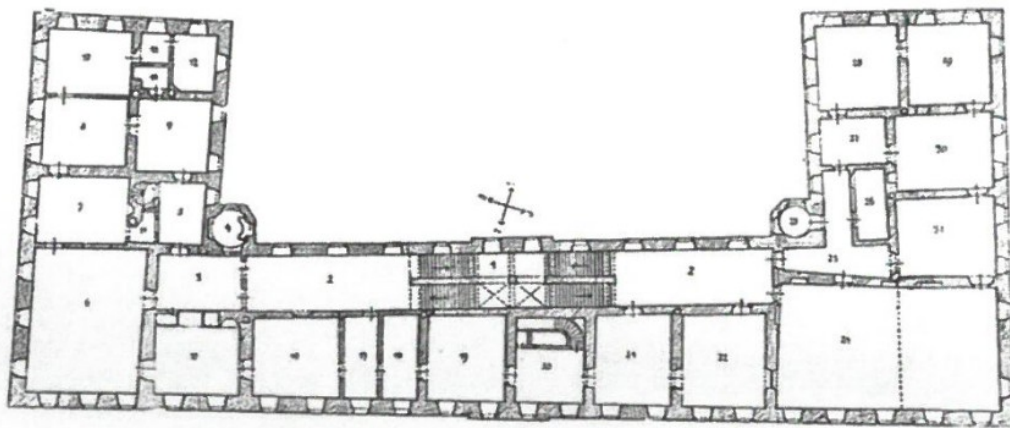
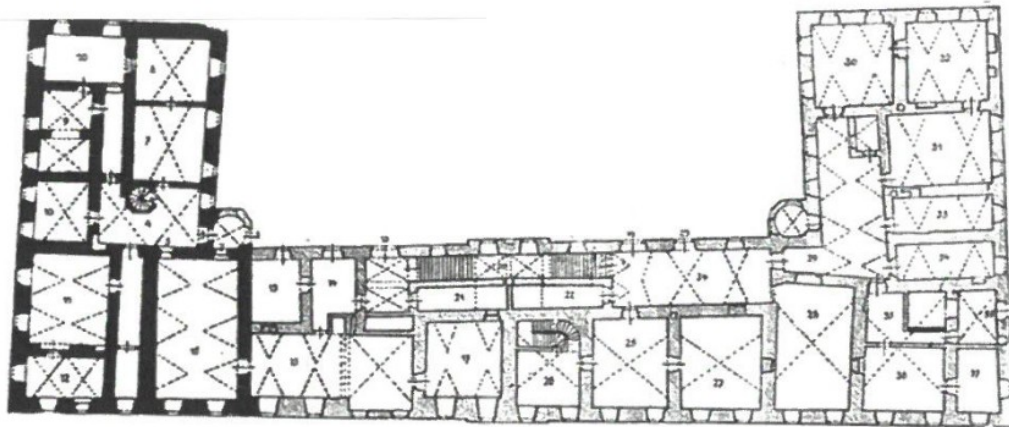
Václav Budovec z Budova.

Kreslil J. Scheiwl.

Zdroj: Světozor II, roč. 2/1868, č. 25

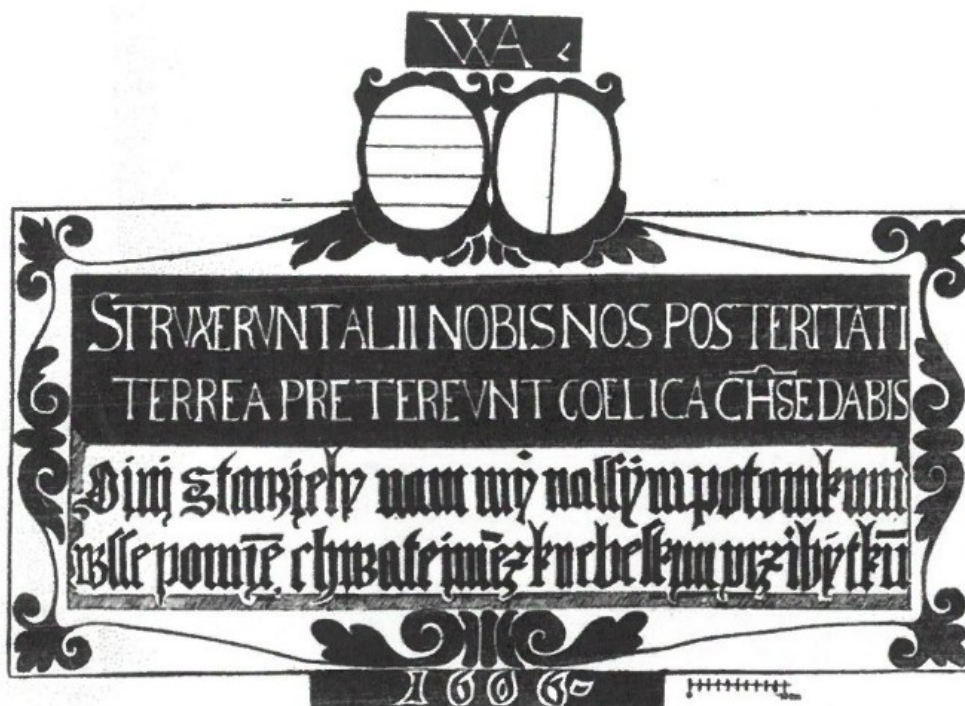

Příloha č. 2

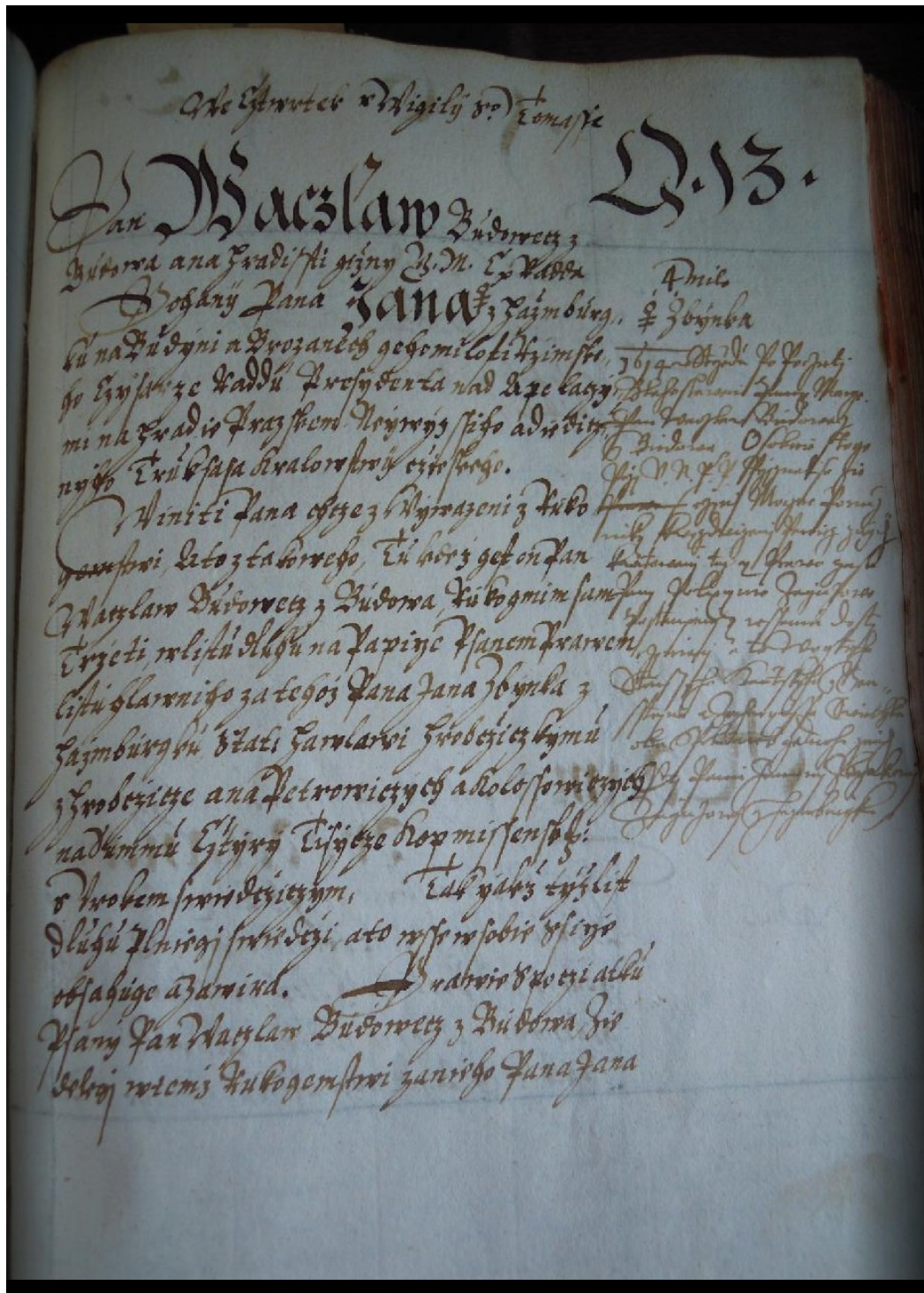
Obr. 196. Hradiště M.n. Zámek. Půdorys přízemku (nahore) a 1. patra (dole).
Vue en plan du rez-de-chaussée et du 1er étage.

Zdroj: ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé*, s. 206

Obr. 107. Hra diště M n. Zámek. Deska Budovcova.
Inscription commémorative de Budovec.

Zdroj: ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé*, s. 207

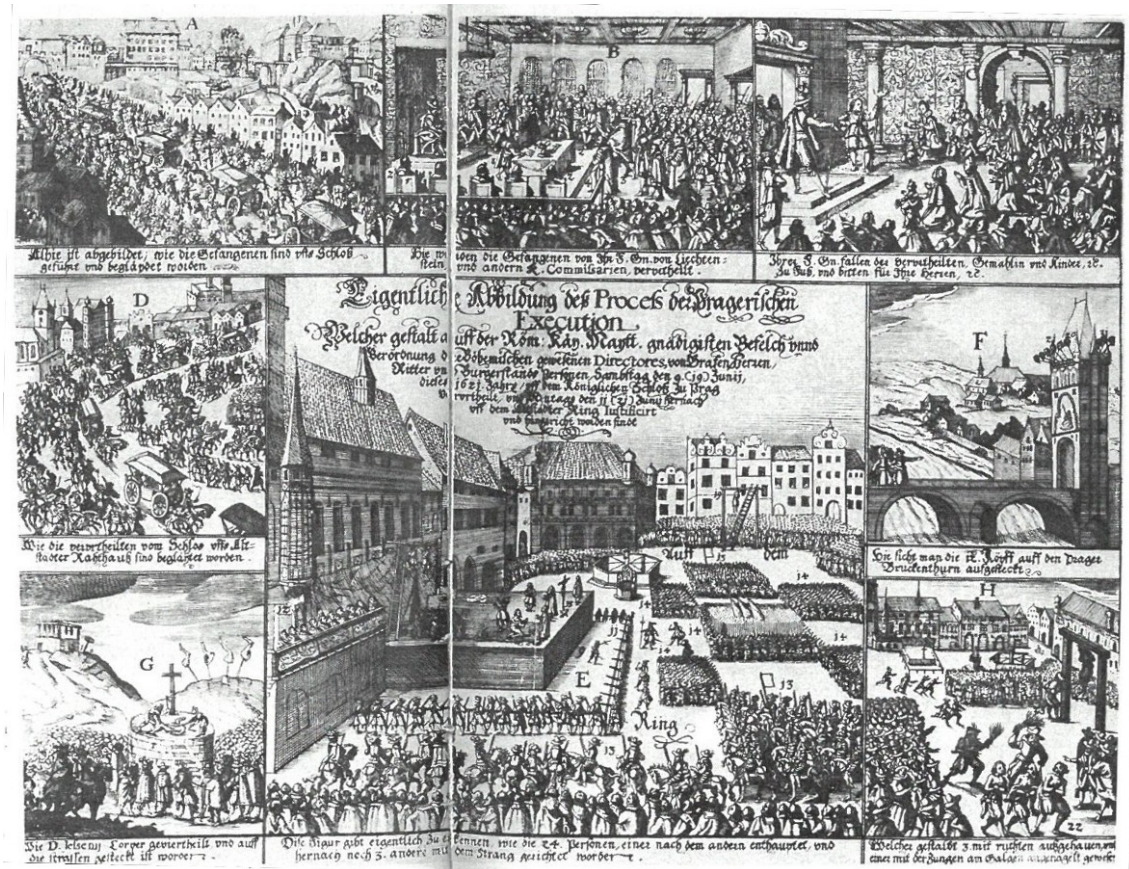
Zdroj: NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 7 1612-1613

eratva vnitra
Praze.
 a Wladislaw Budowniczy Zbudowna. Da na gradisti
 zapadce a Rastawke wstie nad ziskwan. C. M. C. radde
 swano szimim timto listem. Sie st mi ma uimilistij
 Panij Dymitra Brogna Panij Panij Margaritza bu
 doracoma z godnizoma ten listiel sz miff. Odwisi sam
 zi Panij bratzi gzi podle swlanij o s. szizli letza
 1618 slozilz. Dno pilno potrabis magis za za rudo
 gompni dati, zapuzezila. R. Dmawto zistina
 swanu przipomidam zi Panij Margaritzi Zbudowna
 diwidicum a budancijm gziim dati. Szizli szizli ona
 uabo diwidicoma a budancij gziim min diwidicum a bu
 dancijm minim pual letza na przed uwidiciti daly
~~zato potiti~~ Curodzij tado polanlatni magis so
 zhez swannij odwozowati a to pod twoni w szoni
 polatam, zidaly tanto list na swanof listu szlawni,
 so podle notule Ranzelardz Prasz/ szepan szil.
 Na poturzeni tuto zistota szaszal sam swan uelastni
 w dan, a zi toz man uelastni przeti szpuzatid.
 A podle min na swanidomii przetizid tado swan
 przet Adam szin unoz. C. M. C. Mund/ szil.
 Szasz so stalo don s. zizli. D. 1618.

 Wladislaw Budowniczy

 Adam Ondowecz Zbudowanec

Zdroj: NA, fond SM, sing. C215/B27

Zdroj: PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, s. 48

Zdroj: PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, s. 23